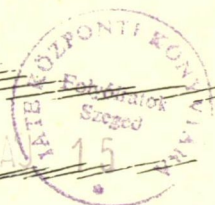

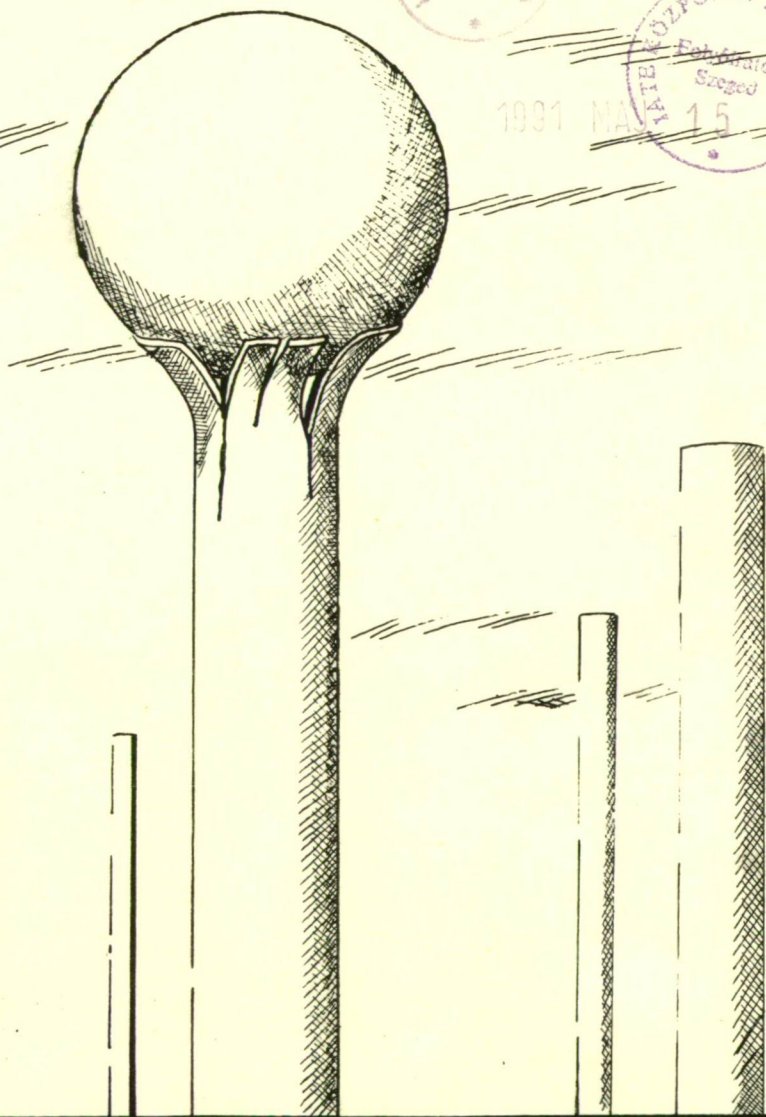
NYELVEL 2

1991

MAY

15

NYELVELŐ

A JATE Bölcsészettudományi Kara
Magyar Nyelvészeti Tudományos Diákkörének
nyelvészeti – irodalmi diákfolyóirata

I. évfolyam, 2. szám

Felelős kiadó: SZABÓ JÓZSEF
Felelős szerkesztő: H. TÓTH TIBOR

Szerkesztik:

BORDÁS MÁTYÁS

MIHÁLY ISTVÁN

NÉMETH MIKLÓS

PITI FERENC

TÁMADI RITA

Címlap: GORTVA TIBOR, SOÓS TIBOR

A szerkesztőség címe:

JATE Bölcsészettudományi Kar

6722 Szeged, Egyetem u. 2.

Telefon: 21-111/152 (iroda), 21-111/295 (felelős szerkesztő)

Szeged, 1991.

A kiadvány a
PRO CULTURA és a SZEGEDÉRT Alapítvány
támogatásával jelenik meg.

Gépelte: FITOR TÍMEA

A szövegszerkesztést SZŐNYI ETELKA végezte
WordPerfect 5.1 szövegszerkesztő programmal
a JATE Bölcsészettudományi Kar Kiadványszerkesztőségében (**JATEPRINT**)

TARTALOM

H. Tóth Tibor:	Fogadtatásunkról	5
----------------	------------------------	---

NYELVTUDOMÁNY

Nyelv és politika

Németh Miklós:	A politikai napilapok műfajelméletének és nyelvhasználatának vázlata	9
Szabó Erzsébet:	Az 1990. október 29-i kormány melletti tüntetés a tömegtájékoztatásban	12

Nyelvjárásaink

Dávid Kinga:	A Jászság nyelvénck néhány sajátága	19
--------------	---	----

Leíró nyelvészet

Noll Katalin:	Alkalmi szófajváltás a magyarban	27
---------------	--	----

Nyelv és filozófia

Szécsi Gábor:	Múlt és tapasztalat	33
---------------	---------------------------	----

Nyelv és oktatás

Bicskeiné Zsulán Julianna:	Szótévesztések 14 évesek élőnyelvi szövegeiben (folytatás)	37
----------------------------	--	----

Nyelvművelés

Vecsernyés Ildikó:	Bonyolítunk?	41
Noll Katalin:	Állítsuk LE magunkat!	42
Marótiné Korchmáros Valéria:	Mese a(z) izgága csecsemőről meg a fürdővízről avagy A ló két oldala	42

Riport, visszaemlékezés, ismertetés

H. Tóth Tibor:	Beszélgetés Károly Sándorral	44
Mokány Sándor:	Emlékképek	49
Támadó Rita:	Élőnyelvi tanulmányok	51

IRODALOM

Mihály István:	Mi van „odaát”?	55
Kovács Katalin:	Görögtűz, Ezüst szavak (versek)	57
Bakos András:	Emléktábla, Múza, Ballada az erény, az élet és a szerelem megcsúfolásáról (versek)	58
Mihály István:	Pompeji, Hullámok (versek)	59
Robert Burns:	Szívem a Felföldön (fordította: Petri Péter)	60
Jim Morrison:	Amerikai ima – részlet (fordította: Kelemen Zoltán és Piti Ferenc)	60

Nyelvi játszótér

Nyelvészfűlcel	62
Diákhumor	63
Játék a szavakkal	
I. Agyrémszótár	63
II. Vice, találós	64
Rejtvény	64

Postaláda

Hírek (Hírek, Diákköri hírek)	65
Olvasói levél	66
Pályázat	67

Fogadtatásunkról

Nyugodtan állíthatjuk: a Nyelvelő első száma sikeres volt. Lapunk 204 példánya egy hét alatt elfogyott, s számtalan visszajelzést, értékelést, véleményt kaptunk szóban és írásban egyaránt. Ez azt mutatja, hogy van érdeklődés az újság iránt; érdemes tehát folytatni a munkát.

Az észrevételek között szép számmal voltak dicsérők, tetszést nyilvánítók; de természetesen nem hiányoztak a bíráló, sőt elmarasztaló megjegyzések sem. Mivel az utóbbi véleményekben is segítő szándékot látunk, igyekszünk a kritikákat lapunk jobbítására felhasználni. Nem akarok hosszan írni a lap fogadtatásáról, csupán néhány jellemző vélekedést említek meg.

Érdemeink közül vitathatatlanul az első helyen emelték ki olvasóink az újdonságot, frissességet, az „ifjú lendületet”, magának a kezdeményezésnek a jelentőségét. – Végre egy olyan nyelvészeti lap, amit bátran adhatok a gyerekeim kezébe! – mondta egy középiskolai tanár kolléga. Örülünk, ha így van, mert szándékaink között ez is szerepelt.

A lap profilját, alapfölfogását érintő kérdések közül két dolgot szeretnék kiemelni.

– Többen javasolták: inkább nyelvész lapot készítsünk, mondjunk le az irodalomról, legyen egységesebb a kiadvány tartalma. Elismerem, van még tökéletesíteni való mind a részek színvonalának kiegyenlítésében, mind pedig a lap arculatának kimunkálásában. Ez azonban nem térít el bennünket alapszándékunktól: olyan lapot szeretnénk, mely képes rábreszteni az olvasót arra, hogy a nyelv és az irodalom (illetve a nekik megfelelő két tudomány) világa egymással rokon, eredetében azonos. Nem kívánunk versenyre kelni olyan folyóiratokkal, melyek az egyik vagy a másik univerzumnak adnak csak helyet; mert noha ezek pontosabban, következetesebben lehetnek a maguk szűkebb körében, sokat veszítenek a világ egésze megmutatásának lehetőségéből.

– A másik fontos cél – amit lapunkkal el szeretnénk érni – az, hogy visszahozzuk az egyetemre a ma már legtöbbször csak hírből ismert műhelymunkát, műhelyszellemet. Ennek egyik nélkülözhetetlen feltétele, hogy a tanárok és a diákok közösen alkossák és alakítsák az egyetemet, az egyetem szakmai és közösségi életét. Jobban kell építenünk a személyes kapcsolatokra, a tanár példát adó, iskolát teremtő, nevelői küldetésére, s a hallgatók önként megnyilvánuló érdeklődésére. Jól szolgálhatja ezt a célt véleményem szerint, ha a jobbára csak a katedra túloldaláról ismert személyek, egyéniségek közelebb kerülnek hozzánk; ha megismerjük másik arcukat, ha hallunk életfelfogásukról, pályatapasztalataikról, mindennapjaikról. Úgy gondolom, egy efféle családi közelség csak hasznára válhat mindannyiunknak.

Több dologról – apróbb, de nem kevésbé fontos kérdésről – szólhatnék még, de nem teszem. Ehelyett kérek és ígérek. Kérem, olvassák lapunkat, és értékelő megjegyzéseiket ne hallgassák el. Ezzel a lehető legtöbbet teszik: megadják újságunknak a lehetőséget arra, hogy színvonalas folyóirattá nője ki magát. E megelőlegezett bizalmat megköszönve ígérem: mindent megteszünk azért, hogy felcseperedjünk.

A felelős szerkesztő

NYELVTUDOMÁNY

A politikai napilapok műfajelméletének és nyelvhasználatának vázlata

– Avagy egy retorika végnapjai és feltámadása (1984–89.) –

NÉMETH MIKLÓS

II. rész

Munkám előző részében az 1984-es Népszabadság nyelve volt a – nem túl részletes – vizsgálódás tárgya, most egy ötéves időszakot átugorva következnek az 1989-es Népszabadság: mint látható lesz, megéri a fáradozást. Az első benyomás, ami éri az embert: egy hirtelen változás a sajtónyelv „birtokosainak” szóhasználatában. Figyelmesebb olvasás után azonban az lehet az olvasó érzése, mintha éppen a görcsös változtatni akarás lenne akadálya a nyelvezet átalakulásának. (Arról sem illik megfeledkezni, hogy a nyelv mennyire konzervatív rendszer.)

Azt látjuk tehát, hogy a társadalmi-politikai folyamatok átalakítják a sajtót, így a Népszabadság nyelvét is, de ez mégsem tud igazán átlépni a *tömegeknek* szólás és a mindennapos megjelenés kényszerének korlátain. Talán arról van itt szó, hogy a nyelvnek ez a mindennapos – meghatározott tematika körül forgó –, stíluslehetőségeiben társadalmilag korlátozott használata óhatatlanul a nyelvi kifejezés lehetőségeinek szűküléséhez, egyes kifejezések, mondatszerkezetek megcsontosodásához, a nyelvhasználat „lepusztulásához” vezet. Hiszen igen nehéz nap nap után hasonló eseményekről tudósítani – érdekes nyelven, elkerülve a sablonokat. És a nagy fáradsággal járó eredetiség helyett az ember (esetünkben az újságíró) önkéntelenül a könnyebb utat választja: „előregyártott” mondatokból építkezik. Az újságírói nyelv tehát a régi kliséket új, színes kifejezésekkel váltja fel, de a fentebb vázolt nyelvi „kényelmesség” következtében idővel ezek az új nyelvi formák is kiüresednek, közhelyesülnek. Talán 1989-ben ez a kedvezőtlen folyamat még nem volt olyan előrehaladott, hogy ne látnánk meg a sajtónyelv gazdagodását is. Mert gazdagodott a nyelv, főleg lehetőségeiben: nem egy „ügyeletes eszme” és egy uralkodó társadalmi réteg közvetlen irányítása alatt állt, hanem valóban a végtelen számú nyelvi lehetőségből választhatott szabadon – természetesen az újságnyelv keretei között maradván. Sajnos azonban azzal, hogy ez a választás megtörtént, ismét „leszűkült” a kifejezőkészlet, kialakult egy idealizált modell a hazai újságírásban, a fejlődés áramának egy főszára. Ezt a modellt a „liberális nyugati demokráciák” jobbközep lapjainak nyelvében láthatta a nyelvhasználók közössége.

Azért nem elhanyagolható jelenség az sem, ahogyan a „régí nyelv” jelenségei tovább élnek az „új retorikában”. (Erre a későbbiekben láthatunk majd példákat.) Lélektanilag azzal indokolható ez a tény, hogy egy több évtizeden át „tökéletesített”, a tudatunkban meggyökerezett nyelvi kifejezőmódot igen nehéz teljes egészében tudatalattinkba szorítani – és lecserélni, mint egy futballistát. Látható lesz, hogy a sajtó képviselői törekednek a váltásra, sokszor akár az irónia eszközével élve: szándékosan a régi, immár lenézett retorika eszközeit használják az új jelenségvilág ábrázolására.

De térjünk vissza magukra hagyott káder-retorikai műfajainkhoz! Az 1984-es retorika több műfaja olyan változásokon megy át, hogy nem azonosítható korábbi önmagával, egyes igen kedvelt műfajok pedig kivesznek, például az *országdcsőűtő beszéd* vagy a *munkásmozgalmi nekrológ*. A *rövidhírek* szinte teljesen átalakulnak, levetkőzik a „generatív retorikát”. Hasonló változás éri a nyugdíjazással kapcsolatos műfajt is. De például a *belső vezércikk* „acélos keménységgel” tartja magát. Igaz, más betegségek más tüneteit mutatja –

ennyiben azért megújult „ő” is.

Munkám második részében a „túlélő” nyelvi jelenségekről lesz szó: először a mozgalmi retorika tovább burjánzó vadhajításairól, majd azokról a nyelvi megoldásokról, amelyeket tudatosan használ az újságíró, kihasználva, hogy a korábbi „Újbeszéd” (lásd Orwell!) az új társadalmi-politikai kontextusban már mást jelent.

Először tehát nézzük azokat az eseteket, amelyekben nem tudatos, hanem feltételezhetően ösztönös a múlt nyelve felé fordulás.

„...Valóban forradalmi mélységű átalakítás zajlik, éppen a sztálinizmus maradványai ellenében, azok felszámolására.” [11]. A mondatnak az átalakításra vonatkozó jelzője mintha kissé kifakult volna a használatban... Ebből a fajta idézetből talán legszebb egy cím: „Pártok összefogásával a gazdaság talpraállításáért”. Szinte zavarbaejtő: ha a *párt* szó nem többes számban szerepelne idézetünkben, az előző korszak bármely május 1-jei felvonulásán szerepelhetne transzparens-szöveggént – és ami csak természetes: vörös alapon fehér betűkkel. Nagy hatású, igen tömör nyelvi közlemény ez – bár nem egészen biztos, hogy az újságíró ilyennek szánta.

Az is előfordul, hogy a cikkíró tudatosan szakít a korábbi nyelvezettel (ezzel egyszersmind korábbi énjével), és neveltségessé teszi azt. Ennek leghatásosabb és legegyszerűbb módja, hogy változatlanul leírja a *káder-retorika* kifejezéseit, és azok ironikussá válnak az új kontextusban. Nagyon könnyű így látszólag teljesen tárgyyszerű és szenvtelen mondatokkal komikumot (is) csempészni a sorok mögé. S az olvasónak sem olyan nehéz megfejtenie a szöveg másodlagos jelentését. „Honecker és harcostársai őrizetben” [12] – hirdeti egy cikk címe decemberben. Szinte lehetetlen nem észrevenni a szerző ironizáló szándékát. És az eljárás is egyszerű: megőriz egy jellegzetes kifejezést a régi retorikából, összekapcsolja egy korábban elképzelhetetlen fogalommal – és készen áll a mehökkentő sor. A cím feszültsége a régi és az új nyelvezet egymásmellettiességéből származik. Végül soron a múlt és a jelen szembeállítására az irónia forrása; afféle rejtett időszámítással van dolgunk, amely arra utal nagyon egyértelműen, hogy eljárt már az idő a régi nyelv és az azt tápláló szellemi-eszmei közeg fölött. Ehhez hasonlóan működik a következő idézet is: „A tisztogatási hullám célja a KKP ideológiai megtisztítása és a meglazult pártfegyelem helyreállítása. Okulva az első hullám kudarcán a pártszervezetek nem csupán azt követelik meg, hogy a vétkes párttagok önkritikát gyakoroljanak, hanem azt is, hogy egyértelműen csatlakozzanak a központi bizottság jelenlegi irányvonalához” [13]. Látható tehát, hogy egy ilyen – látszólag szenvtelen – tudósításnak is lehet érzelmi töltése, legfeljebb csak a megváltozott társadalmi helyzet kontextusában nyeri el azt. A publicisztikának ez az ága sem mentes szükségszerűen mindenféle személyes véleményről, érzelemtől, csupán meg kell fejteni a szenvtelenné rejtjelezett szöveget. Ennek az írásmódnak is megvannak azonban a veszélyei: az olvasó esetleg lemond a hírekkel kapcsolatos önálló véleményalkotásról, ha a sorok mögött mindig készen kapja az újságíró ítéleteit. A sajtó elsőszámú feladata a tájékoztatás, és nem a hírek, események véleményezése. Ez már a hírmagyarázatok témakörébe tartozik. Az olvasó egyoldalú tájékoztatása, manipulálása tehát ez esetben is valós veszély. A familiáris nyelvhasználat is tovább él, és alkalmas az ironizálásra, sőt a kegyetlen gúnyolódásra. Vagy lehet, hogy senkinek nem óhajtott ártani a cikkíró, és csak „jópofáskodott”, amikor leírta a satirikusra sikeredett következő sorokat? „Hiába tartja sok-sok választópolgár (...) legalkalmasabbnak az elnöki posztra, annyi ideje áll pártában, hogy mosolyognak rajta a szülei is – igaz könnyezve.” [14] Ezt Pozsgayról írta a Népszabadság. Micsoda idillikus, családi hangvétel! Csak az olvasó fuldoklik a nevetéstől (talán a szerző szándékaival teljesen összhangban), ahogy az ősz, öregedő, kissé kővér Pozsgayt elképzeli fehér kartonruháskájában, amint az ablakhoz tapasztott orral várja kérésit. De a családi hangnem fokozható: a Magyar Szocialista Párt vezetősége mint a „sírva mosolygó és mosolyogva síró szülők” jelenik meg.

A régi nyelv (valamilyen célú) továbbélése után az új nyelv más összetevőiről is szót kell ejteni. Egyrészt valamiféle követendő mintává magasztosul a nyugati polgári sajtó nyelve, másrészt „belső képzéssel” is alakulnak az „új nyelv” további jellegzetességei.

A nyugati sajtó túlságosan hű követését hadd illusztráljam csupán egyetlen példával, méghozzá egy címmel: „Gorbi-láz az Örök Városban” [15]. Érdekes, hogy nálunk is csak azt az egy keleti politikust emlegették becézve 1989-ben újságíróink, akit Nyugaton így hozott magához közelebb az orosz ellenségképtől fokozatosan megszabaduló hálás nyugati társadalom. Mindenekelőtt angol és (nyugat)német nyelvterületen volt divat így emlegetni a politikust. Aztán a hazai sajtó készségesen átvette ezt, és az ehhez hasonló divatjelenségeket. (Igaz,

ma az illető úr szigorúan Mihail Gorbacsov – de ez már egy másik cikk lehetne.)

Érdekes jelenség az 1989-es sajtóban a mindenütt burjánzó eufemizmus. Persze az eufemizmusnak van legalább némi logikus magyarázata: az újságnyelvbe nem kerülhet be minden olyan kifejezés, amelyet (akár az igényes) beszélt köznyelv kihasználna. Elvégre a sajtó nyelve követendő minta is lehetne. Nem az. Tehát az eufemizálás – főleg a kellemetlen tények tállalásakor – túllépi a kíváncsós mértéket. Az újságíró olyan tényekről szólhat, amelyekhez korábban sem ő, sem közönsége nem szokott hozzá. (Igaz, ezekről a tényekről is tudtunk, de csak felszínesen – és nem a tömegtájékoztatásból.) Az újságírás kanonizál: tekintettel van önmagára és a társadalmi problémákkal szemben edzetlen olvasókra. A korábbi mindent elmosó hírlapírás diktálja az eufemizálást az új hírlapírói retorika művelőjének. De beszéljen az idézet: „Ennek ellenére szerdán, a Blaha Lujza téri aluljáróban sajátos – fekvő – demonstrációt szerveztek az érintettek. Munkatársaink beszéltek velük, majd az illetékesektől próbáltak további információkat megtudni a hajléktalanokról” [16]. Idézetünkben látható, hogy otthontalan, földönfutó honfitársainkat csak „hajléktalannak”, esetleg „érintettek”-nek volt hajlandó nevezni az 1989-es sajtó. Persze ez még mindig jobb, mint a korábbi időkre emlékeztető „csöves” kifejezés, melyet egységesen használtak rájuk – 9-től 99 éves korig. Nyilván volt igazság ebben is: elvégre csövezni már nem életkori sajátosság, (hanem materiális kényszer).

1989 Népszabadságának nyelvében a változás legszembetűnőbben a szókinés átalakulásában nyilvánult meg. Nagy élmény lehet az újságíró számára, ha nem korlátozza többé tájékoztatáspolitikát. Csakhogy ez a kissé euforikus hangulat is hozzájárulhatott ahhoz, hogy ismét kezdett topikussá válni a sajtónyelv – most ellentétes előjellel: a nyugati polgári sajtó retorikáját tette normává. A magyar hírlapírók eléggé nehezen állhattak az eszményített átalakítás szolgálatába. Az az újságírónemzedék, amely még alkothatott hasonlóan szabad körülmények között – 1989-ben már nem volt aktív, kivonult a sajtómunkából. A mozgalmi retorikán felnőtt korosztályok pedig kétségbeesetten keresték a megfelelő kifejezésmódot. Az eredmény a már vázolt „újságírói közmegegyezés”: a beszédnek és a stílusnak ismét szinte kétségbeesett egységesülése.

Az új beszédmód három összetevőből született – az eddigiekből legalábbis ez látszik:

1. A káder-retorika ösztönös használata
2. A káder-retorika fölöttébb tudatos használata: az irónia forrása
3. Az új „esztétika” minta: az eszményített nyugati sajtónyelv.

A három összetevő eltérő idősíkokra is utal: az első a múlt, a második a jelenre (amely még csak a múlttal való szembefordulásban keresi önnön identitását), a harmadik pedig a jövőben elérhető egységes célra, a követendő mintára.

Ennyit 1989-es Népszabadságunkról.

Összegzésül a két esztendő (1984 és 1989) sajtónyelvének összehasonlítása, az átmenet vázolója után talán érdemes visszatérni sajtónyelvi vázlatom bevezetőjének ígéreteihez, valamiféle gondolati keretet adván az elmélkedésnek. Talán sikerült a két esztendő Népszabadságának nyelvét szembeállítanom, de nem olyan élesen, mint ahogyan azt a bevezető sejtette. Meggyőződésünk róla, hogy a változás mellett a nagyfokú állandóság is jellemzi vizsgált időszakunkat a nyelvhasználatot. A változás nyomán létrejövő állapot megmerevedését talán sikerült illusztrálnom, illetve okait vagy az okok egy részét föltárnom. Csak remélhetem, hogy jól sikerült mérlegre raknom a változás és állandóság arányait – abban a jelrendszerben, amely bonyolultsága révén a legkevésbé hagyja magát törvényekkel leírni.

***

Az idézetek a következő lapszámokból valók:

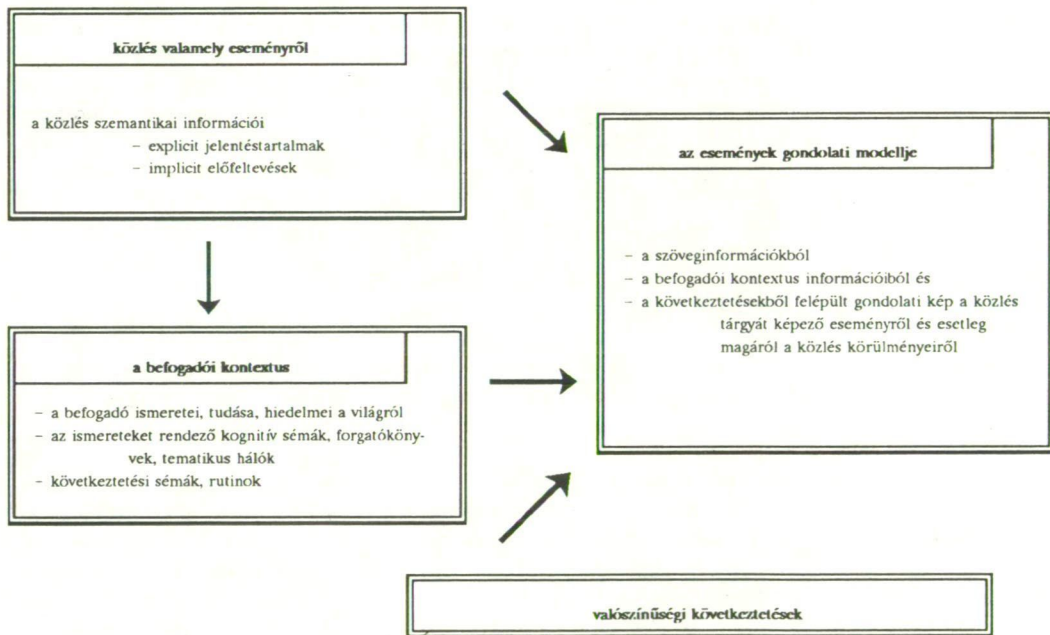
11. Népszabadság 1989. dec. 2. (17.p.)
12. Nsz. 1989. dec. 6. (2.p.)
13. Nsz. 1989. nov. 30. (2.p. MTI-hír)
14. Nsz. 1989. dec. 2. (3.p. Ki nyert ma?)
15. Nsz. 1989. nov. 29. (1.p.)
16. Nsz. 1989. nov. 30. (1.p. Aluljárókép)

Az 1990. október 29-i kormány melletti tüntetés a tömegtájékoztatásban

SZABÓ ERZSÉBET

Mottó: „A Magyar Népköztársaságban mindenkinek joga van arra, hogy tájékoztatást kapjon szűkebb környezetét, hazáját, a világot érintő kérdésekben. A sajtó feladata a hírközlés más eszközeivel összhangban – a hiteles, pontos és gyors tájékoztatás.” (1986. évi II. törvény a sajtóról; 2. paragrafus, 1. bekezdés)

Korunk informatikai társadalmában a tömegtájékoztatásnak jelentős befolyásoló ereje van, birtoklása hatalom. Ítéleteink létrejötte nek mindkét feltétele – az alany [(S), amiről állítunk vagy tagadunk valamit], az állítvány [(P), amit állítunk vagy tagadunk], S és P összevetése [vajon kapcsolatba hozható-e az ítélet logikai formájában a két fogalom] – manipulálható a médiumok segítségével. A mottóban említett hiteles és pontos tájékoztatásról szövegelméleti szempontból csak akkor beszélhetünk, ha a befogadók a rendelkezésükre álló információkból az események *adekvát, koherens gondolati modelljét, valósághű és teljes gondolati képét* építhetik fel. Egy adott esemény gondolati modelljének létrehozásában – TERESTYÉNI TAMÁS szerint (TERESTYÉNI: *A csernobili atomreaktor-szerencsétlenség a tömegtájékoztatásban* Jel–Kép X. évf. 2. sz. 144–153.) – a következő tényezők játszanak szerepet:

Kiindulópontul a közlések szemantikai információi szolgálnak. Explicit jelentéstartalmak azok a kijelentések, melyeket a közlések mondatai explicité állítanak [pl. Az utcán nem volt megegyezés], az implicit előfeltevések a ki nem mondott tudattartalmak [az utcán nem volt megegyezés – valahol máshol volt megegyezés]. A szemantikai információk a befogadói kontextusban értelmeződnek. Itt szerepet játszanak a befogadónak a közlést megelőző konkrét ismeretei, tudása, hiedelmei a közlés tárgyáról, a világról [e faktor függ a személytől, intelligenciájától, olvasottságától stb.], s e tudást szervező – egy kultúrán belül többnyire általános érvényű – struktúrák, melyek az értelmezés általános kereteit adják. Mivel az ideális befogadó maximális informáltságra törekszik, következtetéseket igyekszik levonni a rendelkezésre álló összes lényeges információból [valószínűségi következtetések]. A zavartalan kommunikációs együttműködés érdekében a közlésnek eleget kell tennie a következő hallgatólagos szabályszerűségnek:

Mennyiség: Ne közölj se több, se kevesebb információt, mint amennyi szükséges!

Minőség: Ne közölj olyasmit, ami nem igaz, ill. amire vonatkozóan nincs bizonyítékod!

Relevancia: Közlésed legyen mindig lényegi!

Forma: Közlésed legyen világos, egyértelmű, rendezett!

Ha az információ mennyiség, minőség, relevancia és forma tekintetében kielégíti a befogadó elvárásait, a közlést **informatívnak** tarthatjuk.

Cikkemben két országos napilap, a *Magyar Hírlap* és a *Népszabadság* 1990. október 29-én megjelent, az előző napi kormánypárti tüntetésről tudósító írását hasonlítom össze.

<i>Magyar Hírlap</i> (M.H.)	<i>Népszabadság</i> (N.)
Cím	
<i>Hivatalos szimpátiatüntetés</i> <i>Az utcán nem volt megegyezés</i>	<i>Kormányhű tüntetés</i> <i>a Parlament előtt</i>

A Magyar Hírlap a *tüntetés* fogalom tartalmi körét két specifikus jeggyel szűkíti, le (*hivatalos, szimpátia*). A főcím minőség szempontjából tagadó állítás: Az utcán nem volt megegyezés, tehát állítanom kell, hogy valahol máshol volt. A N. a *tüntetés* fogalom tartalmi körét egy specifikus jeggyel (*kormányhű*) szűkíti, s egy esetleges jeggyel is ellátja (*a Parlament előtt*). A dolog lényege ezzel, de e nélkül is állítható.

A cikk elhelyezése	
A címlapon kezdődik, majd a 3. oldalon, az Események – Tudósítások rovatban folytatódik.	Az 5. oldalon, a Hazai körkép rovatban szerepel.

A M.H. tehát nagyobb jelentőséget tulajdonít egy kormány melletti tüntetésnek, mint a N.

Szerző	
[lencsés]	[Munkatársunktól]

A N.-ban az *-unk* birtokos személyjel és az anonimitás egyrészt védelmül szolgál, másrészt utal arra, hogy a cikk kollektív vélemény tükröz.

Időpont	
vasárnap kora délután	Az immár hagyományosnak tekinthető időpontban, délután két órakor, ismét...

A M.H. lényegi, közvetlen meghatározásához képest a N. látszólag pontosít a tüntetés időpontján (délután két óra); az *immár hagyományosnak tekinthető időpont* azonban gúnyosan kitágítja az események időkereteit, s utal arra, hogy nem csupán egyszeri dologról van szó.

Helyszínek

a Parlament előtt
a Kossuth tér
a Munkaügyi Minisztérium
a Magyar Televízió

a Margit híd
a Bem tér

a Parlament lépcsői
a Kossuth tér
a Munkaügyi Minisztérium
a TV előtt
a Parlament előtt
a Margit híd

Batthyány tér
Munkaügyi Minisztérium

A M.H. cikke befejezetlen, a tüntetők újbóli Roosevelt térre vonulásáról nem tudósít. Mindkét cikk megemlíti a Margit hidat, ahol a két tábor összetalálkozott. A találkozásnak a M.H.-ban nincs győztese. A tudósító patetikus stílusban, közhelyekben (*méltóságteljes viselkedés, a másik fél álláspontjának tiszteletben tartása*), a társadalmi konszenzus esélyeinek rosszabbodását esetleg fejezi be cikkét; ezzel semmi új ismeretet nem közöl, csupán az *atrocitás nem történ*i tagmondatot fejtegeti. A N. tudósításában a találkozásból egy a kormányhű tüntetők által kritizált, nagyon rosszul élő fiatalember kerül ki győztesen, aki munkás a Kispesti Textilgyárban. Ez utóbbi állítás esetlegességet fejez ki (konkrét tényre vonatkozik, de másképp is lehetne).

Jelszavak

A nép mi vagyunk!

– kormánypártiak:

Útelzárás = terrorizmus
Proletár – No!
Mondjon le Göncz!
Mi vagyunk a többség!
Útonállók!
Taxival a Balkánra!
Hazudatok eleget!
(Szép volt fiúk!)

– taxisok:

Keressetek annyit,
mint mi!
Nem a benzín árát
sokalljuk, hanem a
tejét és kenyérét!
Magyar Dilettáns Fórum
Eszközök vagytok!
Vesszen a kormány!

A M.H. egyetlen tüntetőktől származó jelszáva-hoz a cikkíró egy és segítségével kérdést told, amelyről esetleges helyen [*a tér egy sarkán*] *fohlyk a vita* [az ítéletekben a szerző az alanyokat egyáltalán nem jelöli; magának a kérdésnek a létjogosultsága a fontos]: *vajon melyik tábor is képviseli hűtelesebben a közvéleményt*. A N. mindkét fél jelszavainak gazdag skáláját vonultatja fel egy csata forgatókönyve alapján. A kormánypártiak jelszavaiból a taxis útelzárás „balkanizációs” következményeit emeli ki, a taxisok esetében a hangsúly a

kormányellenességen, ill. a szociális követeléseken van, melyek biztosan számíthatnak a népszerűségre. A kormánypárti tüntetők manipuláltságára a cikk nemcsak a jelszavakkal utal. A M.H. megfogalmazásában a *felvonulás folytatódik, újabb állomása van, a tömeg vonul*. A N. szerint Lezsák Sándor felhívására *megy* a tömeg a Munkaügyi Minisztériumhoz, *s készülnie kell*, hogy a *h í v ó* szóra újra rendelkezésre állhasson. Ugyancsak jellemző a tömeg meghatározása is:

többezres tömeg
többezernyi ember

tábor

fél

tüntető

tömeg

kormánypárti tüntetők

mintegy 5-10 ezer ember

tüntető

tömeg

kormánypárti/kormány mellett tüntetők

egybegyűltek

a demonstráció/tüntetés résztvevői

MDF-tüntető

MDF-es zászlókat lengető tömeg

A N. a hangsúlyt az MDF jelzőre teszi, a M.H. *semleges* kifejezéseket használ. Figyelemre méltó azonban, hogy a Hírlap a tudósítást fél kettőkor kezdi, mikor a Parlament előtt még csak *néhány* száz tüntető volt; Lezsák már *többezernyi* ember előtt tart beszédet! A *többezres tömeg* kifejezés a kormánypártiak nagyságát pozitívan jelöli, az *5-10 ezer ember* előtti *mintegy* szó viszont zsugorítja.

A tüntetés

formálisan ugyan nem engedélyezett,
de a rendőrségnek bejelentett...

vajon az MDF-tüntető gyülekezése szabályos,
72 órával korábban bejelentett volt-e...

A logikában a kizárás elve nem ad harmadik lehetőséget: „A” vagy „b” vagy „nem b”, harmadik, közbülső lehetőség nincs. Itt: A tüntetés [*„A”*] vagy szabályos, 72 órával korábban a rendőrségnek bejelentett [*„b”*], vagy nem [*„nem b”*]. A M.H. szerint *Ab* [a tüntetés a rendőrségnek bejelentett – de formálisan nem engedélyezett]. A N. nem tudja eldönteni a kérdést, de az első lehetőséget kérdőjelezi meg [*Ab?*].

A tudósításban előforduló személyek

Lezsák Sándor
Horváth Balázs

Horváth Balázs
Für Lajos, Jeszenszky Géza

Csurka István
Szabó Tamás

Szabó Tamás
Gyarmati Dezső

Lezsák Sándor
(Antall József üdvözlete)

Lezsák Sándor
(Antall József üdvözlete)

Lezsák Sándor
Az ügyvezető elnök

A N. verziójában a tömegek és egyre inkább Lezsáké a vezető szerep. A Hírlapban a főszerepet az MDF tagjai és beszédek kapják, melyek a kormány kompromisszumkészségét és jövőbelátását hangsúlyozzák.

A N. geszterűen „megafon előtt tatógó” miniszterekről ír, kiket a nagy többség bár nem ért, de udvariasan megtapsol. Szabó Tamás a M.H. szerint a kormány tárgyalódelegációja nevében az Európa Tanács **döntését**, míg a N. szerint az érdekegyeztető tárgyalásokról kijöve az Európai Közösség kormányfői által a magyar kormányhoz küldött **táviratot** olvasta fel, megköszönve a tüntetők támogatását. A M.H.-ban egy feltett kérdésre válaszolva kijelenti, hogy szerinte ezúttal spontán megmozdulásról van szó (állítása tehát csak a kormánypárti tüntetőkre vonatkozik). Gondolatát egy felvezető következtetéssel fűzi tovább (konkrét tényállásból az általánosra következtet). Az előzet egy ítéletből áll: a megmozdulás ezúttal spontán, tehát ma Magyarországon nem lehet senkinek erőszakot alkalmaznia. A zárótétel többet állít, mint ami az előzetben van, és tartalmazza azt a kijelentést is, hogy ma Magyarországon valaki erőszakot akar alkalmazni. Lezsák a Hírlapban kifejti egy az események mögött álló, az MSZP, az MSZMP és az SZDSZ bizonyos köreiből összetevődő nagykoalíció lehetőségét; a N. szerint ekkor beszél arról, hogy a taxisok elzárják a jövő felé vezető utat. [A megfogalmazás pátosza inkább a beszélőt minősíti, mint az eseményeket.] A Munkatárs(unk) hangsúlyozza – a másik lapban egyáltalán meg sem említett – rendőrök aktív jelenlétét.

A tüntetők

*híet tesznek
vádolják a taxisokat
vonulnak
találkoznak a taxisokkal
méltóságteljesen viselkednek*

Semleges vagy patetikus kifejezések,
ahogy a tevékenységükről tudósító közvetett
minősítések is:
- MDF-es zászló és transzparens emelkedett a ma-
gasba
- *ők* = nép
- a demokrácia védelmére szólítják fel őket
- tájékoztatást adnak nekik
- kijut a bírálataból a tömegkommunikációnak is
- Antall József üdvözlétét tolmácsolja nekik
- Nem roppanhatnak össze!

*skandálnak
átkiabálnak az ellentüntetőkhez
csak láthatták a minisztereket
semmit sem értenek az elhangzottakból
gyér tapssal kísérnek
búcsúztatnak
vonulnak
vonulnak
kiabálnak
agresszívabb ábrázolás,
gúnyos, negatív felhangú szöveg,
ahogy a közvetett minősítések is:
- MDF-es zászlókat lobogtató (sűrű rendőrkordonnal
elkerített)
- MDF-es zászlókat lengető
- beszélnek hozzájuk
- megköszönik támogatásukat
- békés demonstrációra szólítják fel őket
- átadják nekik Antall József üzenetét
- (rendőrmotorosok, rendőrautók kísérik őket)
- *ők* = eszközök
- megjegyzéseket tesznek
ismét szólunk hozzájuk
Menjünk!
Biztosítsuk!
Készülnünk kell!
*Újra rendelkezésre kell állnunk**

A Hírlapban a tüntetők teljesen passzívak. Tüntetésüket is úgy szervezték. (Kik?) A zászlók és transzparensok – mintegy maguktól – a magasba emelkednek, a tömegkommunikációnak is csupán *kijut* a bírálataból. Kulturált viselkedést tanúsítanak, a veszélyben levő demokrácia megvédésére őket szólítják fel, s bár valaki összeroppanásukat akarja, nem roppanhatnak össze.

Ellentüntetők, taxisok

elvonulnak
méltóságteljesen viselkednek

A felszínen semleges, kissé patetikus ábrázolás
a közvetett minősítések által erősen negatív lesz.
demokratikus vívmányok veszélyeztetése
a gazdaság szétzilálása
a jövőbe vezető út eltorlaszolása
a növekvő terhekből kevesebb részt akarnak vállalni
megbontják a törvényes rendet
mögöttük egy MSZMP, MSZP, SZDSZ
nagykoalíció áll

bekiabálnak
dudát szólatatnak meg
éljenzik a taxisokat
üzennek az országháznak
transzparenszeket emelnek a magasba
zúgnak
kiabálnak
válaszolnak
 A N. cikke főleg további követeléseket közöl.
 = csőcselék
a kormány lemondását követelik
kis fizetésükre hívják fel a figyelmet
a tej és kenyér, s nem a benzín árát sokallják
eltorlaszolják a jövőbe vezető utat
szóváltás

Hasonlóan célzatos a cikkek **külső kontextusa, elhelyezése** is. A M.II. a cikkel egy oldalon a rendbontások elleni kormányfelhívásról tudósít, a N. cikke mellett a köztársasági elnök elégedettségéről, az SZDSZ, a Szocialisták és a Munkáspárt tüntetéssel kapcsolatos véleményéről szóló rövid összefoglalás található.

ÖSSZEFOGLALVA

Forma

A közlés egyértelműségének követelménye azt foglalja magában, hogy az adott cikk ne tartalmazzon többértelmű vagy zavaros részeket, amelyek az értelmezést bizonytalanná teszik. A N. közleménye megfelel az elvárásoknak. A M.II. cikkében kissé homályos, hogy mit takar a *hivatalos szimpátiatüntetés* vagy a *formálisan nem engedélyezett tüntetés*, de az utca embere számára érthetetlen lehet az *atrocitás*, a *társadalmi konszenzus* fogalma is.

Minőség, relevancia

A befogadónak általában nincs lehetősége arra, hogy közvetlen empirikus ellenőrzésnek vesse alá a tájékoztatás közléseinek igazságértékét, hitelességét. Az információtartalmak következetessége, ellentmondás-mentessége alapján azonban módjában áll megítélni, eleget tett-e a tájékoztatás az információ minőségére vonatkozó elemi követelményeknek. A N. cikke alapján véve ellentmondásmentes. Kétes állítása is beillik a cikk célzatosságába. „*Ugyanilyen fegyelmetlenül, ahogyan eddig jöttünk, menjünk...*” – mondja Lezsák Sándor. A cikkben nem sok minden utal erre a fegyelmetlenségre: a tüntetők sűrű rendőrkordonnal szigorúan el vannak kerítve (őket védik, vagy tőlük védenek?), a felforrósodott indulatokat józan békéltetőknek kell lecsillapítani, Gyarmati Dezső békés demonstrációra szólít fel, a taxisokkal szóváltásra kerül sor. Az ellentmondás nem a cikk, csupán a kormány szavahihetőségét vonja kétségbe. A M.II. cikke mindkét tábor méltóságteljes viselkedését hangsúlyozza. Az utolsó mondatban – számomra logikátlanul – a szerző mégis „*rájön*”: *a társadalmi konszenzus esélyei most már rosszabbak, mint valaha*. A két cikk között a dolgozatomban felsorolt különbségek szintén megkérdőjelezzik, hogy a minőség és relevancia követelményének a cikkek megfelelhetnek-e.

Mcnyiség

A Hírlap az eseményeket a kormánypárti tüntetők ábrázolására szűkíti. A Népszabadság – profiljának megfelelően – a másik oldalt helyezi a középpontba. (Pedig címe azt ígéri, hogy kormányhű tüntetésről tudósít.) Mindkét szerző válogatott tényekkel dolgozik.

Mindezek után már csak egy feladata marad a szerzőnek. Feltenni egy szinte már banális kérdést: Mi is az igazság?

Nyelvjárásaink

A Jászság nyelvének néhány sajátága

DÁVID KINGA

I. BEVEZETÉS

I.1. Dolgozatomban a Jászság öt településének (Jászárokszállás, Jászszentandrás, Jászapáti, Jászkisér és Jászládány) tájnyelvi anyagát dolgoztam fel (I. melléklet).

A téma – azon túl, hogy szűkebb szülőföldemről van szó – azért vonzott, mert nyelvjárási szempontból a vidéket kevésbé ismerjük. Rá vonatkozó monográfia nem áll rendelkezésünkre, sőt A magyar nyelvjárások atlasza is csak három települést vesz fel kutatópontjául: Jászládányt, Jászfákóalmát és Jászfényszarut, s ezek egyike sem tartozik az Ősjászság területéhez. Pedig nyelvi szempontból épp itt találkozhatunk a legfigyelemreméltóbb jelenséggel, ti. bizonyos nyelvi különbségekkel. Noha a szakirodalom hangsúlyozottan *átmeneti jellegűnek* nevezi a vidéket – a palóc és tiszai nyelvjárás között –, részletesebb kutatások hiányában e meghatározás is inkább egységesítő megnevezés. A másik probléma az, hogy ha a terület tájnyelve egyszerű átmenetiséget mutatna a palóc és a tiszai nyelvjárás között, akkor azt várhatnánk, hogy az északi, palócsághoz közelebb eső települések nyelve – jobbra az Ősjászság területén – inkább a palóchoz, míg a déli települések nyelvjárásai inkább a tiszai népnyelvhez állnak közelebb. Ennek épp az ellenkezőjét tapasztalhatjuk. IMRE SAMU ezt a hangsúlyozott tarkaságot inkább nyelvi–nyelvjárási, mint településtörténeti okokra vezeti vissza, de ennek bővebb kifejtését **nem adja** (IMRE, 359). A jász nép, ill. a Jászság történelmének tanulmányozása során és a nyelvi adatok birtokában azonban arra a következtetésre jutottam, hogy bizonyos településtörténeti összefüggéseket is feltételezhetünk.

I.2. A következő rövid összefoglalóban nem szeretném a jászok történelmének viszontagságait részletesen bemutatni, inkább ennek magyarországi betelepülésükkel kezdődő újabb fejezetéből emelnék ki néhány, nyelvi szempontból fontosabb mozzanatot.

Ez az időszak a XIII. század elején kezdődik. Az iráni kultúrát és nyelvet magával hozó nép erős nyelvi–kulturális hatásnak volt kitéve mind a magyarok, mind a kunok részéről. Bár a kunok nyelvét már beköltözésük idején ismerték, és a magyar is hatott rájuk, nyelvüket egészen a XV. századig, Mátyás király uralkodásáig megőrizték. A XV. századtól végigkísérve történelmük főbb állomásait, fontos nyomokra bukkanhatunk az immár magyar nyelvet beszélő jászok nyelvi fejlődésére, nyelvjárásuk legfontosabb jegyeinek kialakulására vonatkozólag.

Az Ősjászságtól délre fekvő települések (Jászládány, Jászsós-szentgyörgy stb.) eredetileg magyarlakta területek voltak, a terjeszkedő jászok a falvak népével való fokozatos összeolvadás (házasság) útján tették jász jogúvá őket. A népcsoportok elrendeződését a török uralom zavarja meg. Több település átmenetileg lakatlanná válik, a helyben maradtak pedig néhány nagyobb településre húzódnak be: Berénybe, Árokszállásra, Négyszállásra (SZABÓ L., 12, 18). A lakosság másik fele északra vándorol, s itt szorosabb kapcsolatot alakít ki a Heves, Nógrád megyei palócsággal. A török uralom végén velük keveredve térnek vissza.

* Az Ősjászság a Jászság északi része; még IV. Béla adományozta a jászoknak, mint a kun tartomány földművelésre legalkalmasabb területét.

Ezt követően már úgy tarthatjuk számon a Jászságot, mint a menekülő lakosok elsődleges befogadóját. Sok jobbágy érkezik északról. Az idegen népek ideáramlása a redemptio (a jászok és kunok szabadságának újbóli visszanyerése) révén még jobban megélénkül. A folyamat 1745-ben kezdődik, tömegesen érkeznek jobbágyok Palócföldről, hiszen a közeli területekről kockázatos volt az idetelepülés – a földesúr bármikor visszavihette őket. Az 1760-as évekre olyannyira telítődik a vidék, hogy a jászok már nem szívesen nézik a további betelepedéseket – féltve az addig kivívott kiváltságaikat és megszokott jólétüket; így a folyamat ez idő tájt nagyjából le is zárul. A Jászság mai képe tehát a XVIII. század második felére többé-kevésbé kialakul.

I.3. Mint e rövid történeti áttekintésből is láthatjuk, e nép erőteljes idegen hatásnak és keveredésnek volt kitéve. A nyelvi befolyás elsősorban a palócság részéről érte, így érthető, miért mutat a déli palóc nyelvjárás-típussal rokon vonásokat, illetve hogy miért sorolja a szakirodalom a jászsági tájnyelvet ebbe a típusba (BALOGH, 347).

Ezt a felosztási rendszert vettem át én is, de a Jászságot szigorúan földrajzi határain belül vizsgáltam. Mint említettem, a kutatáshoz kevés szakirodalom állt rendelkezésemre. A legrégebb leírás 1935-ből származik, s ez is csupán annyit ír a jászok nyelvhasználatáról: *é-ző, í-ző, a-ly-t* tisztán őrzi, szereti a diftongust, a tótos *a-t* és az éneklő hangsúlyt (Jász–Nagykun–Szolnok, 143), de a legújabb szakirodalmak sem részletezik bővebben a kérdést, sőt azzal, hogy a jászok nyelvét be akarják illeszteni egy nagyobb nyelvjárás egységbe – amelynek határai szintén nehezen állapíthatók meg –, ellentmondásba kerülnek egymással, mivel rendszerük alapján pl. egyszerre lenne jellemző a Jászságra a *j-ző* és *ly-ező* jelleg...

I.4. Ezeket az ellentmondásokat szerettem volna feloldani a jász etnikum részletesebb nyelvi vizsgálatával, figyelembe véve a magyarlakta területektől eltérő történelmi múltat, hogy a nyelvi jelleg és településtörténet esetleges összefüggései megvilágosodjanak, s a palóc nyelvjárás sajátosságok minősége és erőssége kidom-borodjék. Megpróbáltam a fellelt nyelvi eltérések okait megkeresni.

Természetesen még csak munkám elején járok. Rengeteg feldolgozásra váró anyag van; ezek az adatok részint finomíthatják dolgozatom jelen eredményeit – esetleg részleteiben meg is változtathatják –, részint további kutatási területeket adnak. Ezért szeretném hangsúlyozni, hogy most nem törekedtem határozott konzekvenciák levonására, tételek felállítására, csupán a problémákra szerettem volna rávilágítani, és egy megoldási lehetőséget felvetni. Ezt a későbbiekben megerősítheti az egész Jászságra kiterjedő kutatás, egy alaposabb nyelvi és településtörténeti vizsgálat, több adatközlővel és esetleg szociolingvisztikai felméréssel gazdagítva.

Sok homályos pontra rávilágíthatna a nyelvtörténeti összegzés is. Ehhez szükség lesz levéltári kutatásokra és a Jászságra vonatkozó tájszógyűjtemések áttekintésére.

I.5. Végül szeretnék pár szót ejteni a kutatás módszereiről. Mivel ez egy szélesebb körű vizsgálat kezdeti szakasza, először a hangtani és alaktani jelenségek pontos megfigyelésére törekedtem. Magnófelvételeket készítettem, és a hangsúlyt elsősorban a spontán megnyilatkozásokra helyeztem, ezért általában meghatározatlan témáról beszéltem az adatközlőket. Csupán a tájszavak gyűjtésekor használtam kérdőívet. Ennek összeállítása során nem kizárólag a MNyA-ra építettem, noha a szóanyag 60–70%-ban megegyezik azzal. A hangtani, alaktani sajátosságokra vonatkozóan viszont – megfelelő szakirodalom híján – az atlasz jelentette a legbiztosabb támpontot, ezért adataimat az általam vizsgált területekhez legközelebb eső kutatópontok adataival összevetve közlöm, következtetéseket ennek figyelembevételével vonok le. (A MNyA legközelebbi kutatópontjai: *Péty, Hort, Tarnabod* – Heves megye, *Tápiószentmárton* – Pest megye.)

Mostani rövid összefoglalóban csak a hangtani jelenségekre szeretnék részletesen kitérni, az alaktani jelenségek közül pedig csupán a legfontosabb, kivételes esetekre hívom fel a figyelmet. A szókinszre vonatkozó fejezet nyers, eléggé feldolgozatlan állapota miatt egyelőre kimarad az ismertetésből.

II. A JÁSZSÁG NYELVJÁRÁSÁNAK PONTOSABB HANGTANI JELENSÉGEI

Egy-egy nyelvjárástípus fonémarendszerének leírásakor általában három tényezőt szoktunk figyelembe venni: a fonémaállományt – vagyis, hogy az adott nyelvjárástípus hány fonémából építi fel szövelemeit –, a hangszínárnyalatokat – beszéd során a fonémák milyen hangtani realizációkat mutatnak – és az egyes fonémák megterhelését, gyakoriságát. E szempontok alkalmasak a tájnyelv jellegzetes arculatának, hovatartozásának meghatározására, a legkarakterisztikusabb vonások kiemelésére.

II.1. Fonémaállomány

A magánhangzók tekintetében mind az öt település megegyezik. Fonémarendszerük 8 rövid és 7 hosszú magánhangzót tartalmaz:

u	ü	i	ú	ű	í
o	ö	ë	ó	ő	é
a		e	á		

Az egyes falvak mássalhangzó-rendszerében már találhatunk különbséget. A köznyelvinél eggyel több fonéma – *ly* – található meg Jászszentandrás és Jászárokszállás mássalhangzó-rendszerében. Sajnos már itt is csak egy-egy idősebb adatközlő őrzi nyelvében ezt az archaikus jelenséget. A többi vizsgált településen *j-t* ejtenek az *ly* helyén. Tanúsítja ezt a MNyA is, amely a fonéma meglétét Pélyen, Tarnabodon, Jászkóhalmán tünteti fel, míg Jászládánra szerinte is a *j-zés* jellemző.

II.2. A fonémák hangszíne

2.1. Magánhangzók

2.1.1. Mivel a palóc nyelvjárásról először az illabiális *ā* és labiális *ā* jut eszünkbe, elsőként e fonémarealizációk meglétét, ill. hiányát vizsgáltam meg. Az *ā-t* egyedül Jászládány nyelvjárásában fedeztem fel, pl. *csātkát, kánálval*, valamint elvétele Jászszentandrás járás tanyai részében, pl. *árā~árā*.

Az *a* fonéma ilyen realizációja tehát nem jellemző a nyelvjárási területre, ahol megvan, ott is csak kevéssel ejtik illabiálisabban, mint a köznyelvi *a-t*.

Meglévő hanganyagomban a labiális *ā-ra* egyáltalán nem találtam példát, s ez esetleg az *ā* gyorsabb pusztulására utalhat, szemben az *ā* kihalásának lassúbb folyamatával.

2.1.2. Sokkal jellemzőbb vonása a jász nyelvjárásnak a különböző nyílásokkal ejtett *ē* és *e* fonéma. A nyílt *e-t* a köznyelvvel azonos módon ejtik, de tőle a zárt *ē-ig* igen változatos a hangszínskála, pl. *gyerēkēk, litēr, kēnyeret, tetējire~tetejire* stb.

Minden község őrzi valamennyi változatot, ezek megterheltsége azonban különféleképpen oszlik meg (vö. 3. pont).

2.1.3. Hasonlóképpen változatos képet mutatnak az *ē~i*, ill. *é~í* fonémák közötti realizációk, pl. *ídēs, nővēřim, fűřhē* stb. (A fokozatok község szerinti differenciálódását szintén a 3. pontban tárgyalom.)

2.1.4. Meg kell említenem az *ē* fonémák labializálódás irányába mutató hangszínárnyalatát, az *ę* változatot (pl. *ídęsapám*). Ezt nem lehet a domináns sajátságok közé sorolni, inkább elszórtan jelentkezik.

2.1.5. Ugyanígy szűk körben elterjedt jelenség a zártabb *ęjésmód*, amely az *q~q* fonémarealizációkban mutatkozik meg, pl. *völtqm*. Szintén Jászszentandrás és Jászárokszállás sajátossága.

(A 2.1.5. pontban és a 2.1.2. pontban meghatározott, *ē~e* fonémák közötti hangárnyalatok gazdagsága – mely megterheltség szempontjából az *ē* felé hajló realizációkban mutatkozik meg – némiképp

megmagyarázza azt a kijelentést, melyet Jászszentandrás nyelvjárásáról hallottam: „A szentandrásiak nagyon zártan beszélnek.”)

2.1.6. Meg kell említeni a *kettőshangzós ejtést*. A tiszta diftongusok megléte egyik településre sem jellemző, inkább kettőshangzói színezettségéről lehet beszélni. Ennek ellenére a diftongálás jelensége gyakori, s ez egy korábbi, erőteljesebb, tisztább diftongushasználatot feltételez (vö. Jász–Nagykun–Szolnok, 143).

Ma elsősorban záródó típusú kettőshangzók jelennek meg e tájnyelvben: *ó, ő, é* fonémáknak *ou, öü, ei* kettőshangzós realizációi jönnek létre. Ezek további árnyalatokat mutatnak, pl. *szőü lö übe, vőutam*. Lebegő – pl. *kějít, SzilējizájiG* –, gyengülő – pl. *jőü, vőüt, idő ü szagban* – és erősödő – pl. *voót, fiírhc* – típusú diftongusokra egyaránt van példa.

Jáskisér és Jászládány esetében erőteljes *i*-zészről beszélhetünk, mely nagyrészt az *i* helyén jelentkező diftongusos színezetű ejtés következménye. A diftongus első *i* hangja *é* helyén áll, tehát a diftongus *ěj* típusú, funkciójú, de színében *i* hang, pl. *íjdēsanyám*. (Itt kell felhívnom a figyelmet az azonos szintű diftongusokra is, melyek *ij, og* alakban fordulnak elő: pl. *voóltqm, ijdēs*; keletkezésük oka a magánhangzók megosztott hangsúlyozása.)

A különböző típusú diftongusok megterheltségének területi eloszlása más. A MNyA mindössze Jászládányra vonatkozólag közöl adatokat, így nincs lehetőségünk az atlasz többi kutatópontjával összevetést végezni.

a) Jászládányban az *ó, ő, é* diftongusos megoldása (41–60)–(61–80)–(61–80)%-os arányt mutat (MMNyJR, 273). A községre elsősorban erősödő típusú kettőshangzók használata jellemző, amely erőteljesen közelít a hosszú monoftongusos ejtémódhoz. Mint az adatok is mutatják: legjellemzőbb az *ő, é* magánhangzók diftongálása.

b) Jáskiséren és Jászapátin szintén fellelhetjük a kettőshangzók nyomait.

c) Noha Jászszentandrás és Jászárokszálláson nem találkozhatunk tiszta diftongusok ejtésével, az *é* magánhangzók kettőshangzós színezése gyakoribb jelenség, mint a fent említett Jáskisér, Jászládány esetében. Ezt emeli ki a lebegő kettőshangzók használata, ellentétben a jáskiséri, jászládányi erősödő diftongusokkal (l. a 3.1.1.1. *i*-zészről szóló részének záró megjegyzését).

Természetesen mindezek árnyalatnyi különbségek, teljesen megbízható adatok birtokába pl. egy olyan kérdőív segítségével juthatunk, amely azonos szavak kiejtémódját vizsgálja.

2.2. Mássalhangzók

2.2.1. A mássalhangzók esetében egyedül a *hátrább képzett t és d hangok* hoznak létre sajátos realizációkat, ez valamennyi településre jellemző sajátosság. Gyakori még az *s* hátul képzése is, de már nem mutat olyan szabályosságot, mint az előzőek.

II.3. A fonémák gyakorisága

E fejezetben a fonémák gyakoriságát, bizonyos tendenciák érvényesülését vizsgálom. Részletesebben itt fejtem ki az előző fejezetben bemutatott néhány fonémarealizáció megjelenésének okát, elterjedését, s megpróbálok ezáltal rávilágítani a vizsgált területen adódó esetleges különbségekre is.

3.1. Magánhangzók

3.1.1. Mivel a Jászágó nyelvi sajátosságai közül elsőként az *é*-zést, *i*-zést szokták megemlíteni, először a *zártabb–nyíltabb megfeleléseket* fogom megvizsgálni.

3.1.1.1. Zártabb ejtémód

–*é*-zés: A zárt *é*-zés csaknem az egész palóc nyelvterületen fellelhető. IMRE SAMU mutat rá, hogy a köznyelvi *e* helyén előforduló *ē* gyakorisága a palócban a legnagyobb (IMRE, 200). Mint már bemutattam, a kiejtés során ennek többféle realizációja jelenik meg. Legzártabb az ejtésük a *bē-, lē-* stb. igekötőknek, s ez tipikusan palóc vonás. A MNyA adatai szerint *Ilort, Tarnabod, Jászládány* a második, *Pély, Jászkóhalma* pedig

a harmadik kategóriába tartozik az *e~ē* megfelelés szempontjából. A vizsgált települések közül a szentandrásí és árokszállási zárt *ē-ző* alakok jobbra tiszta zárt *ē* formában jelennek meg, az *ē~i* közötti realizációk viszonylag kisebb mértékben fordulnak elő.

A kiséri és ladányi *ē-zés*ben viszont már sokkal gazdagabb az árnyalatok sora, megterheltség szempontjából az *i* felé közelítve.

Jászapáti zárt *ē*-használatára árnyalatában átmenetet jelent a kiséri *i* felé hajló és a szentandrásí tiszta zárt *ē-k* között.

(A különböző árnyalatokat persze éppúgy a zárt *ē-zés* kategóriájába soroljuk, mint a tiszta zárt *ē-ket*. Ha tehát ebben a nagyobb egységben gondolkodunk, már nem tehetünk különbséget megterheltség szempontjából az egyes települések között!)

Többször eltérés mutatkozik a zárt *ē* nyílt *e* helyén történő használatában is. Így például Szentandrásan ezt mondják: **bēmēnēk** (~**bēmēn čk**), míg Apátin: **bēmēnēk**. Ezek részletes vizsgálatára nem került sor, de a megterheltség pontos mértékének és minőségének megállapítása érdekében szükséges lesz ilyen elemzést is végezni a jövőben.

– *i-zés*: Az *ē-zéssel* szoros összefüggésben a nyelvtérület másik legjellemzőbb vonása: a zárt *i-zés*. Különösen Jászladány nyelvjárásában erős ez a jelenség, ahol igen széles skálán mozognak a hangszínreakciók, de valamennyi településen fellelhető kisebb-nagyobb mértékben. Erőssége dél felé növekszik, Jászkisér és Jászladány esetében már fő meghatározója lesz a tájnyelvnek.

Meg kell említeni a rövid *i-k* használatát is, melyben ugyancsak megmutatkozik az *i-zés*. Ez szoros összefüggésben van az *ē-zéssel*, vagyis hogy Jászapátitól délre az *ē* és *i* közötti realizációk inkább az utóbbi felé hajlanak.

A megfigyelésemből levont következtetéseket látom igazolódni a MMNyjR adataiban is, mely a legerőteljesebb *i-zést* Jászladányon jelöli: 44–53 %, szemben Tarnabod és Pély 5–14 %-os arányával (IMRE, 120).

Végül utalnom kell a diftongusokról tett megjegyzésekre: az *ē* helyén jelentkező diftongálás Árokszállás és Szentandrás esetében erősebb, mint Ladányon – vagyis közelebb áll a lebegő, mint a gyengülő kettőshangzó-típushoz –, ebből következik, hogy az előbbi településeken az *ē* felé, ill. az *i-zés* során jelentkező *i* felé hajló realizációk enyhébbek, nem egyértelműen hosszú *ē~i* fonémát mutatnak, míg Jászladányon az erősödő kettőshangzók a hosszú monoftongusos ejtésmód irányába viszik el a fonémákat, vagyis a tájnyelv *i-ző* jellegét erősítik. Különösen jól megfigyelhető ez az azonos szintű, *ü* típusú diftongusok esetében.

– *o~u, ő~ü, ó~ú, ő~ű, a~o* megfelelés valamennyi településre jellemző zártabb ejtésmód. Legáltalánosabb az *ő~ű* megfelelés, mely legerőteljesebben Jászladány nyelvben jelentkezik, pl. **hētfű** 'hétfő', **elű**, **idűsebb**, **űtet** 'öt' stb. A többi településen elsősorban határozóragokban bukkan fel a jelenség, ezt az alaktan körében tárgyalom részletesen. A rövid magánhangzók közül az *ő~ű* zártabb megfelelésre találtam példát: **bűfög**, **belűle**, **gyűttünk** stb., az *o~u* megfelelésre már nem. Ez utóbbi jelenség hosszú magánhangzós változatára – *ó~ú* – ugyancsak a határozóragok körében találhatunk legtöbb példát, de fellelhető ilyen szavakban is, mint: **lú** 'ló', **rúlam** stb. A **komra**, **vocsora**, **voltom** szavak az *a~o* zártabb megfelelést mutatják.

A ladányi erős, *ü* felé hajló zárás esetében újból utalnom kell a diftongusokra: *é* mellett az *ő* diftongusos ejtése a legjellemzőbb jelenség Jászladányon. Tehát a kettőshangzós realizáció során az *őü* erősödő diftongusok *ü-s* – a hangsúly erre esvén: *ü-s* – színezete is erősíti az *ü* gyakoriságát. A MMNyjR szintén ezt emeli ki Jászladány nyelvjárásában: a köznyelvi *ü* helyén 100%-os aránnyal használ *ü-t*, míg a többi település 62–79%-os használati gyakorisággal. Az *ü*-nek egyéb hangok helyén történő használata Ladányon 86–107% (IMRE, 110).

– Meg lehet még említeni a *-t* tárgyrag *-at* realizációja helyetti *-ot* változatot, amelyet tárgyalok még az alaktan körében is, pl. **másikot**, **barátomat**.

3.1.1.2. Nyíltabb ejtésmód

Ez a jelenség nem olyan széles körben terjedt el, mint a zártabb megfelelések, feltehetően épp az ellentétes tendencia miatt.

– *ü~ő, ú~ó*: pl. **szőrő**, **gyűsző** stb.

(A példák jobbra Jászládány nyelvéből származnak, de emellett utalhatok még Jászfényszaru nyílt hosszú *ő*-zésére, pl. **gyűsző**, **tő** 'tű', **gyűrő**, **sűrő** stb.

– nyílt *ő*-zés, *o*-zás: Ugyancsak szűk körben érvényesülő jelenség. Nagyobb mértékben a birtokos személyeket érinti: *-ok/-jok*, *-ök/-jök*, *-ek/-jék*, pl. **onokájok**, **rúlok**, **tűlők** (tűlők).

Ezek a nyíltabb megfelelések palóc nyelvjárási sajátosságokat őriznek. Így Ladányra összpontosuló jelenlétük a település palócosabb vonását hangsúlyozza az árokszállási és szentandrási népnyelvel szemben. Ez is forrásul szolgálhat tehát a nyelvjárási sajátosságok és a településtörténet közötti összefüggések feltárásában.

3.1.2. Második pontban a *labiális–illabiális megfeleléseket* vizsgálom. A meglévő anyag arról tanúskodik, hogy az illabializálás – az egyik legelterjedtebb palóc nyelvjárási jelenség – szintén Jászládány és az eredetileg palóc területről érkezett, Jászszentandrás járás tanyai részen letelepedett emberek tájnyelvében őrződött meg leghívebben.

– *ő–ē* megfelelés: Ez a legelterjedtebb, a többi jász településen is élő jelenség, amely elsősorban a **sőprű–sēprű** alternánsok utóbbi, illabiális tagjának elterjedésében mutatkozik meg. Pl: **sēprű**, **bēgre**, **csēpēg**, **szēg**, **vēdēr**.

– *ü–i* megfelelés: Gyakori a **kilső** 'külső' szóban, esetenként más példákban is előfordul, pl. **rihes**, **izen** stb.

– *ű–í* megfelelés: pl: **híves**.

– *o–ē* megfelelés: pl. **bēřtvákok**, mely egyúttal mély–magas megfelelés is.

3.1.3. Hosszú–rövid magánhangzó-megfelelések:

Ez a hangtani jelenség elsősorban a magánhangzók *I, r, j* előtti asszociatív nyúlását érinti. Mint a MMNyJR is mutatja, valamennyi településre jellemző, előfordulási aránya 96–100%-os (IMRE, 298). Az általam vizsgált területeken inkább félhosszú, mint teljes hosszúságú magánhangzókat eredményez, pl. **tűzēltünk**, **vōl jōm**, **řēl**, **ūl**, **sōrba** stb.

A másik legjellegzetesebb hangtani jelenség e csoportban a **szekēr–szekcr** típusú megfelelés. Ezt az alaktan körében, a tőtipusoknál tárgyalom.

3.2. Mássalhangzók

3.2.1. A **t, d, l, n** hangok *i* és *ū* előtti palatalizációja jellegzetesen palóc nyelvjárási sajátosság. Egyformán jelentkezik a különböző községekben. Pl. **aggyig**, **nyócagyikán**, **látnyi**, **szērētyi**, **hējtyiG**, **csyig**, **tetyű**, **řinyi**, **gyinnye**, **fōūgyi** stb. Tehát a főnévi igenév *-ni* képzője minden esetben *-nyi* alakban jelenik meg, s a **t, d, n** hangok palatalizációja is csaknem 100%-os érvényű.

3.2.2. Előfordul az *n* hangnak olyan palatalizációja is, amikor ezt egy rákövetkező *i* vagy *ū* hang nem indokolja, pl. **legeny**, **egyenyes**, **vagony**.

3.2.3. Elvértve fordul elő depalatalizáció, amely főleg a szóvégi *n* hangot érinti, pl. **legín**, **cigán**, **legínkettünk**.

3.2.4. A másik, egész nyelvtérületet átfogó tendencia a *pótlónyúlás*, az *r, l* hangok kiesése, és ennek során az előző magánhangzó ejtésében jelentkező időtartamnyúlás, pl. **kikerűtem**, **kúccs**, **kóbász**, **nyóc** stb. E hangtani jelenség eredménye a polifonémikus *ā* és *ē* hangok megjelenése is: pl. **āra**, **ērc**, **ētesz**.

A szóvégi *r, l* hangok kiesése elsősorban a *-ból/-ből*, *-ról/-ről*, *-tól/-től* határozóragokat érinti, pl. **tőbbitű**, **hāzbű**, **vonatrű**, de a **tegyē** 'tegyél', **belű** 'belül', **fē** 'fél' alakok is idesorolhatók.

3.2.5. Palatális–apalatális megfelelés a *j*-zés, *l*-ezés, *ly*-ezés viszonyában: A köznyelvi *j* egyre jobban kiszorítja az *ly* hangot a nyelvjárásban is. Így az *ly*-t csak Szentandrás és Árokszállás tájnyelve őrzi, itt beszélhetünk *ly*-ezésről. *L*-ezés a nyugati palóc nyelvjárás sajátossága, hatása nem terjed a Jászsáig.

3.2.6. Hasonulós jelenségek

– A szóbelseji *rl*, *dl*, *dn*, *rs* hangkapcsolatok hasonulása során *ll*, *nn*, *ss* hangok keletkeznek, pl. **pallás**, **anna** 'adna', **cskünni**.

– Sokkal karakterisztikusabb vonása a jász nyelvjárásnak a **még** igekötő *g*-jének teljes hasonulása az őt követő ige első mássalhangzójához, pl. **mëmmëñëkütünk**, **mëkkër dëzle**, **mëssütyük** stb.

– Mint tudjuk, a *-val/-vel* rag *v*-je a köznyelvben teljes hasonulást szenved az előző mássalhangzó hatására. A palóc nyelvjáróterület középső részein azonban hasonulás nélkül hangzik a *v*. Én Jászladányon találtam rá példát – **kanálval** –, mely ismét a település palócossabb jellegére mutat rá, ugyanis a többi község lakói a szót hasonulással ejtik.

– Végül megemlítem az egyéb hasonulások szórványos példáit is, mint az **ússe** 'úgy se', **újjártunk** 'úgy jártunk', **híjják**, **asse attá** 'azt se adta', **uttelefonáltak** stb.

3.2.7. Rövid-hosszú megfelelések. Itt arra az egyedi jelenségre szeretnék utalni, amely újból csak Jászladány nyelvére jellemző: a szóvégi *s* nyúlására, pl. **lángoš**, **büdöš**. Félhosszú, hosszú változatban egyaránt szerepelhet a hang, de megvan a rövid ejtismód is (vö. IMRE, 268).

Ez a jelenség már Ladány keleti nyelvjáróterületek felé mutató befolyásoltágát mutatja, az *s* szóvégi nyúlása ugyanis itt jellemző. (Hasonlóképp az erőteljes *i*-zéshez!)

III. ÖSSZEĞZÉS

Ezek, az I. fejezetben felvázolt hangtani sajátosságok jól mutatják a palóc nyelvjárás hatását, s ezzel jelzik a történelmi tényeket: a két nép évszázadok során többszöri kényszerű vagy önkéntes együttélését. A déli palóc nyelvjárástípusba való besorolást tehát a nyelvi tények megalapozottnak mutatják. A jászsági tájnyelv részletesebb elemzése során viszont találkozhattunk olyan nyelvi jelenségekkel, amelyeknek előfordulása vagy hiánya a Jászság kisebbfajta nyelvi megosztottságát mutatja. Nem azokra az árnyalatnyi különbségekre gondolok elsősorban, amelyek pl. az *ë-i* fonémák közötti realizációk megterheltségében, vagy a diftongusok ejtésbeli árnyalataiban stb. mutatkoznak meg, hanem arra az öt jelenségre amely határozottabb elkülönülést tesz lehetővé az egyes települések tekintetében. Ezek az illabiális *ä* megléte, a nyíltabb megfelelések (**gyűszö**, **szérő** stb.), a *-val/-vel* rag *v*-jének hasonulatlansága, az *ly* fonéma megléte és a szóvégi *s* megnyúlása. Az első három sajátsgot kizárólag Jászladány nyelvjárásában figyelhetjük meg, az *ly*-ezést pedig Jászárokszállás és Jászszentandrás nyelvben. Jászladány tehát három olyan nyelvi sajátsgal bír, amelyek tipikusan palóc jegyek.

A MMNyJR adatai alapján azonban a *j*-zés ténye sem zárja ki Ladányt a palóc nyelvjárás területből, ugyanis az *ly* fonéma kisebb mértékű előfordulása is csak a középső palócban észlelhető, a déli és észak-nyugati palócban csak szórványosan jelentkezik. Tulajdonképpen a *j*-zés a palócban sem ritka jelenség.

Azonban itt vetődik fel az ötödik kardinális jegy hovatartozásának kérdése. Mint említettem, ez a jelenség a keleti nyelvjárások hatását mutatja, melyet kaphatott részint a peremhelyzetéből kifolyólag, ill. örökölhette az őslakos magyaroktól, mert valamikor ez a település magyarlakta falu volt. Ezt alapos vizsgálat segítségével kideríthetjük. De keleti nyelvjárás hatásáig is lehet a *j*-zés is, ezért egy sajátos ötvöződését figyelhetjük meg itt az egyes nyelvjárásoknak. IMRE SAMU valószínűleg ezekre gondolt, mikor hangsúlyozta a nyelvi összetettség és sokszínűség nyelvi okait.

Mindezek mellett természetesen nem szabad megfeledkeznünk a fent említett apróbb eltérésekről sem. Ezek ugyanis nemcsak egy nyelvi folyamatnak – a nyelvjárások pusztulásának – előrehaladottabb vagy kevésbé érvényesülő voltát mutatják (nem adnak választ arra: miért épp ilyen megosztást eredményezett a folyamat), hanem településtörténeti magyarázatot kívánnak. Az Ősjászság területén elhelyezkedő és a élebre fekvő települések közti nyelvi különbségek véleményem szerint a török hódoltság korában kialakult tnikai viszonyokban gyökereznek. Mint említettem, a jász falvak egy része a környező nagyobb központokba úzódik be, a másik része pedig palóc vidékre vándorol. Valószínű tehát, hogy az előbbi folyamat az Ősjászság falvait éritette, míg az utóbbi épp a délibb településeket. Ennek köszönhetik nyelvük palócossabb leegét. Ezt látjuk igazolódni Jászberény törökkori lakosságának összeírásában is, mely tartalmazza a

betelepülők nevét, lakóhelyét, s minden ingóságát. A betelepülők között csak környékbeli eredeti jász településről érkező családok szerepelnek (JMJE, 46).

Az egész Jászság területén mutatkozó különféle nyelvjárási jegyek, ill. ezek tarkasága pedig a már említett gazdasági és egyéb, ennél szorosabb érintkezések következtében jelennek meg. Természetesen figyelembe kell vennünk azt a tényt is, hogy ezek a települések eredetileg magyarlakta falvak voltak, s a környező nyelvjárások hatását is!

A probléma megoldása érdekében először is a Jászság gondos, teljes nyelvi felmérését kell elvégezni. Erre még nem nyílt lehetőségem, ezért az imént említett elgondolásomban is a magyarázat lehetséges voltát szeretném hangsúlyozni. A választ feltehetően a nyelv és településtörténet további alapos kutatása adja majd meg. Mindenesetre már az eddig feldolgozott anyagból kiderül, hogy mennyire nehéz a sokszínűségben eligazodni, s hogy milyen igaza van IMRE SAMUNAK mikor egy részletes regionális atlasz megszületését sürgeti, hiszen igazán csak ekkor lehetne áttekinteni az egymást keresztező nyelvi hatások, esetleges történelmi összefüggések szövedékét.

***

Fontosabb irodalom

1. BALOGH LAJOS: *A palóc nyelvjárások*. In: *Palócok I. Kutatástörténet, föld és nép*. Szerk.: Bakó Ferenc. Eger, 1989.
2. BARTHA JÓZSEF: *A palóc nyelvjárás*. Hornyánszky Rt. sajtója Bp. 1893.
3. BELLON TIBOR: *Árokszállási tanyák*. In: JMJE
4. FODOR FERENC: *Jászság életraja*. Bp. 1942.
5. GYÁRFÁS ISTVÁN: *A jász-kunok történetéhez I-IV*. Kecske-mét, 1870-1883.
6. HORVÁTH PÉTER: *Értekezés a Kunoknak és Jászoknak eredetükről, azoknak régi és mostani állapotjokról*. Pesten, 1825.
7. IMRE SAMU: *A mai magyar nyelvjárások rendszere* (MMNyjR.) Akadémiai Kiadó. Bp. 1971.
8. KÁLMÁN BÉLA: *Nyelvjárásaink*. Tankönyvkiadó Bp. 1966.
9. LAPOSVÁRI GYULA (Szerk.) *Szolnok megyei Múzeumi Évkönyv* (SZMMÉ)
10. SCHEFTSIK GYÖRGY (Szerk.) *Jász-Nagykun-Szolnok vármegye múltja és jelene*. Pécs, 1935.
11. SZABÓ JÓZSEF: *Magyarországi és jugoszláviai magyar nyelvjárászigetek* Szeged - Kecske-mét - Békéscsaba, 1990
12. SZABÓ LÁSZLÓ: *Jászság*. Gondolat, Bp. 1982.
13. SZABÓ LÁSZLÓ: *Miért filiszteusok a jászok?* ML. 22-23. 1974.
14. SZABÓ LÁSZLÓ: *A középkori jászsági lakosság etnikai jellegéhez*. In: SZMMÉ II. 1978.
15. SZABÓ LÁSZLÓ: *A redemptio hatása a Jászság kultúrájára*. In: SZMMÉ II. 1978.
16. TÓTH JÁNOS: *A Jászság helyzete a 18. század végén* (Bedekovich Lőrinc kéziratosa könyve). Jászberény, 1977.
17. TÓTH JÁNOS (Szerk.) *Jász Múzeum Jubileumi Évkönyve 1875-1974*. (JMJE) Jászberény, 1974.
18. *Magyar Nyelvjárások Atlasza* (MNA)

Leíró nyelvészet

Alkalmi szófajváltás a magyarban

NOLL KATALIN

I. A SZÓFAJOK KIALAKULÁSA

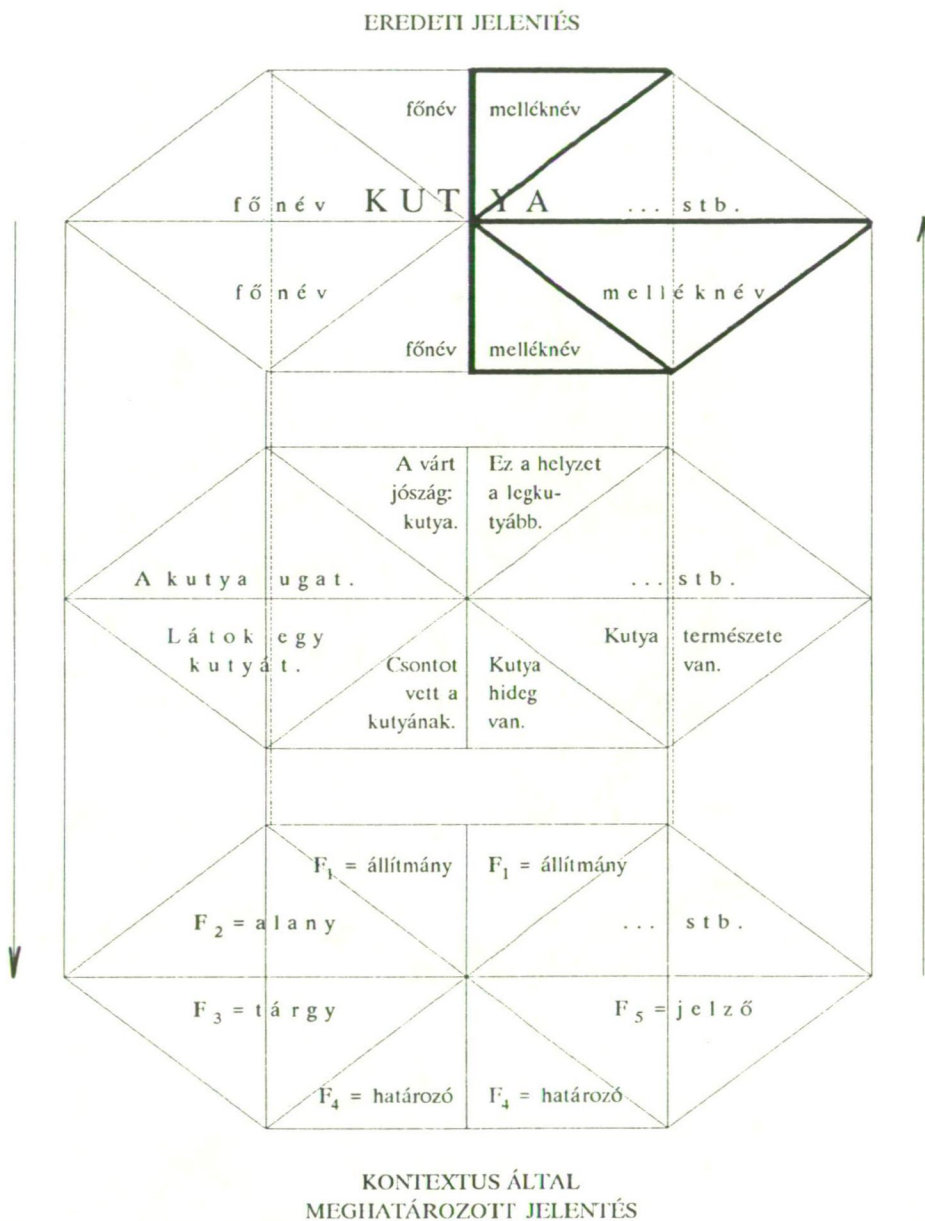
A szófajok a szavak legáltalánosabb kategóriái. Első csoportosításukat a görögök végezték el: az alexandriai ARISZTARKOSZ iskolájának felosztása napjainkig fennmaradt. Önálló szófaji kategóriát képviselt a főnév, a melléknév, az ige, a névelő, a névmás, a határozószó és a kötőszó, míg az indulatszót a rómaiak különböztetik meg először, a számnevet pedig a XVIII. század óta választják el a többi névszótól. Ekkor még a szintaxistól függetlennek tartják a szófajokat, s bár belátják, hogy több szófaj is viselkedhet morfológiailag azonos módon, egy szó csak egy szófaji kategóriába tartozhat (VÉRTES, 325–38).

A nyelvi jelek differenciálódása szintagmatizálódással kezdődött: mondatbeli funkciójuk kialakulása közben jutottak szófaji értékhez a szavak. A nyelvre (nyelvi formákra) jellemző, hogy egy alaknak több funkciója lehet. A funkciók – mint értékek – között bizonyos hierarchia áll fenn: sorrendjük változásával a szó szófaji jellege is megváltozhat (BALÁZS, 79–98). A szófaji fejlődés kapcsolatban van a szavak szintaktikai szerepével, és jelentésváltozással jár együtt (példának idézhetjük ősi nomenverbumainkat, amelyeknél a gyakori állítmányi szerep következtében az igei funkció került előtérbe: *fagy, les, nyom* stb.). Azaz: a szófaji kategóriában tükröződik a szó szótári jelentése, tipikus mondatbeli szerepe és előbbiekől függő alaki sajátosságai (MMNy, 12).

II. SZÓFAJI FEJLŐDÉS ÉS JELENTÉSVÁLTOZÁS

„...szintagmatikus viszonyba csupán olyan nyelvi jelek kerülhetnek, amelyek kommunikatív értékükben ugyanarra a situatumra vonatkoznak...” (BALÁZS, 93). A szó azonban szófajától eltérő módon is viselkedhet a mondatban. A szófajhatár átlépése jelentéstöbbletet termel. A kategoriális eltolódás feltétele, hogy a szót valamely másik funkció betöltésére képessé tegyünk. A transzformáció során a jelentés átalakul, miközben a jel más szerepbe tevődik át.

A szemantikai-szófaji térben megtett utat ábrázolhatjuk:

A szófaji fejlődés során funkciómegoszlás következik be, s az alkalmosszerűen felvett szófaji érték idővel állandósulhat:

szarv 	(...) -s -ú	→	szarv-as akcidenciális	→	szarvas szubsztanciális
	Ax	→	Axy	→	Ay

(A = valamely hangsor; x,y = az adott hangsorhoz kapcsolódó képzet)

HERMANN PAUL a jelentés két fő összetevőjét különbözteti meg: a szokásos (uzuális) és az alkalmi (okkasionális) jelentésképzetet. Az alkalmi jelentésképzet olyan elemeket vehet fel a kontextusban, amelyeket a szokásos jelentésképzet nem tartalmaz: ha ez a folyamat ismétlődik, újabb jelentés áll elő (ZSILKA, 25–27).

A szófajváltás alapja a szófajra jellemző kritériumok elmozdulása a szóban. Mi teszi lehetővé a nyelvi szabálytól való eltérést, mennyiben implicálja egyik szófaj a másikat? Feltehetjük, hogy a szabálytalanságnak fokozatai vannak: az ún. *totális* (szóképzéssel történő) szófajváltástól megkülönböztethetjük az ún. *látns* (alkalmi) szófajváltást. A megszokott használatból való eltérés tipikussá válhat, s az adott kifejezés grammatikalizálódásával új szófaj jön létre.

III. NÉHÁNY, A SZÓFAJVÁLTÁSSAL KAPCSOLATOS FELFOGÁS

Egy szó olyan funkciót is betölthet a mondatban, amely meghatározott lehetőségként nem foglaltatik jelentésében, így a szó az adott összefüggésben szófaji kategóriát cserél. A szófajváltással kapcsolatban többféle felfogás született, idézzünk fel ezek közül néhányat!

V. BRÖNDAL úgy ítéli meg, hogy a szófaji osztályozás kritériuma a jelentés, ebből következik a szó minden alkalmazása (a *beteg* szó jelentése a *beteg ember* szó szerkezetben akcidenciális, a *képzelt beteg* szó szerkezetben szubsztanciális).

E. HERMANN viszont ezt vallja: „A szófaj a mondatban tűnik ki...” (Abban a mondatban, hogy *Kék áll neki a legjobban*, a *kék* szó szintaktikai szerepéből következik, hogy szófaja főnév).

J. KURYLOWICZ megkülönbözteti az elsődleges, a jelentésből következő és a leszármazott, azaz a mondattani származtatásból következő funkciót. Fontos felismerés, hogy jelentés és funkció megfelelhetnek egymásnak, ha a szófaj a maga elsődleges funkcióját tölti be (TELEGDI, átvéve; Nyelvtani Tanulmányok, 25–48).

IV. HIPOTÉZISRE ÉPÜLŐ KÍSÉRLET A SZÓFAJ KATEGÓRIÁK ELHATÁROLÁSÁRA

Hipotézisre épülő kísérletet végeztem a szófaji minőségek elhatárolásával és változásával kapcsolatban. Abból a megállapításból indultam ki, hogy „... a szavak szükségképpen határozott nyelvtani jelleggel lépnek be a mondat szerkezetébe, jellegük meghatározása előfeltétele szintaktikai alkalmazásuknak” (TELEGDI, 38). A szótári szóban tehát „a priori” léteznie kell bizonyos szófaji meghatározottnak. Hipotetikus jelleggel vezettettem az ún. *szabad szófaj* és az ún. *szintaktikai szófaj* fogalmát. A szabad szófaj megegyezik a szótári szó szófajával (tőszók, valamint képzett és jellel ellátott szavak, a kontextustól függetlenül); a szintaktikai szófaj a szó(alak) kontextusba helyezésével valósul meg, azaz kizárólag a szintaktikai környezet által meghatározott szófaji érték.

A *szamarabb* hiányzik az iskolából.

A *számár* szó szabad szófaja főnév, a *szamarabb* szó szabad szófaja melléknév, szintaktikai szófaja azonban főnév, a szó tehát kétszeresen váltott szófaji kategóriát.

V. SZÓFAJVÁLTÁSI LEJÁRÁSOK A MAGYARBAN

Nézzünk meg néhány példát a leggyakoribb szófajváltásokból!

A **főnév** kategóriáját az alanyi szerep kristályosíthatta ki (vö.: BERRÁR, 73; DEME, 36–37). Ha nem zárjuk ki a nyelv metanyelvi jelenségeit, bármely más szó szerepelhet főnévként, sőt mondat értékű kifejezés is:

„Halk a *jajnak* szava...”

„Furdalta őket a *tudhatnám*...”

A **melléknév** a főnév tartalmának akcideniális része. Alkalmasszerűen az egész jelzős főnévi kifejezés helyett a jelző is előfordulhat:

nagy(...) ház(-ban) → nagy(-ban)

A jelző a kihagyott jelzett szó szófajának és alaki kitevőjének megfelelő mondatrészi funkciót tölt be. Melléknévként – akárcsak főnévként – bármely más szófaj, sőt mondat is megjelenhet:

„a *hű-ha* jellegű kísérletek”

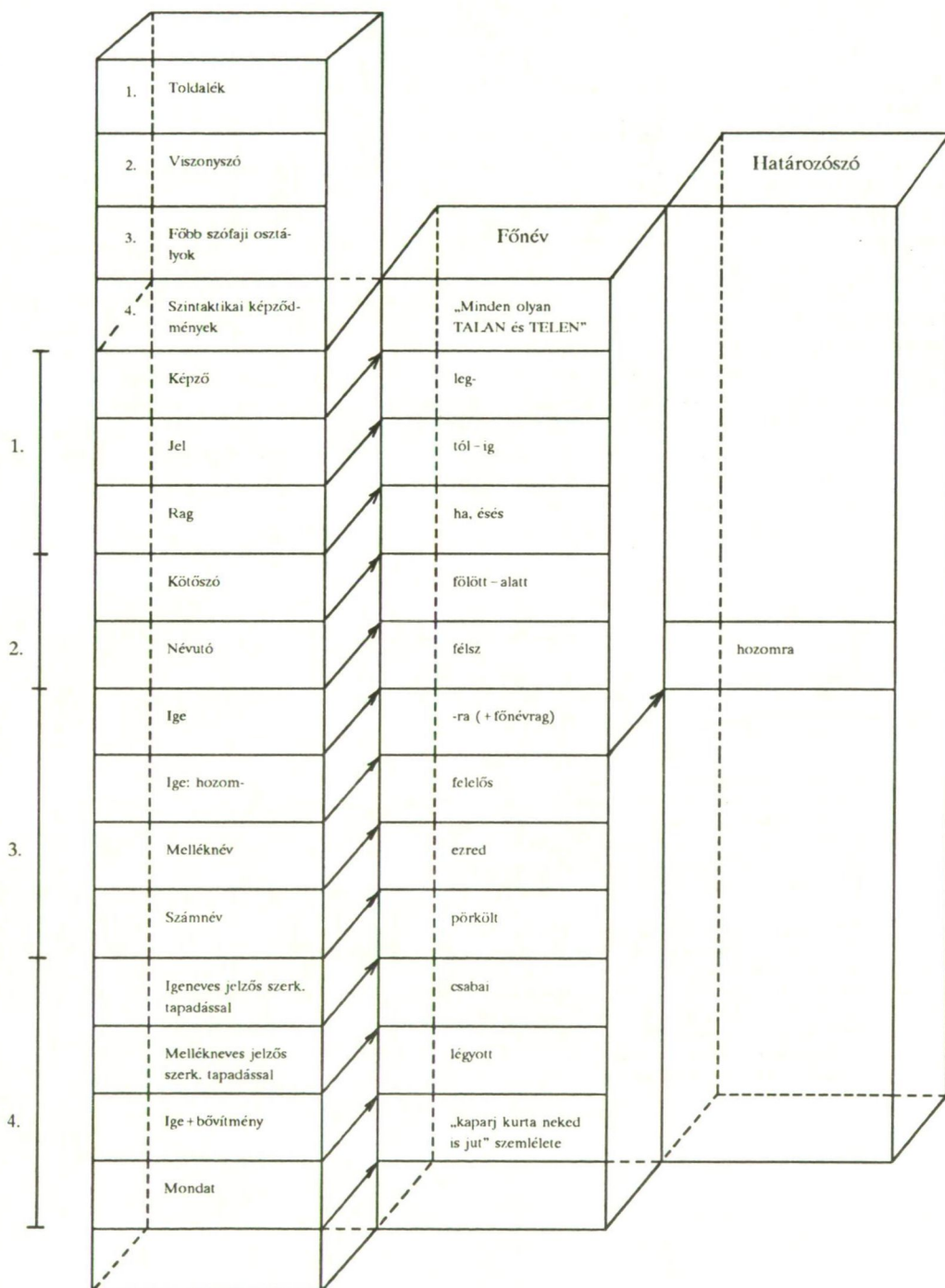
„*valamire még jó lesz* készletek”

A **határozószók** határozóként használatos névszóból, illetve igenevekből jöttek létre a szóalak motiválatlanná válásával és jelentésbeli eltolódással. A határozószókkal kapcsolatban az **értékváltás** műszót alkalmazhatjuk: az egész szó jelentése eltér a részek jelentésének összegétől: *nagyon* ≠ *nagy* + *on* (TÖRÖK, 187–198). Az egyes határozószók esetében a megszárdaltság mértéke eltérő lehet: *röggvest, jól, szépen*.

Az **igenév** igéből képzett, igei-névszói sajátosságokkal egyaránt rendelkező szófaj. A melléknévi igenév szófajváltása levezethető melléknévi szerepéből. A határozói igenév a szófajváltás során fokozatosan elveszti igei tulajdonságát, illetve határozói jellegét, s végül teljesen tartalmatlanná válik (LENGYEL, 181–217). A határozói igenév határozószóvá alakul, ha csupán igei tulajdonságát veszti el: *Lopva* az anyjára nézett (az igenév már nem transzformálható igévé, és más határozószóval felcserélhető: *Titokban* az anyjára nézett). Grammatikalizáltabb forma a **névtűtő**; ekkor a határozói igenév hozzákapcsolódik egyik vonzatához: *kis idő múlva, kezdettől fogva*. A jelentéskiürülés előrehaladottabb fokán áll a **kötőszó**, amelyben nyoma sincs igei, illetve határozói vonásoknak: „A többség jelen lesz, *feltéve, hogy...*”. A határozói igenév **módosítószó** is válhat szemantikai tartalmánál fogva: *Úgyiszólván* teljesen egyedül maradt.

VI. „NEM TISZTA” SZÓFAJI CSOPORTOK

A **kettős, hármas stb. szófaji értékek** létrejöhetnek az állandósult szófaji eltolódások eredményeképp. „Egynél több szófajra jellemző jelentésük és alaktani-mondattani alkalmazhatóságuk van, s mindíg csak a konkrét mondatbeli használat alapján látszik meg, hogy az adott szövegben melyik szófaji jellegük erősebb” (PAPP FERENC, 404). A kettős, hármas stb. szófajú szavak vizsgálata szinkron szempontú, de a kategóriákban a történetiség is megjelenik. Bár a kettős használat kezdettől feltehető, a több szófajú szavak esetében a szófaji értékek nem mindig egyenlítődtek ki: az eredeti, melléknévi szófaj uralkodik a *szabad* melléknévi példában (*szabad* ember; *Nem szabad* bejönni.), ezzel szemben jelentéstepadással főnévvé vált a *halott* melléknévi igenév (*halott* költő; *halottak* napja). A nép-, szín-, minőség- és állapotnevekben egyenrangú a melléknévi és a főnévi szófaji érték (*özvegy, magyar*). A *reng* töből származó *rengeteg* melléknév időlegesen vált kettős szófajúvá; *ma* főnévként 'sűrű erdő', számnévként 'igen sok' jelentésben használjuk. Az esetek egy részében az új szófaj teljesen kiszorította a régít (a passzív igei főnévként önállósult): *ipar, tan*. Tekintsük át táblázatban összefoglalva a lexikalizálódott változásokat!

VII. ÖSSZETÖGLALÁS

A szó szófaji kategóriájának alkalmi változása teljes értékű nyelvi változás elindítója lehet. Ezért is fontos a nyelvi osztályok fogalmának tisztázása, ha „...a nyelv nem is skatulyázható be egymástól élesen elválasztható rekeszekbe” (BÁRCZI, Bevezetés a nyelvtudományba, 79).

Kísérletemben megkülönböztettem az ún. szabad szófaj és az ún. szintaktikai szófaj fogalmát. A szintaktikai szófajt a szabad szófajból definiálhatjuk, megkülönböztetése gyakorlati célú: a szintaktikai szófajt úgy kapjuk, hogy megvizsgáljuk a szó mondatbeli (aktuális) szerepét, s a lehetséges szabad szófajok közül azt választjuk ki az aktuális szintaktikai szófaj gyanánt, amely szófaj az adott szintaktikai szerepben tipikusan fordul elő.

Megszokott módon való felhasználás esetén a szabad és a szintaktikai szófaj megegyezik. Ha ettől eltérünk, alkalmi szófajváltásról szoktunk beszélni: a szó szófaji értéke a megadott mondatban eltér a szintaxistól elvonatkoztatott szófaji értékétől. A szabad szófaj szótári szinten működik, mivel a szót konkrét mondatbeli felhasználásától függetlenül szemléljük. A szintaktikai szófaj ezzel szemben a szintaxis fogalmához tartozik, a szó mondatbeli viselkedését jellemzi. Mivel szótári szinten a szabad szófaj működik, ez egyenlő a szófaj fogalmával. A szabad szófaj és a szintaktikai szófaj között kölcsönösségi reláció működik: a szabad szófajt újra elvonhatjuk a szó mondatbeli viselkedéseiből, ezáltal – a nyelvhasználatbeli előfordulás gyakoriságából következően – az adott szó új szabad szófaji értéket nyerhet.

Ezzel bizonyítottuk, hogy a szó szintaktikai szerepeinek, használati szabályainak összessége, illetve ezek vizsgálata elvezet bennünket az egységes, azaz egyértelműen definiált szófaji fogalomhoz.

***

Válogatás a felhasznált irodalomból

1. ANTAL LÁSZLÓ: *A magyar jelző 3 különböző nyelvtani koncepció fényében* (MNY. LX, 61–68)
2. BALÁZS JÁNOS: *Szintagmatizálódás és lexikalizálódás* (Szótártani tanulmányok, 79–98. Szerk: Országh László Bp. Ttk. 1966. 79–98)
3. BERRÁR JOLÁN: *Magyar történeti mondatlan* (Bp., Ttk. 1957)
4. DEME LÁSZLÓ: *A beszéd és a nyelv* (Bp., Ttk. 1976)
5. D. MÁTAI MÁRIA: *A határozószók helye a szófaji rendszerben* (MNY. LXXXIV, 31–44)
6. FÓNAGY IVÁN: *Kifejező szófajváltás költői szövegekben* (ÁNyT. XV, 33–47)
7. GOMBOCZ ZOLTÁN: *Képzetársulás és jelentésváltozás* (Any. Isk. Okt. Min. Módsz. Foly. 1953–54, 85–87)
8. JAKAB ISTVÁN: *A jelzős szerkezetek redukciójának szó szerkezeti vizsgálata* (Nyr. IVC, 38–50)
9. KÁROLY SÁNDOR: *Általános és magyar jelentéstan* (Bp. AKK. 1970.)
10. KLEMM ANTAL: *Magyar történeti mondatlan* (Bp. 1928–42, II. 221–368)
11. LENGYEL KLÁRA: *Határozói igenevek szófajváltásáról* (Fejezetek a magyar leíró nyelvtan köréből, szerk.: Rácz Endre Bp. Ttk. 1989, 181–217)
12. PAPP FERENC: *Kettős és hármas szófajviságú szavaink* (Nyr. XC, 404–408)
13. PAPP ISTVÁN: *A finn szófaji kutatás fő irányai* (In: Nyelvtani tanulmányok, szerk: Sulán Béla, Ttk. 1961. 49–67)
14. TELEGDÍ ZSIGMOND: *Elméletek a szófajok természetéről* (In: Nyelvtani tanulmányok, szerk: Sulán Béla, Ttk. 1961. 25–48)
15. TEMESI MIHÁLY: *A szófaji értékek változásai* (In: Nyelvtani tanulmányok, szerk: Sulán Béla Ttk. 1961. 69–88)
16. TÖRÖK GÁBOR: *Gyanús határozószók* (MNY. LXXXIV, 187–198)
17. VÉRTES EDIT: *Bróndal szófajelmélete* (ÁNyT. I. 325–38)
18. ZSILKA JÁNOS: *A jelentés szerkezete* (Bp. AKK. 1975)
19. *Világirodalmi Lexikon* (AKK. 1977. Jelentésátvitel 619–631)

Múlt és tapasztalat

Az igcidős mondatok verifikálhatóságának kérdése a XX. századi tudományfilozófiák ismeretelméleti rendszereiben

SZÉCSI GÁBOR

Minden tudományfilozófiai rendszer számára, amely valamilyen módon érinti nyelv és valóság kapcsolatának kérdését, központi feladatot jelent a nyelv mondatainak jelentése és a mondatok igazságértékének meghatározási módja között fennálló összefüggések feltárása. WITTGENSTEIN, aki először tett kísérletet ezeknek az összefüggéseknek a világos megfogalmazására, a problémát az úgynevezett verifikációs elmélet bevezetésével tartotta megoldhatónak. A filozófustársadalmat máig megosztó elmélet lényege a mondat jelentésének azonosítása azzal az eljárással, amellyel az adott mondat igazságértékét megállapíthatjuk, vagyis verifikációjának módjával. Eszerint egy ítélet értelméhez úgy juthatunk el, ha megismerjük azt az eljárást, amellyel az adott ítélet igazságértéke meghatározható. A klasszikus verifikációs elmélet szerint a verifikáció két szakaszra tagolható. Az első során a verifikálandó mondatot meghatározások sorával megfigyelési mondatokra vezetjük vissza. A második szakaszban pedig megállapíthatjuk, hogy az adott megfigyelési mondatok igazak vagy hamisak. Amennyiben igazak, akkor ezeket a megfigyelési mondatokat, valamint a verifikálandó mondatot is sikerült empirikus úton a valósághoz kapcsolnunk. A verifikációs elméletből tehát az következik, hogy egy mondat akkor és csakis akkor értelmes, ha verifikálható. Ez utóbbi kijelentést nevezték az elmélet képviselői a **verifikálhatóság elvének**.

Bár a verifikációs elméletből logikailag következik a verifikálhatóság elve, ez fordítva nem igaz. Vagyis abból, hogy a mondat értelmességének kritériuma a verifikálhatóság, nem következik, hogy a mondat értelme verifikációjának módja. A verifikálhatóság elve így független a verifikációs elmélet igazságától vagy hamisságától. Ez pedig azt jelenti, hogy a verifikálhatóság elvének elfogadása nem vonja maga után a verifikációs elmélet elfogadását. A Bécsi Kör logikai pozitivistái mindkettőt elfogadták, ami a későbbiek során számos, ebből fakadó nehézség megoldását tette szükségessé. Ezek közül is kiemelkedett az analitikus mondatok verifikációjának problematikája, amely az analitikus, szintetikus kijelentések dichotómiájának feloldására tett kísérletekkel egyetemben végül magát CARNAPOT is a hagyományos verifikálhatósági elv feladására készítette.

Az ok pedig egyrészt annak belátása volt, hogy a pusztán szintaktikai szabályokból következő igazsághoz elvezető fogalmi elemzések szervesen összefüggnek az empirikus megfigyelések szintetikus kijelentésben való rögzítésének folyamatával. Mindez azt jelenti, hogy nincs értelme az analitikus-szintetikus dualizmus további fenntartásának.

További lényeges felismerés volt az is, hogy egy állítás igazolására végtelen számú megfigyelési mondat igazságát kellene ellenőrizni. Ha ez így van, akkor viszont egy adott mondatot sohasem lehetne tökéletesen verifikálni.

Az új értelmességkritérium CARNAPnál a **konfirmálhatóság elve** lesz, amely szerint egy mondatot akkor tekintünk konfirmálhatónak, „ha a megfigyelési mondatok pozitívan hozzájárulnak konfirmációjához.”¹

¹ *The Philosophy of Rudolf Carnap*. Ed.: P. A. SCHILPP. La Salle: Open Court, 1963. 59. o.

Az új elv már egy adott nyelvrendszerre vonatkozik, és nem követeli meg az igazságérték végleges megállapíthatóságát. CARNAP a konfirmálhatóság elvének kidolgozásához már a pragmatizmus jól kimutatható hatása alatt fogott hozzá. A pragmatizmus filozófiája, amely a Bécsi Kör filozófusaihoz hasonlóan mind a verifikációs elmélet, mind a verifikálhatóság elvét átvette, igyekezett azokat saját bölcséleti rendszeréhez igazítani. Ez a folyamat, amely PEIRCE, LEWIS munkásságán keresztül JAMES filozófiájában éri el csúcspontját, egyben a pragmatizmus igazságelméletének kikristályosodásához is elvezetett. JAMES így ír: „Egy eszme igazsága nem valamely benne rejlő változatlan tulajdonság... Igazsága valójában esemény, folyamat: mégpedig önigazolásának folyamata, verifikációja.”² Bár JAMES később az igazság fogalmát az empirikus tényekkel való összhanggal összefüggésben határozta meg, ennek mégis pragmatista színezetet ad oly módon, hogy az érzéki tapasztalatokat bizonyos hitek előfeltételeinek vallja. Ha ezek a hitek beváltják a várakozásokat, fenntarthatók, ha nem, elvetendők. Az új hitek kialakulása további elvárásokat hoz létre. Ezek az elvárások azonban nemcsak arra vonatkoznak, amit megfigyeltünk, hanem arra is, hogy mit tehetünk. Mindebből az következik, hogy az igazolt fogalmak olyan fogalmak, amelyek a jövőben válnak igazakká. Azaz egy ítélet jelentése az általa predikált jövőben nyilvánul meg.

Ezen a ponton JAMES filozófiájában az idő és a verifikálhatósági elv kapcsolatának kérdése kiterjed a múlt idejű mondatok verifikálásának problematikájára. JAMES ugyanis azt állítja, hogy azok az általános kijelentések igazak, amelyeknek a múlt tapasztalatban volt realizált predikációjuk. Ha ez így van, hogyan igazolhatjuk ezeket a fogalmakat? Nyilvánvaló, hogy az ilyen fogalmak közvetlen verifikációja nem valósítható meg, csak verbális és közvetett igazolása, mégis igaznak fogadjuk el. Vajon miért? JAMES válasza hamisítatlanul pragmatista: mert megbízunk ezekben az igazságokban mindaddig, amíg számunkra hasznosnak bizonyulnak, így például tudományos ismereteink megszervezésében.

Eltekintve a tétel pragmatikus alaphangjától, JAMES koncepciója nemcsak azért emelkedik ki a kortárs verifikációs elméletek közül, mert az elsők között irányítja figyelmét az igeidős mondatok verifikálhatóságának kérdésre, hanem azért is, mert a múlt idejű mondatok verifikációjának, még ha vázlatosan is, egyik lehetséges megoldását is megadja. Ez a megoldási javaslat az analitikus történetbölcsleletben kiteljesedő, fenomenalisztikus verifikálhatósági elv előfutáraként is értelmezhető.

Mindez azt jelentette, hogy JAMES letért a hagyományos verifikációs elmélet útjáról, amely szerint csak olyan mondatok verifikálhatók, amelyekben a referencia tárgyai hozzáférhetők a megfigyelő számára, és amelyek ilyen módon nem tartalmaznak semmilyen, múltra vonatkozó utalást. Ennek a felfogásnak, amelynek a pragmatizmus filozófiájában LEWIS volt talán a legkövetkezetesebb képviselője, fontos ismeretelméleti következményei voltak.

A legfontosabb ezek közül a történelmi tudás lehetőségét, a múltról szóló állítások jelentését érintő ismeretelméleti székszis kialakulása. Ennek felszámolása alapvető feladatot jelentett valamennyi kortárs történetbölcslelet számára.

Az első nagyobb jelentőségű munka ebben a problémakörben mégsem egy történetfilozófusnak, hanem az angol logikai pozitivizmus kiemelkedő képviselőjének, AYERnek a tollából született meg. AYER fogékonysága az igeidős mondatok verifikálhatóságának problematikájára valószínűleg abból az ismeretelméleti rugalmasságból származott, ami a verifikációs elmélet elutasításából adódott. Azzal ugyanis, hogy AYER csupán a verifikálhatóság elvét fogadta el, megszabadította bölcséletét a verifikációnak mint folyamatnak és az adott mondat jelentésének azonosításából fakadó időbeli kötelékeiktől.

AYER kezdetben LEWIS ismeretelméletére emlékeztető nézeteket képviselt. Ezek szerint, ha egy múltról szóló állítás jelen-, illetve jövőbeli tapasztalatokkal verifikálható, és a jelentés a verifikálás folyamatával azonosítható, akkor ugyanazon mondat jelentése verifikálásának különböző eseteiben különböző lesz.

² WILLIAM JAMES: *Pragmatizmus*. In: *Pragmatizmus. A pragmatista filozófia megalapítóinak műveiből*. Gondolat Kiadó, Bp. 1981. 238. o.

Ez pedig a SEARLE verifikációról írt tanulmányában³ is kiemelt szerephez jutó intuitív nyelvi tudásunknak ellentmondó képtelenség lenne.

Azonban kései, a tudás problémájáról írt művében AYER már így fogalmaz: „A múltból szóló állításokkal kapcsolatban megemlítettük, hogy analízisükre nem volt hatással az a tény, miszerint kijelentésekre akkor került sor, amikor az eseményt, amelyre vonatkoztak, már nem lehetett megfigyelni. Verifikálhatóságuk követelményének nem kell maga után vonnia azt az elvárást, hogy bármely partikuláris személy, legyen az a szerzőjük, vagy bárki más, képes legyen ténylegesen verifikálni azokat. Ha valakinek bármilyen oka is lehet arra, hogy higgyen bennük, akkor valóban hozzá kell jutnia tetszőleges számú, az igazolásukat szolgáló bizonyítékokhoz, bár ezek a bizonyítékok csupán indirekt bizonyítékok lehetnek. Nem szükséges, hogy valaki az időutazás képtelen cselekedetét végrehajtsa.”⁴

Ahhoz, hogy AYER eddig a koncepcióig eljussunk, a verifikáció egy új modelljét kellett kidolgozni. Ez pedig a **lefordíthatósági tétel** „elvből verifikálható” fogalmának bevezetésével valósulhatott meg. Ennek értelmében a múltban megfigyelést végző kijelentéseit posztulátumként – a közvetlen empirikus eredetű ismeretanyagunknak egy adott tárgykörre irányuló rendszerezése céljából – használjuk fel. Így a „Petőfi a segesvári csatamezőn esett el” kijelentés lefordítható a jelentés megőrzése mellett egy olyan mondatra, hogy „Ha bárki a megfelelő helyen (segesvári csatamező) tartózkodott volna, tanúja lehetett volna Petőfi halálának.” Itt azonban tapasztalati kijelentésekről van szó, amelyek a megfigyelés időpontjának jelen idejű megjelölésével lesznek posztulátumok, azaz olyan kijelentések, amiket közvetlen verifikáció nélkül is igaznak fogadunk el. Így például: „Petőfi itt és most meghal”. Ily módon tehát egy fenomenalisztikus „lefordítás” segítségével foghatunk hozzá a történelem rekonstrukciójához, önmagunkban való újraalkotásához.

Ez azonban újabb kérdések megfogalmazását vonja maga után, amelyekre AYER bölcsellete nem ad megnyugtató választ. Az első, amire DANTO az analitikus történetfilozófia nézőpontjából világít rá,⁵ hogy vajon minden információ, amit egy múlt idejű mondat tartalmaz, „lefordítható-e” fenomenalisztikus terminusokra. Teljesen helyénvaló DANTO érvelése, miszerint ha sikerülne is tér – idő megjelöléseket „lefordítani”, nem tudnánk fenomenalisztikus predikátumokban megadni, hogy ezek a múltból, jelenhez vagy jövőhöz tartoznak-e. Azaz egy igeidős mondat lehet hamis, amíg fenomenalisztikus változata igaz. Bonyolultabbá teszi a kérdést az is, hogy tér – idő megjelöléseket nehéz elképzelni fenomenalisztikus átírásban. A másik lényeges kérdés a múltban verifikált kijelentések megértésének problematikája, amely már csak szélesebb horizontú ismeretelméleti vizsgálatok segítségével tisztázható. Mert bár a történetíró és a történelemben szereplő nyelvi viselkedése között genetikai összefüggés van, ahhoz, hogy az adott kijelentés gondolati tartalmát a **collingwoodi modell** nyomán újragondoljuk, az annak alapjául szolgáló nyelvi rendszer hermeneutikai rekonstrukálására kérésztül a nyelvet használók attitűdjeit, gondolkodásuk, viselkedésük belső összetevőit is fel kell tárunk. A nyelvi rendszer elemei közötti kapcsolatrendszer ugyanis a nyelvhasználó és a valóság, valamint a valóság egyes elemei közötti bonyolult összefüggésrendszert modellálja. Így mint a valóság absztrakt gondolati modellje, a nyelv az individuumban posztulátumok és empiriák alapján újraalkotott világ, amelyet csak olyan módon ismertetünk meg, hogyha pontosan meghatározzuk az individuum viselkedésének azokat az összetevőit, amelyeket az előbb említett genetikai összefüggések eredményeképpen közvetlenül is megfigyelhetünk.

Szükség van erre azért is, mert ezek a múltban tett, verifikált kijelentések is tartalmazhatnak posztulátumokat, amelyeket a vizsgálat jelenétől eltérő szempontok alapján fogadtak el bizonyítás nélkül igaznak. Márpedig ezen szempontok pontos ismerete nélkül az ilyen típusú kijelentések nem használhatók a múlt eseményeinek „elvi” verifikációjára.

³ J. R. SEARLE, *The verification of linguistic characterisations*. In: *Philosophy and Linguistics*. Ed.: Colin Iyass. Macmillan, London, 1971. 241–245. o.

⁴ A. J. AYER, *The Problem of Knowledge*. Penguin Books, London, 1980. 176. o.

⁵ ARTHUR C. DANTO, *Analytical Philosophy of History*. Cambridge, 1965.

AYER a felmerülő problémákra a múltra vonatkozó állítások gnoszeológiai szempontú tagadásával válaszol azzal a tétellel, miszerint nincs olyan mondat, amelyik mint olyan a múltból szól. Szerinte minden igeidős mondat áll egyrészt egy tartalmi részből, másrészt ennek a tartalmi résznek az elvonásával egy olyan részből, amely a mondatot kimondó személynek a mondat ténytartalmához való időbeli viszonyát jelöli. AYER az igeidős mondat komponenseit, a ténytartalmat és az időrelációt igazságfüggvényszerűen fogta fel. Ez pedig némiképp elfedte előle azt a tényt, hogy a két komponens közül csak az egyik – AYER szerint az igeidőtlen ténytartalom – nem teszi lehetővé a mondat eredeti információtartalmának hiánytalan „lefordítását”. DANTO javaslata e helyett a logikai determinizmust sejtető megoldás helyett az, hogy az igeidőket sajátos operátoroknak kellene tekinteni, amelyek állításokból állításokat hoznak létre, és mint ilyenek nem rendelkeznek önálló igazságértékkel, viszont a hatásuk alatt álló mondat igazságtáblázatára nagyon is kihatnak. Ha mondjuk p egy igeidőtlen mondat, P pedig a múlt idő operátora, és ha $P(p) = \text{fennáll annak az esete, hogy } p$; akkor lehetséges, hogy p igaz és $P(p)$ is igaz, vagy p hamis és $P(p)$ is hamis. Nem lehetséges viszont, hogy p hamis és $P(p)$ igaz. Ez utóbbi eset általánosan minden időoperátorra érvényes.

Látnunk kell, hogy AYER elképzelése a klasszikus verifikálhatósági elv alkalmazásáról nélkülözi a jelentés és értelem fregei vagy az **extenzió és intenzió** carnapi megkülönböztetését. És ilyen módon bármennyire is elutasította a hagyományos verifikációs elméletet, mégis ott kísért munkáiban a jelentés és a verifikációs eljárás azonosításának veszélye.

Ezért mindenképpen egyetérthetünk DANTOVAL, aki szerint a szemantika, logika – és tegyük hozzá: a nyelv és gondolkodás kérdését érintő diszciplína – eredményeinek alkalmazása számos, ezidáig megoldatlan kérdésre adhat választ az igeidős mondatok verifikációjával kapcsolatban.

Mert abban minden tudományfilozófiai irányzat e kérdéskört vizsgáló képviselője egyetértett és egyetért, hogy az igeidős mondatok verifikációjának problematikáját illetően ezideig nem született minden szempontból elfogadható megoldás.

Szótévesztések 14 évesek élőnyelvi szövegeiben (folytatás)

BICSKEINÉ ZSULÁN JULIANNA

A dolgozat első részében a lexikai szinten elemezhető szótévesztéseket tárgyaltuk (Nyelvelő I.1. 20-23.p.); a többi hibacsoportot, amelyek alaktani, szintaktikai és frazeológiai szinteken vizsgálhatók, az alábbiakban mutatjuk be.

Alaktani szinten észlelhető jelenségeket 52 esetben tapasztaltunk, ez az összesnek kb. 22 %-a.

E csoportban gyakori jelenség (12 eset, a csoporton belül ez kb. 23 %), hogy a beszélő a köznyelvben megszokott képzett szóalak helyett az **azonos tövet más**, szokatlan vagy oda nem illő **képzővel** látja el. Az ilyen szótévesztésnek egyik jellemző típusa az, ha egyéni szóalakokat látunk-hallunk a szövegben, olyanokat, amelyeknek a művészi nyelvhasználatban erős stílusértékük lenne, de amelyek – mint a dolgozat első részében szereplő példákkal kapcsolatban már utaltam rá – a tanulói élőnyelvben valószínűleg inkább a szókincshiány miatt jelennek meg. Lássunk néhány példát: „állatgondozó mind a kettő, oda mennék közéjük, de semmi *hajlandozásom* nincs erre”, „az iskolában *húzódzkodó* vagyok”.

Többször előfordul, hogy elvont jelentésű főnévből -s képzővel képzett melléknév áll a szövegben, de ez vagy nem illik oda, vagy a mai köznyelvben nincs is ilyen szó, pl.: „(a felvételire) nagyon nagy *izgalom* *izgalmasan* mentünk, *izgatottan*”, „voltunk az osztállyal kirándulni, de az nem olyan *élményes* volt”, „a kamionozásba nem a tájat kell nézni, hanem *felelősségtudatosan* kell vinnem magam után a terhet”.

A *-ság/-ség* képzős alakok között is akad hibás, amikor ez az elvont jelentésű szó egy másik, hasonlóan elvont helyett áll: „soha nem voltunk *kint*, és nagy *érdekességgel* vártuk”, „szedjek fel pár kilót, hogy valami *erősség* is legyen bennem”.

Némely példa igeképzésbeli, igenemhasználati hibákat mutat: „az egész (esemény) egy tengeren *játszik*”, „utána *elrendezkedtük* a szobákat”.

Az **igekötőhasználati hibákat** az igekötő jelentésmódosító és -változtató tulajdonságából kiindulva soroltuk az alaktani hibák közé. Ilyen esetből 13-at találtunk (ez a csoporton belül 25%).

Néha az igekötő nélküli és az igekötős alak felecseréléséből következik a hiba, pl.: „letette a kapitányi vizsgát, és így hosszú *lejárati* hajós lett belőle”, „nem szeretném az egyiket jobban szeretni, a másikat meg kevésbé, tehát igazságosan *bánok el* velük”. Más esetekben az igekötő által megjelölt „irány” hibás: „ha nem vesznek fel, akkor *lejáróm* az ötödik évet”, „egy normális lakást keresünk, és abba *fölbútoroz-ni*”. Leginkább azok a mondatok zavarók, amelyekben az igekötő hibás használata az ige jelentését megváltoztatja, vagyis amikor az igekötő képzőszerű funkciójában áll: „volt benn egy ilyen értekezlet, egy ilyen *elbeszélősszerű* dolog”.

A következő jelenségcsoport, a **szervezetek és vonzatstruktúrák keveredése** csakis a névszói viszonyjelölés vizsgálatá szempontjából kerülhetett ugyanebbe a csoportba, az alaktani hibák közé. Előfordulási adatuk: 27 eset, a csoporton belül ez 52%.

Az e csoportba tartozó valamennyi hibás szóhasználatot az jellemzi, hogy két szinoním jelentésű szókapcsolat egy-egy tagja a mondatban felecserélődik. Közös jellemzőjük az is, hogy szinte kivétel nélkül elvont jelentéstartalom kifejezésére szolgálnak.

Leggyakrabban tranzitív igék tárgyainak felcserélődését tapasztalhatjuk, pl.: „mikor *elvégeztem a pályát*, akkor kimenni külföldre tanulni” (*elvégi az iskolát – elkezd a pályát*). Hasonló jelentésű szerkezetek keverednek még a következő módon: *elvégi az iskolát – leteszi az érettségit/vizsgát, leteszi az érettségit – megszerzi a technikai minősítést, vizsgát letesz/lerak – szakmát megszerz, vizsgát letesz – eredményt ér el, felvételt tesz – felvételt nyer*. Ugyancsak a tárgyak felcserélése látható a következő példában: „szerettem volna nyomozni meg *bűntényeket kibonyolítani?*” (*bűntényt kiderít, kibogoz – valamit lebonyolít*), „*aztán a véleményemet elvontam róla*” (*véleményt megváltoztat – valami elvonja a figyelmét róla*).

Ilyen keveredésre a határozós szintagmák között is van példa: „*a közösségbe nagyon jól be tudok alkalmazkodni*” (*beilleszkedik valahová – alkalmazkodik valamihez*), „*a kapcsolata megszakadt, mert nem illettek össze egymáshoz*” (*összeillik valakivel – illenek egymáshoz*), „*én szívesen érdeklődöm a gépek iránt*” (*szívesen foglalkozik valamivel – érdeklődik valami iránt*) – ez utóbbi egyúttal példa a redundancia egyik fajtájára is.

A **szintaktikai** (sőt: **szövegnyi**) **szinten** tapasztalt hibás jelenségek közé 28 esetet soroltunk be, ez az összesnek 12%-a. E csoportban jól körülhatárolható módon elkülönülnek a körülírások (15 eset, a csoporton belül ez 54%), a redundanciák (7 eset, 25 %), valamint az olyan mondatok, amelyekben egy jelentésmozzanat feleslegesen megkettőződik (6 eset, 21%).

A **körülírás** ezekben a szövegekben mindig szókinchiányos szerkezet, amely egy-egy, a beszélő által nem ismert szót helyettesít, vagy a kialakulóban levő gondolatot rögzíti úgy, hogy csupán a ki nem mondott kulcsszó jelentésmezijének elemeit sorakoztatja fel. Az előbbi esetre jellemző, hogy metanyelvi megnyilatkozások kísérhetik: pl. „szeretnék egy csinos feleséget, aki tanult, *integrál... inte... nem tudom magam kifejezni, aki tanult*”, „nagyon összebarátkozik Annával a fiú, és a végén őtöle nem olyan közönségesen – hogy mondjam, *nem tudom kimondani*” (a 2. tagmondatból teljesen hiányzik az állítmány!).

A fenti példák valamely mondatrész kifejezésének nehézségét mutatják, de azt is, hogy a beszélő tisztában van ezzel a nehézséggel. A következő idézetek metanyelvi kifejezések nélkül megfogalmazott körülírások olyan helyzetben, amikor az adatközlő egy-egy fogalomszóval nincs tisztában. Véleményünk szerint a szókinchiánynak ezek a súlyosabb esetei, hiszen még a hiány tudatát sem mutatják. Nézzük a példákat: „mindenki mindenfelé ment, hogy ők már nem maradtak itt tovább” (*a menekül szó sehol nem szerepelt*), „a vár belülről nagyon szép volt, képekkel volt belülről kirakva” (az interjú utáni beszélgetésből derült ki, hogy egy *kiállítás* láttak), „hát a fiúkkal való kapcsolat az csak egy ideig kapcsolat, végeredményben másmilyen kapcsolattá alakul át az egész” (?).

Néha egy-egy fogalomszót úgy ír körül a beszélő, hogy a mondat grammatikailag is nehézkes, olyan szerkezetet alkalmaz, amely a köznyelvben szokatlan: pl.: „nem sikerült nekik teljesen az *övékének tekinteni*” (a kontextusból kiderült: *megszerezni*), „most is *levéllel kapcsolatba* sokat írok, sok barátnőm van” (valószínűleg *levelez velük*).

Végül álljon itt néhány példa a több mondategységen végighúzódo körülírások közül! Ezek a leglazább, legkevésbé szabatos megfogalmazások; főleg a sokat, de hibásan beszélő gyerekekre jellemzők: „úgy nevelni, hogy nem a rosszra, *meg a jaj ez ennek a gyerekek az ilyen meg olyan lesz*” (félti valamitől?), „egy feladatot végigcsinálhatok egymagam, *nem az, hogy ötvenen-hatvanan körbeveszünk valamit*”, „nem túl szigorúan nevelni őket, de nem is olyan elengedve őket, hogy na most, kislány, *neked most mindent lehet, megengedek, törhetsz-zúzhatsz*” (bizonyára nem akar engedékeny lenni; több hasonló témájú szövegben is tapasztaltam, hogy ez a szó hiányzik a gyerekek szókinchiányságából).

A körülírás fenti példái a szó bizonytalanságát mutatják, a **redundancia** pedig a jelentés bizonytalanságát: a beszélő ilyenkor a fogalomszót követő halmozott mondatrészek vagy tagmondatok segítségével ismétli meg a fogalomszó jelentését, pl.: „*vasdarabból volt az ülése, az, amin ültünk*”, „*elküldték száműzetésbe, hogy hagyja el az országot, és menjen el máshová*”, „*érdeklődjenek különböző dolgok iránt, ami tényleg érdekli is őket*”.

A redundanciához közel áll – vagy talán azonos is vele – az a jelenség, amikor a szójelentés egy mozzanatát a beszélő külön is kifejezi, bizonyára azért, mert nincs tisztában azzal, hogy az általa használt szó jelentése ezt a mozzanatot is tartalmazza, pl.: „*egy otthoni kis lakásban történik*” (csak helyiségről volt szó, helyiségről nem!), „*a történet eleje úgy kezdődik*”, „*aki KISZ-tag volt, ilyen ifjúsági KISZ-tag*”.

Frazológiai szinten a vizsgált mintában 17 eset volt hibás (ez az összesnek 7%-a). Az állandósult szókapcsolatok használatában elkövetett hibák közül viszonylag ritka – mert a vizsgált szövegekben a szólások használata is ritka – az az eset, amikor egy szólás pontatlanul fordul elő, pl.: „nem kukán mennék el az iskolába, szóval tudnám, hogy *mi hol fán terem*”, „lánytestvérem, aki már dolgozik, és *rovására láttam*, ahogy megkapta a fizetését, rögtön vett valamit” (*rovására írta*, elírté), „most már *annyira főlvíte*, hogy vizsgát is tett” (*annyira vitte* – *főlvíte* az Isten a dolgát [?]).

Sokkal gyakoribb az a jelenség, hogy a beszélő a mai köznyelvben élő állandó szókapcsolat egyik tagját oda nem illővel (bár szinoním jelentésűvel) helyettesíti; pl.: „annál a férjnél akarok élni, nem akarok több *házasságot szervezni*”, „két év múlva a madárnak *nyoma tűnt*”, „*élményt csináltak* az üdülőknél”, „ne csak újságot olvasson, hanem ő is *kivegye magát* a ház körüli munkából” (e kifejezés a kifejezendő tartalomhoz képest épp ellentétes jelentésű!).

Előfordulnak olyan példák is, amelyekben helyesen szerepel egy-egy állandósult szókapcsolat, csak éppen a beszélő más jelentésben használja őket. Ilyenkor a szövegben a frazeológiai egységnek csupán egyik tagjára van szükség, ám a beszélő a frazéma kényszerítő ereje miatt nem keresi meg mellé a kontextusba illő szót, inkább a teljes „panelt” beilleszti a mondatába, pl.: „ha befejezem az óvónőképzőt, akkor szeretnék *állást foglalni* vagy itt, vagy Csongrádon”, „és nem sikerült őket *szóra bírni*, hogy menjenek el” (rábírní!).

A fent tárgyalt, viszonylag egységes szempontok szerint elemezhető példák mellett a vizsgált mintában előfordultak olyan szótévesztések is, amelyeknek a fenti kategóriákba való besorolása nem látszott célszerűnek: a valóságos nyelvbtlások (7 adat), a divatszavak (7 adat) és a nyelvi panelek (4 adat) alkalmazása. Ezek együttesen a teljes minta 7%-át teszik ki.

A **nyelvbtlás** az élőnyelvnek gyakori jelensége. S bár az ide sorolt példák többnyire más csoportokba is besorolhatók, mégis valószínű, hogy a következő esetekben a szemantikai zavar okozója nem a szókincs hiánya, hanem a pillanatnyi tévedés. A vizsgált nyelvbtlások közül azok a leggyakoribbak, amelyekben a téves szó a helyeshez képest csupán egy fonémaeltérést mutat, s hogy mégis jelentéssel bíró szó kerül a szövegbe, annak vélhetőleg az analógiás hatás az oka, pl.: „a film *legérdemesebb* pillanata az volt”, „*felkerült*, hogy valamilyen *szakmát tanulok*”, „ha családom lenne, néha a *hajdani* feleségemmel szeretnék eljutni külföldre”. (E példák után meg kell jegyezni, hogy a vizsgálandó mintába csakis olyan adatokat vettem fel, amelyek a magnetofonos interjúk szövegében tisztán, minden kétséget kizáróan hangzottak el.) Néha a helyestől eltérő, de ahhoz hasonló hangzású szó is bekerülhet nyelvbtlásként a szövegbe, pl.: „kettő gyereket szeretnék, de ezeket nem úgy nevelni, hogy nagyon csibészek legyenek, *jómódra* tanítani őket” (bizonyára *jó módra*), „nem volt fegyverük semmi se, csak *csupa* kéz volt” (másképp is értelmezhető, de lehetséges, hogy *csupasz* kézzel harcoltak – erre vall a kontextus is). Érdekes jelenség az olyan nyelvbtlás, amikor a helyes és a választott szó egyazon szemantikai mezőből való, ám szemantikai jegyeik különböznek, így nem lehet őket szinonimának tekinteni, pl.: (mindkét adat ugyanattól a beszélőtől származik): „Olivia pedig *eheszi* Violának a bátyját”, „Olivia titkon beleszeret Violába, akinek a bátyját *veszi feleségül*”.

A **divatszók** közül némelyeknek a jelentése sokkal általánosabb, mint amit a kontextus megkövetel: pl. „most építkezünk, és ez egy jó *téma*, hogy építkezünk”, „el szeretnék menni (az iskolába), hogy mégis *lerendeződjön*, hogy felvettek vagy nem”, „nem hinném, hogy sikerülne, mert se a fogazatom, de a tanulmányi eredményeim sem *játszanak közre*”. Más mondatokba olyan divatszó kerül, amelyet diákjaink előszeretettel alkalmaznak a különféle kontextusokban, amely tehát univerzális pótszer. Ezeknek a szavaknak az eredeti jelentése csak hosszú „leveztetés” után alkalmazható az adott mondatra: pl. „szeretnék sok nyelven megtanulni, olyan öt-hat-hét nyelven, és tényleg olyan, olyan *világi* ember lenni” (biztosan nem a 'profán' jelentésben használja!), „a nyaralásban nagyon sokat *szemvedtünk*, mert nem tudtunk mit csinálni” (unatkoztak! De hallani a töprengő, a leckét író, gondosságot, törődést, törekvést tanúsító emberre is azt: mit szenvedsz?). Volt egy olyan divatszó is a mintában, amely a köznyelvtől eltérő szóalkotással keletkezett, s amely több szövegben is felbukkant: „a szomszédokat *ki szoktam idegenl*”.

Szemantikai jellegű hiba a **nyelvi panel** alkalmazása is, hiszen az állandóan visszatérő nyelvi forma jelentése kiüresedik, tartalmasabb kifejezés helyét foglalja el. A konkrét példák helyett álljanak itt azok a panelek, amelyek a vizsgált szövegekben nagyon gyakran kiszorítják a gazdagabb jelentésű megfogalmazásokat: „*sok érdekes dolog*”, „*nagyon érdekes volt*”, „*nekem nagyon megtetszett*”, „*sokat szórakoztunk*”, „*izgatottan vártak*”,

„izgatottak voltunk”. Ezek és az ezekhez hasonló kifejezések a művelt felnőtt nyelvhasználatában bizonyára nem panelként jelentkeznek (bár közhelyek ott is akadnak szép számmal), a vizsgálatban részt vevő 155 gyerektől gyűjtött korpuszban azonban olyan gyakoriak voltak, s jelentésük szinte mindenütt oly mértékben kiüresedett, hogy nem minősíthettük őket teljes értékű jelentést hordozó szavaknak.

A fenti példagyűjtemény a vizsgált szövegekből csupán a fogalomszók szemantikai hibáit, azoknak is csak egy jellemzőnek vélt részét tárgyalja. Ám a tanulók által elkövetett jelentésbeli tévedések más nyelvi jelenségeket is érintenek: főleg a névmások és határozószók használatát. Az e területeken mutatkozó vétségek azonban részint nem olyan sokrétűek, mint a fentebb tárgyaltak, részint a nyelvművelő szakirodalomban bőven olvashatunk az ilyen típusú hibákról, ezért e dolgozatban eltekintettünk részletes elemzésüktől.

Végezetül összegzés helyett szóljunk **az elmondottak felhasználhatóságáról!** Minden, az anyanyelve iránt (is) érdeklődő magyartanár gyűjti a fenti példához hasonló szótévesztéseket, „aranyköpéseket”, s egy-egy tanári összefüggésben vagy érettségi találkozón a résztvevők jókat derülnek az ilyen „bakikon”; azt azonban kevesen mérlegelik, hogy ezek a nyelvileg hibás, szokatlan, furcsa kifejezések a fejlődőben levő nyelvhasználatnak talán nem is a pillanatnyi zavarát, hanem nagyon is lényeges működési vagy állományi hiányosságát hozzák felszínre. A dolgozat szerzőjének több évtizedes középiskolai magyartanári tapasztalata alapján az a véleménye, hogy a fent tárgyalt jelenségek tipikusak: fényt vetnek a beszélő-író tanulók szóhasználati és mondat/szövegszerkesztési nehézségeire; sőt: ki is jelölik azokat az anyanyelvi képességfejlesztő eljárásokat, amelyeknek tudatos alkalmazásával hatni tudunk az egyén kommunikációs tevékenységére.

Bonyolítunk?

Miközben mindenki a kibontakozásról beszél, az újságokban rémítő híreket találunk. Manapság nálunk mindent *bonyolítanak*! Az első ijedség után azonban, ha jobban megvizsgáljuk eme vészjósló mondatokat, rájövünk, hogy valószínűleg nem a helyzet ilyen rossz, hanem csak beszélni (írni) nem tudunk. Ezt írják például városunk lapjában:

„Németországi munkánk *bonyolítására* német nyelvet beszélő, műszaki végzettségű ügyintézőt keresünk” (DM 1991. márc. 20., 9. o.).

A magyar nyelv értelmező szótára szerint a *bonyolít* ige jelentése: „Bonyolulttá, bonyodalmassá, szövevényessé tesz valamit, hogy csak nehezen vagy alig lehet megoldani, tisztázni, rendezni vagy kibontakozni belőle.” Így már minden világos. De miért kell ehhez német nyelvismeret?

A *bonyolít* ige efféle használatáról Nyelvművelő kézikönyvünk azt írja, hogy hibás, „újabbán a gazdasági nyelvben elterjedt” kifejezés. Valóban, ebből a témakörből is találhatunk példákat, de ma már ennél jóval szélesebb körben használatos az említett ige:

„A tenyésztési idő alatt 4 féle tartástechnológiával, agráregyetemi referenciateleppel, díjtalan szaktanácsadással, csiga keveréktakarmánnyal, ... *exportbonyolítással* segítjük munkáját” (DM 1991. márc. 19., 10. o.).

Eltekintve a szöveg többi hibájától, egyetlen probléma foglalkoztat csak, az, hogy hogyan fognak szegény kis csigák megérkezni rendeltetési helyükre, ha az exportot bonyolítják, s mit fognak enni reggelire a franciák, ha akadozik a magyar csigaexport? Láthatjuk, a hiba az, hogy a *lebonyolít* ige igekötőjét indokolatlanul elhagyják, s emiatt a szöveg ellenkező értelmet kap. (L: Nyelvművelő kézikönyv II. kötet, 28. o.)

A szó **helyes használatára** mindössze egy példát sikerült találnom: „Olcsó bérű belvárosi terem ... értekezletek, rendezvények ... *lebonyolítására* kiadó” (DM 1991. márc. 18., 10. o.).

Az itt bemutatott aggasztó jelenséggel nem én foglalkozom először. Újabb említését az teszi indokolttá, hogy az utóbbi években teljesen elharapózott. Manapság már nemcsak a gazdasági ügyek *bonyolódnak*. „A pénztárkönyv, naplófőkönyv vezetéséhez kapcsolódóan *bonyolítjuk levelezésünket*” (DM 1991. márc. 12., 10. o.).

Új szavunk is született már: a *bonyolító* mint főnév! „Élelmiszeripari nagyvállalat keres külkereskedelmi *bonyolítót*.” Mi az, ami valóban bonyolódhat? Helyesen beszéltek például a rádióban A Hold kegyeltjei c. film kapcsán a „cselekménybonyolítás nagyszerű példájáról”. A *bonyolít*, *lebonyolít* igékhez hasonlóan a *bonyolódik* igét is fel szokták cserélni a *lebonyolódik*kal.

Képzletben látom már a Nyelvelő (akkorra már napilap) 2001. április eleji számának egyik cikkét, címe: Egyszer volt, hol nem volt, volt egyszer egy *lebonyolít* igénk. „Idézek” is belőle: „Manapság már hihetetlennek tűnik, de *bonyolít* igénk régen 'bonyolulttá tesz' jelentésben élt. Ezen archaikus alak már csak a '90-es évek elején végzett egyetemisták körében használatos.”

Vigyázzunk, ne tévesszük össze az igekötős és az igekötő nélküli alakot! Nem mindegy, hogy nyelvünket *építjük* vagy „*leépítjük*”!

Állítsuk LE magunkat!

Társalgási nyelvünkben egyre többször szorítja ki társait a *le* igekötő, melynek jelentése a gyakori használat következtében kibővült: az alapigében kifejezett cselekvést teszi befejezetté.

„Miután *letárgyal*tam a főnökömmel az ügyet, *lekajált*am a menzán; a korábban *lebeszél*t terv szerint *lezavart*am napi dolgaimat, melyek jól *lefárasztott*ak; egyéb teendőim *lerendez*ése után sikerült *lealtat*nom a gyanút, hogy túl gyorsan *letud*tam munkahelyi feladataimat; még maradt időm arra, hogy *letelefonál*jam az iskolával, *lefeleltett*ék-e matekból Pistikét, egyúttal *lekérem* a többi jegycit is; alaposan *ledöbben*ek; legközelebb *lefigyelem*, hogy *letanulja*-e a napi adagot, este pedig mielőbb *lealtatom* a gyereket, mert addigra teljesen *lefárad*ok...”

Életritmusunk felgyorsulása, a dolgokhoz való mind könnyedebb hozzáállás következtében egyre hanyagabban bánunk nyelvünkkel is: elfelejtjük az árnyaltabb, hangulatosabb elemeket, „kényelmesebbre”, „praktikusabbra” szűkítjük szókincsünket. Beszédünk (meglevő) színességének megőrzése érdekében fogadjuk meg a tanácsot: „Le a fölös/ekkel!”

Noll Katalin

Mese a(z izgága) csecsemőről meg a fürdővízről avagy A ló két oldala

Igazán lelkesítő az a nekibuzdulás, amelyet a magyar nyelv védelmében tanúsít a Nyelvélő bemutatkozó száma. S nem is csak a Nyelvűvelés rovat, mert a Nyelv és oktatás, a Nyelv és politika oldalain olvasható írások indítékai között is ott érezhető az anyanyelvünk állapotáért való aggodás és a segítő szándék. Jó ez nagyon, mert már-már egészen kiment a divatból a gonddal formált megnyilatkozás, írásban és szóban egyaránt. Aztán címkézzük magunkat rosszkedvű nemzetnek, meg született pesszimistának, és pocsék közérzetünkért okoljuk a melegfrontot és az ózonlyukat, a föld mágnessségét és a csillagok állását, a magas húsarakat és a mértéktelen húsfogyasztást. És persze szidjuk az eladót, hogy udvariatlan, a hivatali ügyintézőt, hogy goromba, a gyerekeinket, hogy neveletlenek, a szüleinket, hogy értetlenek, mikor pedig mi csak azt akartuk mondani, ... –

Tényleg azt mondtuk? És úgy mondtuk, hogy úgy is értsék?

Bizonyi társadalmi méretekben ránk fér egy kis csiszolás!

Igen, de mennyit csiszoljunk le, mit és honnan? Vajon ami számunkra szokatlan, az a nyelvészokástól is idegen? És ami nem megszokott, az nem is lehet helyes? S vajon úgy helyes-e minden, ahogy mi szoktunk hozzá? Saját – nyelvi és nem nyelvi – magatartásunkat természetesen igyekszünk a magunk számára érvényesnek tartott normák szerint formálni, de milyen mértékben készíthetjük erre környezetünket?

Nem először fogalmazódtak meg bennem e kérdések, amikor „Pil” írását elolvastam (1. szám 25–26. o.). A nyelvűvelés legnehezebb kérdései ezek, és aligha adható rájuk megnyugtató válasz, ha a válaszadóban nincs elegendő türelem, hajlam mások ízlésének a tiszteletben tartására.

Megvallom őszintén, nekem is sok bosszúságot okoznak a cégtáblák. A Petőfi sugárúton az „ADMIRAL CLUB” előtt elhaladva én is el szoktam töprengeni, hogy a drága neonbetűk azért hirdetik-e így a jeles szórakozóhelyet, hogy az itt vakációzó magas rangú angolszász tengerésztisztek könnyebben megtalálják? A fejtorésnek rendszerint a sugárút torkolatánál szakad vége, itt található ugyanis kedvence kisvendéglőm, kerthelyiséggel persze, amely különösen vonzó lehet a közlekedési dugóiról nevezetes kereszteződés panorá-

mája és magaslatira emlékeztető atmoszférája miatt. (Íngem azért emlékeztet a magaslatokra, mert ott is, itt is ritka az oxigén.) Ennek a „kerthelyiségnek” a tetőszerkezetén díszlett éveken keresztül sok példányban a felirat: GASTÄTTE (olv.: *gastette*, helyett: *Gaststätte*). Elég sok időbe telt, mire megmagyarázhatták a tulajdonosnak, miért derül fel minden németül konyító arra járó képe, de pár hónapja végül letépkedték Európa felé haladásunk ezen útjelzőjét, s azóta már csak néhány plakátrongy és szófoszlány hirdeti, mi minden „tartozik bele a magyar imidzs-képbe”. (Ezt meg a szegedi televízióban sikerült ilyen szépen mondania a minap egy magyar vezérőrnagynak, igaz, a riporter is segített neki egy kicsit.)

Szóval: a nyelv művelő témája valóban az utcán is hever, de azt nem egészen értem, miért kellene felháborodni az OTTHON BISZTRÓN, a MARIKA BÜFÉN, vagy akár a GIZI BUTIKON. Igaz, ezeknek a kereskedelmi vállalkozásoknak a nevében a jelzett szó nem ősi finnugor örökség, de olyan nemzetközi szó, amely rövid idő alatt is meglehetősen jól beilleszkedett nyelvünkbe, ráadásul olyan üzlet típusokat jelölnek, amelyeknek hirtelenjében nemigen találunk ilyen jól kezelhető, rövid és kifejező magyar nevét.

Ami pedig a jelzőket illeti: miért kellene az „Otthon”-ról a pultra dőlten alvó részegre asszociálnunk, miért ne juthatna eszünkbe, hogy itt talán barátságos kiszolgálást, házas ízeket is talál a betérő – – elvégre egy bisztróban enni is lehet, állítólag gyorsan. Ami meg a különböző becézett és nem becézett női és férfi neveket illeti: miért rosszabb ez, mint volt a „Fehér ökör”? Hogy nyugatról terjedhetett a szokás, ahol már régóta Jack vagy Jacques kocsmájába járnak a törzsvendégek? Soha rosszabbat ne tanuljunk el tőlük, mint hogy a tulajdonos a nevét is vállalja, s nem bújik valami kimondhatatlan betűszó vagy egy hibrid nemzetiségű szócsinálmány mögé! Egyébiránt fodrást, kozmetikust, varrónőt és még egy sor más „bizalmi” szolgáltatót mi is régóta csak a keresztnévén, becenevén szólítunk (ismerünk?), miért baj, ha a cégtáblájára is azt írja ki?

A többi ajánlatát illeti: a temetkezési vállalatnak szánt „HARMÓNIA” még tetszene is nekem: elkelne a szertartások manapság sokszor kegyeletromboló disszonanciája helyett is. Egyéb ötleteit viszont, nagyon remélem, maga is megbánta már, azok egyszerűen csak ízléstelenek, s nem elsősorban a bennük olvasható személynevek miatt. Hogy egyáltalán szóba hozom őket, csak azért van, mert úgy tűnik, humorosnak szánta, s ez annál veszedelmesebb, mert a „BORHARAPÓ” ellen ily ádáz kirohanást intézett, pedig az véletlenül egy kivételesen szellemes cégér.

A nyelvhasználat tisztaságának védelme nem jelentheti a játékoság, a fantázia és a humor száműzését! De miért is tagadnánk ki a „BORHARAPÓ”-nak kereszttelt ivókat (nem a szegedi az egyetlen!), amikor oly sokfélt lehet „harapni”, ami nem szilárd halmazállapotú! Hadd emlékeztessék csak János Vitézék kalandos útjára, akik „Enni nem ettek mást, mint levegőceget; Ez olyan sűrű ott, hogy *harapni* lehet”. És különben is: mi ez a műszaki fertőzőöttségű fontoskodás? És épp a borba kötni bele, amikor pontosan tudja mindenki, aki *azóta szereti a bort, amióta nem kell rágni*, hogy a *testes borok* az igazán finomak, hogy *hámozva jó a bor* (hámozatlanul ugyanis még csak szőlő), s hogy mekkora kára származhat a gazdának, ha *darabban marad* a hordóban a bora. Arról nem is szólva, milyen jólesik néha *bedobni* egy fröccsöt, vagy *legurítani* egy-két decit tisztán.

Ezt nyugodtan elhíheti annak, aki

Korchmáros

Riport, visszaemlékezés, ismertetés

Beszélgetés KÁROLY SÁNDORral 70. születésnapján

– Megkérem a *Professzor Urat*, meséljen pályájáról, életútjáról a fontosabb életrajzi adatok megemlékezésével!

– Az első világháború után születtem Budapesten, 1920. augusztus 11-én. Tanulmányaimmal bizonyos kerülőutat tettem: tanítóképzőbe, tanárképző főiskolára, majd egyetemre jártam; ezt 1944-ben fejeztem be. A nyelvészeknek ahhoz a fajtájához tartozom, amelyet úgy szoktak jellemezni, hogy „szökött irodalmár”. Ezen azt értik, hogy érdeklődése és tevékenysége kezdetben az irodalomtudomány területén jelentkezett, s csak később kötött ki a nyelvészetnél. Ez a korábbi érdeklődés nálam Sík Sándor személyéhez kapcsolódott. Sík Sándor volt az eszményem; dolgoztam is az ő szemináriumain. Illyés Gyuláról tartottam előadást; ehhez megkaptam magának Illyésnek a kéziratos életrajzát – amit máig is őrzök – abból az időből, amikor ő még egy banknál dolgozott. Sík Sándor olyan ember volt, aki a tudományos munkáját áhítattal végezte, és a művészethez éppen olyan sok szál fűzte, mint a tudományhoz. Az előadásai mindig nagy közönség előtt folytak, a szegedi „intelligenciának” egy jó része jelen volt az ő óráin. Az Auditorium Maximumot majdnem mindig megtöltötték a hallgatók. Maga ez a terem is nagy megbecsülésnek örvendett, nem úgy, mint ma.

– Milyen volt az egyetem légköre, az akkori diákélet?

– Voltak különféle klubok, egyesületek, és maga Sík Sándor egy színjátszó társulatot is vezetett. A diákoknak a munkáját egy nagyobb fokú szabadság jellemezte, de az előadók munkáját is. Többségük határozott, önálló személyiség volt, s ez megnyilvánult az előadásokban is. Az anyagnak bizonyos részét adta csak elő a tanár – azt, amellyel behatóbban foglalkozott –, és évről évre változott a tematika.

Tanulmányaim befejezése után körülbelül egy évig nem a pályámon helyezkedtem el; negyvenöt öszen kaptam státuszt a fővárosban. A közéleti pályámon tulajdonképpen az indított el, hogy írtam egy cikket a Köznevelés számára 1950-ben, amelyben olyan gondolatokat vettem fel, melyek a magyar nyelv tanításának megújítását célozták, s bizonyos hagyományok felelevenítése is szóba került. E cikk kapcsán hívtak be a Közoktatásügyi Minisztériumba – akkor így hívták –, és ott másfél évig dolgoztam a középiskolák tanterveinek elkészítésében; de láttam, hogy itt nekem nem tudnak olyan munkát adni, amely lekötné az érdeklődésemet, és ezért jelentkeztem aspirantúrára. Ez volt az első alkalom, hogy ösztöndíjasokat vettek föl. Velem együtt egy szlavista is volt, Décsy Gyula, ő később Németországba, majd Amerikába került. Pais Dezsőt választottam vezetőül. Hozzá 1951 telén kerültem, és a kruszkobeli nyelvészek társaságában alakult ki tulajdonképpen az a nyelvészeti-központú gondolkodásom, ami később is irányadó volt számomra.

– Kik tartoztak a *Kruszok nyelvészei* közé?

– Elsősorban talán a DNYT nyelvészei tartoztak ide, mely rövidítés „Destruktív Nyelvészek Társasága” néven foglalta egybe azokat a nyelvészeket, akik korábban szemben álltak egy még előbbi generációval. A kör tagjai voltak: Pais, Bárczi, Kniezsa, Tamás Lajos, Ligeti Lajos. Ez a társaság hetenként összeült, és elbeszélgetett egy pohár bor mellett. Ennek a körnek nagy nevelő hatása volt, mert természetesen nyelvészetről is nagyon sokszor szó esett. Tehát Décsy Gyulával mi voltunk az első olyan magyar nyelvészek, akik

aspiránsként befejeztük ezt a kurzust, s kandidátusi címet is szereztünk. Én úgy fogtam fel ezt az elfoglaltságot, hogy ezen nagyon sok múlik: az első ösztöndíjasok munkája lendületet adhat a nyelvész munkának. És valóban: ez a munkám úgy sikerült, hogy mindenkinek az elismerését kiérdemeltem vele (Igenévrendszerünk a kódexirodalom első szakaszában, 1956.).

Ezután a Nyelvtudományi Intézetbe helyeztek el, s ez nagy elkeseredésemre történt, mert nagyon megszoktam Pais Dezső társaságát az egyetemen, az ELTÉ-n. Életemből majdnem 25 évet a Nyelvtudományi Intézetben töltöttem. Az Intézetben az akadémiai nyelvtan egyik munkatársa lettem. Ez a munkám is elég eredményesnek mondható; három fejezetet írtam, s mindegyikben sikerült valami újszerű dolgot is az bemutatnom egyes témákkal kapcsolatban. Az akadémiai nyelvtan munkálataiba való bekapcsolódás kifejlesztette a kritikai érzékemet azzal a vizsgálati módszerrel szemben, melyet e munkát vezetője képviselt, és a strukturalista nyelvtanírás módszerei felé vitték az érdeklődésemet. A régi hagyomány alapján, de már a nyelv rendszerének a központi problémája foglalkoztatott (Az értelmező és az értelmezői mondat a magyarban. 1958.). Amikor befejeződött ez a munkám, megbíztak Laziczius Gyula nyelvtörténeti adattárának a kezelésével, és e munka kiadványban való összegzésével. Az adattár munkálataiból nőtt ki a Bécsi Kódex nyelvtana című munkám (1965.), amelynek a bevezetésében a szófajokat disztribúciós módszer szerint elemeztem, a Bécsi Kódex korának szinkrón állapotát véve kiindulópontnak. Még a könyv megjelenése előtt egy nyolc hónapos ösztöndíjat kaptam a Szovjetunióba, ahol közelebbi ismeretségbe kerültem a szovjet strukturalista és generativista nyelvészekkel (Reformatszkij, Apreszján, Zaliznyák, Saumjan, Melcsuk), de hagyományosabb nyelvészekkel (Vinogradov, Budagov) is. A strukturalizmushoz kapcsolódik az Általános Nyelvészeti Tanulmányok első kötetébe írt Tesniere-ismertetésem is.

A Szovjetunióból való hazatérésem után megbízást kaptam a Nyelvtudományi Intézetben a strukturális osztály vezetésére, amely munka elég hamar egy generatív nyelvtan elkészítésére összpontosult. A generatív nyelvtannak a Chomsky-féle változatán kívül a Szovjetunióban még két másik modellel ismerkedtem meg. Ez a több oldalról való rálátás felfogásomat a generatív nyelvtanról alapvetően befolyásolta. Másrészt a generatív nyelvtannak a gyakorlat (nyelvoktatás, nyelvművelés) szempontjából való jelentőségét hamarosan felismertem, és ezért vállaltam. Ugyancsak hamar tisztázódott számomra, hogy a generatív nyelvtan milyen szoros összefüggést mutat a nyelv produktivitási szabályaival. [A generatív nyelvtan kapcsolata a produktivitás és a szinonimika vizsgálatával (Egy produktivitás-nyelvtan gondolata): MNy. LXVII. évfolyam 1971. 270-280. – A nyelvi produktivitás jelentősége: Néprajz és nyelvtudomány, Szeged, 1977-1978. 5-22.].

A hatvanas évek közepe táján, folytatva a Szovjetunióban végzett jelentéstani kutatásaimat, hozzáfogtam a jelentés tan összegezéséhez. (Általános és magyar jelentés tan, 1970.) Ezzel a munkával párhuzamosan foglalkoztam a kommunikációelmélettel is, nemcsak leíró szempontból, de történeti aspektusból is, így jelentéstani felfogásomban a központi gondolat a kommunikáció folyamatával, a nyelv-beszéd kettősségével összefüggésben való jelentésvizsgálat lett. Jelentéstani kutatásaimnak gyakorlati alkalmazásban megvalósuló területeként foghatom fel a Berrár Jolánnal együtt készített Régi Magyar Glosszárium (1984.) című munkát. Azt a jelentéselméletet, amelyet újabban a beszéd tett-, beszédaktus-elmélet képvisel, természetesen összefoglaló munkámban még nem alkalmaztam, de újabban már jelentős kommunikációs vizsgálatnak tartom (Mondat és megnyilatkozás. Szeged, 1980-81. Nyelvészeti Dolgozatok 181.).

A hetvenes évek vége felé a kaposvári szövegtani konferencián (A szöveg és a jelentés szerepe kommunikációs szemléletű nyelvészeti törekvéseinkben. 1978.) a szövegtan, a jelentés tan és a stilisztika kérdéseivel foglalkoztam, majd egy dolgozatomban szöveggel kapcsolatos erkölcsi neveléssel (Szövegtan és erkölcsi nevelés. 1987.), s a készülő történeti grammatikának is én írtam a szövegtani részét, grammatikában első ízben szövegtani fejezetet.

Szerencsémre pályafutásom vége felé ismét egyetemi keretek között dolgozhattam, a JATÉ-n, ahol ugyanúgy a szabadság levegője vett körül, mint pályám elején.

– A Professzor Úrnak pályája során milyen képe alakult ki a nyelvészről? Milyennek kell lennie egy nyelvésznek?

– A nyelvész-foglalkozás lényegének a meghatározása egyrészt igen egyszerű, mert azt jelenti, hogy a nyelvészt a nyelv érdekli. De az ilyen megközelítés túlságosan általános. A nyelvészeti foglalkozások egymástól nemcsak a kutatási terület szempontjából különböznek lényegesen, hanem az érdeklődési kör, a kutatási hajlamok, képességek szerint is. Így érthető, hogy a nyelvészeket egységesen jellemezni nem lehet. Különbözik is: a tudomány fejlődését éppen a határtudományok oldaláról érhetik a legpozitívabb hatások. Ez azt jelenti, hogy nem éppen a specializálódás biztosítja legjobban a fejlődést. Tehát nem feltétlenül előny, ha egy nyelvész már kilométerekre feltűnik nyelvész specifikumaival. Nem jó, ha az egyes részterületek vizsgálata közben nem találunk kapcsolatot a nyelvészet egyetemes kérdéseivel; a részterületeknek olyan elvi problémáikhoz kell eljutni, amelyek a nyelvtudomány nagyobb összefüggéseiben is mondanak számunkra valamit. Ma még megvalósítható az – persze nem pusztán az egyetemi évek alatt –, hogy valakinek legyen egy áttekintése a nyelvészet minden lényeges ágáról; különösen a leíró és a történeti nyelvészet kettősségére gondolok itt, amelyeket korábban is, de különösen ma, hajlamosak egyesek mereven szembeállítani egymással. Azt a nézetet vallom, hogy teljes értékű képet a nyelvről csak az kaphat, aki mind a két területen rendelkezik bizonyos áttekintéssel.

– Mennyire tarja megbízhatónak a Professzor Úr a nyelvtudományt? „Lágy” vagy „kemény” tudomány-e a nyelvészet?

– Azt hiszem, a nyelvtudományt mindig is – de különösen a XIX. század óta – a természettudományokhoz való bizonyos fokú hasonlóság jellemezte a keménységben, tehát, hogy itt a tényektől nem szabad elrugaszkodni, másrészt pedig az érvelésben, a következtetésben és az elvszerű tárgyalásmódban mindig egy bizonyos fokú objektivitásra kell törekedni. Hogy saját tudományos tevékenységemben is a nyelvészet mellett kötöttem ki, annak az az oka, hogy az objektivitás feltételeit jobban láttam a nyelvészet területén biztosítva, mint az irodalomtudományban.

– Professzor Úr, ha visszatekint az elvégzett munkára, elégedett-e?

– Magammal annyira nem vagyok elégedett, hogy a Nyelvtudományi Intézet munkatársai számára írt pályarajzonak azt a címet adtam: *Az életmű – töredék*. Ennek a címnek kettős jelentése van: egyrészt jelentheti az én életművem, s ez töredék, de jelentheti általában az életművet: minden életmű szükségképpen töredék. S ez így egy szemléletmódot tükröz. Ha a tudósok munkásságát tanulmányozzuk, azt látjuk, hogy senki sem tudta maradéktalanul megvalósítani, amit akart. A nyelvtudománnyal kapcsolatban egyébként is az a felfogásom, hogy nehéz olyan munkát találni, amely kielégíthetné az embernek az egyetemes áttekintésre való igényét.

– Befejezésül hadd kérdezzem meg: mit tanácsol a fiataloknak, azoknak, akik ma választják maguknak a nyelvészet tudományát?

– Általában csak annyit szeretnék nekik mondani, hogy olyan témával foglalkozzanak, amelyről úgy gondolják, segíthet bennünket az embernek, a gondolkodó, társadalmi embernek az alaposabb megismerésében – gondolok itt például a kommunikációelméletre vagy a pragmatikára. A nyelvet mindig a társadalom életével összefüggésben kell tanulmányoznunk. Talán ez a legfontosabb.

***

Károly Sándor gazdag munkásságából külön kiemeljük azokat az írásokat, melyek – lapunk alapeszményével összhangban – a nyelvészet és az irodalomtudomány szoros kapcsolatát, egymásrataltságát példázzák. Károly Sándor értező prózaelemzései révén például több kortárs íróval, költővel is személyes jó barátságba került, így Bóka Lászlóval, Tandori Dezsővel. E dolgozatok, valamint verstani, versnyelvzettről írott tanulmányai arról tanúskodnak, hogy egy nyelvész is hozzájárulhat az irodalomtudomány ismerettárának gyarapításához.

sához, sokszor jelentős felismerésekkel (vö.: Közös ritmikai elemek Vajda János és Ady költészetében. Irodalomtörténet, 1961. IV. sz. 406–416).

S hogy valóban elhiggyük Károly Sándorról: „szökött irodalmár”, olvassunk el tőle egy szonettet és egy üdvözlő beszédet. (Ezúton köszönjük meg a két – tréfás hangot sem nélkülöző – írást. Szándékunk szerint néhány további írást is közlünk majd a professzor úrtól.)

Somlón, 1958-ban

Éjféli utáni csend. Kenéz szuszog.
A tisztes ősz fej lomhán elterül.
Előbb még táncolt rendületlenül,
S „Adjak egy jó tanácsot?” – így huhog.

Balázs is elpihent – ivott sokat –,
Somló dicső fia, ki elhozott
Minket e földre, hol leáldozott
A nap. De kedvünk nem, csak pislogat.

Kidőlt jó Szőke is már. Nem szaval.
Csak Péter tartja szóval Miska bácsit,
S én körmölök a lámpafény alatt.

Csodás, groteszk est. Most az égig lázít,
Majd elterít. Emléked megmarad,
És zöldes fényben, mint a bor, világít.

(Megjegyzés: Kenéz = Kniezsa István; Balázs = Balázs János; Szőke = Szőke István; Péter = Hajdú Péter; helyszín = Miska bácsi somlói pincéje)

Kenéz tanár úr üdvözlése születése napja alkalmából

„A magyar nyelv szláv jövevényszavai” című munkájában
biztosan szláv eredetűnek kimutatott szavakkal, minden más szó mellőzésével.

Drága barátunk, kenézünk: Kenéz!

Barátok, diákok udvarló karéja dajkálja ábrázatotat, tisztelőid rajként ricsajoznak potrohodnál, komornyikok, komornák tömjenező garmadája csizmádnál görbül.

V i t é z d o l g a i d r e n d j é t t á r á l j u k [1].

Dédcseh, dédszlovák beszéd sztopkamunkájában [2] gazt kucsuválsz [3], ganajt pucoválsz, sutaságot polcolgatsz. Mohos, penészes, rozsdás sztopkamunkákat parittyázol, hibákat, görbeségeket ritkíatsz. Pesti utcai sztopkamunka-palotában [4] ocsenás [5], sumák [6] diákokat pelenkázol, gatyázókat palolsz [7], kakaskodókat, svihákokat dorongolsz, trehányokat ösztökélsz, derék diákinasokat sztopkamunkásokká patkolsz.

Pókként dolgozol. Szapora sztopkamunkád mércéje vitéz csinálmányod: „Cseh, szlovák beszéddolgok garmadája”. Munkádban kupacba rostáltál, rendbe lapátoltál tiszta cseh, szlovák beszéddolgokat.

C s i n t a l a n d o l g a i d r e n d j é t t á r á l j u k.

Kruzsokban tanyáztán szlopálsz [8] vinkót, pivát [9], szamorodnit, viharosan dávorikolsz [10], izgágán kalapálod bordánkat, csépeled lapockánkat, miskárolod asztalszomszédodat, göresösen ribálod [11], boronálod göndör kalászaikat, mancsod sziklaként kalapácsolja ábrázatunkat, asztaloknál vitorlázgatván.

Vecsernyekor korcsmába, pincébe, peccrába [12] zárandokolsz, szalonnázol, kolbászozol, derék sztopkamunkásokkal vacsorázol, lakomázol, vacsorázván olajozod garatodat, driadálsz [13], nadrágot, szoknyát gázolsz, harámbasaként parancsolgatsz, tocsákkal [14] keresztelsz, zsolozsmázol. Pénztelenülvén „zaplaty” [15] dudálod derék sztopkamunkásoknak.

Korcsmából szabadulván utcán sétálgatsz, kacsáztatsz, szolgálodat csizmázod, esztergályozod, bazsarózsát kótyavetyélsz szoknyásoknak, bratyizol pandúrokkal, sután kormányozod potrohodat cölöptől cölöpig, póznától póznáig, sztrikogsz [16], klapacskáddal [17] boronálod sztopkamunkásaid ábrázatját, szoknyások mancsocskáját. Dédlemezt dúdolsz [18] ösztönözve sztopkamunkásaidat: „Gatyátlanulhatok!”

Olajosbricskába [19] lapátoltatol. Olajosbricska tanyához klopál [20].

Hiba bugyálni [21]. Némuljon klapacskánk.

Beszéddolgok sztopkamunkásainak családja tisztel, csodál sztopkamunkáért, csintalan munkáért.

Gonosz csatákban acélozódttál, babonák szikráit tompítottad, gázoltál pletykák iszapos mocsarában, pondrók porondján sziklaként csorbitatlanul strázsáltál, kockáztatva kemencéd zsarátnokát, ugart gereblyéztél, sztopkamunka tiszta gabonáját kaszáldhatod.

Munkáért unokáink tisztelnek, csinálmányaid unokáinknak kamatoznak.

Karácsonyaid szaporodjanak, burjánozzanak!

[1] fecsegiük, pletykáljuk; [2] tollmunkájában, tudományos munkájában; [3] irtasz; [4] egyetem; [5] hitvány; [6] ostoba; [7] ütsz; [8] mohón iszol; [9] sört; [10] kurjongatsz; [11] téped; [12] pálinkafőzőbe; [13] táncolsz és énekelsz; [14] boroskancsó; [15] fizess; [16] fecskendezel; [17] száddal; [18] régi lemezt fűjsz; [19] autóba; [20] zörget; [21] időt trécselni.

II. Tóth Tibor

Emlékképek

Azt olvastam valahol, hogy az emlékezet híd a múlt és a jelen – e két kontinensnyi sziget – között. Hiányában elsüllyed a múlt, zátonyra fut a jelen, s az ember csak bukdácsol egyik percről a másikra a dimenziótlanná vált világban. Gondoznunk kell tehát e egyszerű hidat, hogy lelkivilágunk pompás színei minél tovább üdék maradhassanak. S ha ezek gazdagságát sikerül megőriznünk, akkor érzelmeinket sem támadhatják meg az egyre fogyó, tovatűnő édes-keserű éveink...

Felidézni sokkal egyszerűbb egy-egy kedves emlékképet, mintsem megírni azt. Kivált, ha az ember csupán nyelvész, nem pedig író. Hogy ez mennyire így igaz: nyelvünk reá a leghitelesebb s legilletékesebb tanunk. Mert: arra az íróra, aki nyelvészettel nem hivatásból, hanem alkalmi szerűen, nem rendszeresen foglalkozik, azt mondjuk, hogy *nyelvészkedik*. De hogy nevezzük azt a nyelvészt, aki ugyanilyen alkalmi szerűen, nem hivatásból foglalkozik írói tevékenységgel? Az előbbi mintájára természetesen azt, hogy *írókodik*. Csakhogy ezt a szót nem ismeri nyelvünk. Egy *íróskodik* forma talán van – vagy lehetne –, de az éppen nem az alkalmiságot jelzi, hanem a hivatásszerű működést, mint a *tanítóskodik*, *edzőskodik* stb. Így jobb híján marad az *irodalmárkodik*. Ez létezik ugyan, de a magyar nyelv értelmező szótára így szabja meg értékét: ritka, rosszalló, gúnyos... Ebből egyértelműen kiderül, hogy az, aki buzgón, de műkedvelő szinten foglalkozik szépirodalommal – ezek szerint ritka, mint a fehér holló; ám e tetteért, merészségeért ezt a létező kutyafülű néhánynak sem illeti más, csak rosszallás és gúny. Látnak tehát, hogy *nyelvészkedő* írók vannak, s jó, hogy vannak; de tisztességesen „írókódó” nyelvészről nem tud nyelvünk. Így hát marad az *irodalmárkódó nyelvész* – minden negatívumával. És én – mindezek ellenére – örömmel vállalkozom arra, hogy „emlékképtáramból” szóban bemutassam *Ariste* [ejtsd: Áriszte] professzor úr személyéhez, egyéniségéhez fűződő néhány kedves élményképet. Teszem ezt pedig azzal a tudattal, hogy mi sem lehet szebb, ám egyben nehezebb is, mint szívet, jót s jól írni – méghozzá röviden – arról az Emberről, aki igazi nevelő, tanító volt, akinek védő-óvó szárnyai alá húzód(hat)tam olykor-olykor, ha úgy éreztem: mindjárt utolér a vonzó-taszító erők változékony, ambivalens forgataga; vagy ha kérértlen-kérlelhetetlen „vendégként” megjelent a bánat.

Első találkozásomkor – ezt szeretném felidézni az alábbiakban – még nagyon fiatal voltam: éppen csak elvégeztem az egyetemet, és elhatároztam azt, hogy ezután is tanulok. Már régen ízelgettem tudniillik azt a gondolatot, hogy a finnugorság néprajzából, népköltészetéből szerzek behatóbb ismereteket. Néhány tanárom tanácsa, bátorítása *Ariste* professzor úrhoz vezért.

**Képzlet és valóság, avagy:
első találkozásom *Ariste* professzor úrral**

Egyetemünk abban az időben – a háború után – még nagyon fiatal volt, tanárain többsége nemkülönben. Így nem volt egyáltalán véletlen, hogy még élő professzort sem láttam, hát még akadémikust... Ezzel magyarázható – azt hiszem, elfogadhatóan –, hogy nem kis szorongással, de talán még némi félelemmel is, készültem a számomra igen jelentős találkozásra, s közben nap nap után igyekeztem elképzelni azt a híres-nevezetes professzort és akadémikust, akinek látását olyannyira óhajtottam. Össze is állt idővel képzeletemben *Ariste* professzor úr „képe”. Volt benne egy kicsi az első gimnáziumi igazgatóm komor szigorából, a gyermekkoromban látott robusztus (vagy akkor annak tűnő) püspök fennköltségéből és egykori tanárom ékesszólásából. A feje természetesen ősz, a szeme szűrős, állát pedig mellig érő sűrű szakáll borítja... Nagyjából ezzel a képpel a lelkemben és nagy fáradtsággal a testemben – kétezer kilométert tettem meg vonaton éjszakázásokkal, átszállásokkal egybekötve – érkeztem meg Észtország legnagyobb egyetemi városába, Tartuba.

A Finnugor Tanszéken – az állomásról egyenesen oda mentem – szívélyesen és érdeklődéssel fogadtak. *Ariste* professzor úr még nem volt ott, de minden pillanatban beléphetett. Hellyel kínáltak. Vártam... Közben azon töprengtem, hogy mit is hoz számomra a közeli jövő; no meg, hogy hol is fogok aludni ebben az ismeretlen északi városban... Egyszer csak vidáman kitérül az ajtó, és jókedvű köszönéssel belép rajta egy

magas homlokú, igen szépen öltözött, jó testtartású, kíváncsian érdeklődő ember. Ariste professzor úr pusztá megjelenésével darabokra zúzta „kikovácsolt” belső képem, és jóformán semmi sem maradt abból az elképzelt szakállas, bajszos, hideg tekintélyt sugárzó, élemedett professzor úrból. Úgy üdvözölt, mintha csak innen a másik szobából jöttem volna át valamilyen kérdéssel, problémával. Azonnal elintézte szállásom, és már mentünk is a szomszédos kávéházba. A különféle, eladdig nem látott, nem ízelt süteményfélékkel megrakott asztalunkhoz minduntalan odaléptek tanárok, diákok, különböző korú nők és férfiak. Szinte mindenki – őszinte tisztelettel, kedves egyszerűséggel – váltott egy-két szót Ariste professzor úrral, aki egyszer sem mulasztotta el, hogy be ne mutasson engem. Az *ungárláne* [= magyar] szóra mindenki barátságos mosollyal, kíváncsian-kutatóan fordult felém.

Másnap nagy kirándulást tettünk a városban. Megismerkedtem Tartu nevezetesebb, patinás épületeivel, múzeumaival, könyvtáraival, és ismét – rengeteg emberrel. A „vezetőm” nem mulasztotta el megmutatni (nem minden hátsó gondolat nélkül) az egyetem padlásán levő, szépen restaurált *karcert* sem. A Bölcsészkar gazdag könyvtárát is megtekintettük. Feltűnt nekem, hogy sok volt a könyvtáros. Szóvá is tettem a professzor úrnak. Jót derült ezen. Megmagyarázta, hogy itt mindenki „önkiszolgálja” magát; még a ritkább könyvekhez is jóformán felügyelet nélkül jut hozzá tanár és diák. A könyvtárosnak csak az a feladata, hogy megmutassa az először jötteknek: ebben a fiókban vannak a kulcsok, ebben a szekrényben pedig az őket érdeklő irodalom. A többi az olvasók dolga. Ez a bizalom lenyűgözött.

Délután meghívott Ariste professzor úr magához. Megismerhettem jóságosan szigorú, csupa szív feleségét, családját, majd hatalmas könyvtárát. Később – aspiránsként – gyakori vendégük voltam. Figyelmességükkel és jóságukkal szinte pótolták távoli otthonomat; mindig úgy bántak velem, mint családjuk bármelyik tagjával: szerettek, de ki is kaptam, ha nem úgy tettem valamit, ahogy tennem kellett volna. De ezek inkább csak apró figyelmeztetések voltak, hogy úgy mondjam korrekciók, amelyek a számomra ismeretlen helyi szokások ésszerű betartására vonatkoztak.

Ám részesültem én egyszer komolyabb feddésben is. Hogy miért és mikor? Szóljon erről a második „kép”-em!

Öröm és öröm, avagy: az aspiránsvezetői dorgatórium

Az én professzorom istenadta, született nevelő volt. Hatalmas tudásával és személye – nagyon emberi, de nem mindennapi – varázsának kisugárzásával nevelte diákjait, aspiránsait. Aki ebben a sugárudvarban volt hosszabb ideig, elégséges töltést kapott például ahhoz, hogy emberi tartással tudjon győzni a nehéz helyzeteken. Avagy: nemegyszer azon veszi észre magát, hogy utánozni próbálja őt oktatói-nevelői tevékenységében, de az élet más területein, sőt még gondolkodásában is. Éppen emiatt ért nagyon váratlanul, amikor egyszer – istenesen megdorgált...

Az ÉszT Nyelvészeti Tanszék meg a Finnugor Tanszék közös értekezletén rendszeresen értékelték az aspiránsok azévi munkáját. Ennek a minősítésnek az eredményétől függött: aspiráns marad-e az ember vagy sem. Közvetlenül egy ilyen tanszéki értekezlet előtt aspiránsvezetőm félrehívott és – keményen megdorgált. (Lényegében azért, mert, úgy mond, még mindig nem gyűjtöttem össze a kandidátusi értekezésem megírásához szükséges teljes anyagot.) E – mindössze néhány percre tartó – szigorú feddés után (csak úgy röpködtek, pattogtak elmarasztaló szavai) meg voltam győződve: rövidesen istenhozzádot mondhatok szeretett professzoromnak, az aspirantúrának, barátainak, Tartunak... Leírhatatlan érzéssel, s szívemben a dárdahegyes szavakkal ültem, de inkább: gunnyasztottam pár perccel később a tanszéki értekezleten, szinte megsemmisülten várva „halálos” ítéletemre... Végre-alahára sorra kerültem én is. A ködös távolból hallottam aspiránsvezetőm hangját. De mintha nem is rólam beszélt volna: csupa dicsérő szavakkal illette, méltatta munkámat...

Nagyon különös lecke volt ez, mondhatom; ám rendkívül eredményes: sokkal jobban dolgoztam ez után a felejthetetlen minősítő értekezlet után... Megvallom: a keserű ostyába csomagolt öröm – egy életre hatott.

Mokány Sándor

Élőnyelvi tanulmányok

Egy új és különösen érdekes tanulmánykötetre szeretném felhívni a nyelvészet iránt érdeklődők figyelmét.

1990-ben adta ki a Magyar Tudományos Akadémia Nyelvtudományi Intézete az *Élőnyelvi tanulmányok* című tanulmánygyűjteményét, melyet BALOGH LAJOS és KONTRA MIKLÓS szerkesztett. A könyv annak az élőnyelvvél foglalkozó tanácskozásnak az előadásanyagát tartalmazza, melyet az MTA Nyelvtudományi Intézete és az újvidéki Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézete rendezett 1988. október 5-6-án Budapesten.

A tanulmányok különböző módon foglalkoznak a beszélt nyelv problémáival. Ezt figyelembe véve a szerkesztők négy tematikai csoportot különítettek el. Az első hat tanulmánynak a szociolingvisztika a témája, ezek közül különösen érdekes KONTRA MIKLÓS *A budapesti köznyelvi vizsgálatokról* című tanulmánya, illetve TERESTYÉNI TAMÁS *Beszédszakások* című írása. A második csoportban a Nyelvtudományi Intézet által kezdeményezett kutatások eredményeit olvashatjuk, melyek a regionális köznyelvvél foglalkoznak, mint például VÉGH JÓZSEF *Az őrségi nyelvjárás mai képe* című tanulmánya vagy RÓNA BÉLA *A bukovinai székely nyelvjárás hangrendszerének változásai* című előadása. A harmadik csoport a jugoszláviai magyar regionális köznyelvi kutatásokról szóló tanulmányokat tartalmazza, innen PAPP GYÖRGYNEK *A Magyar Nyelv, Irodalom és Hungarológiai Kutatások Intézetében folyó élőnyelvi kutatásokról* című írását emelhetjük ki, melyből képet kaphatunk a Jugoszláviában folyó nyelvészeti kutatómunkáról. Végül az utolsó csoportban a tanácskozáshoz érintőlegesen kapcsolódó tanulmányok olvashatók; például egy számítógépes programtervet is találhatnak WACHA IMRE cikkében az ez iránt érdeklődők.

Ízelítőül ennyit, aki pedig kedvet kapott a tanulmánygyűjtemény elolvasásához, az megtalálhatja – többek között – a második emeleti könyvtárusnál, illetve a Magyar Nyelvészeti Tanszék Könyvtárában.

Támadí Rita

IRODALOM

Mi van „odaát”?

Kezdetet vagy új, véget nem érő folytatás?

Nem akarok örök aggként panaszkodni egy örökös téma ürügyén, csupán felhívni a figyelmet rá. Egyszerűen: ott /is/ van valami. Minőség, értéke a szakértők csemegéje, számomra, laikusnak a léte a legtöbb, az a tény, hogy van, él; inkább burjánzik, mint virágzik. Szeretném föl hívni a figyelmet a botanikai lexikon havasi gyopár nevű virágára. A lexikonnak e kis bekezdéséből minden kiolvasható, ami elmondható odaátrol.

Hányadszori újrakezdés? Nem tudom. Talán a sokadik reménysugár, talán a sokadik új folytatás. Nehéz lenne elképzelni mindezt annak, aki előtt ismeretlen egy irodalomkörü hangulat (teljesen mindegy, melyiké), ahol a szerző azt próbálja nyújtani, amit a közösség (nem, nem a közönség!) vár, és ez a gerince az estnek, a körnek. És a közösség, ötven ember, néha több, inkább kevesebb, egy általános iskola apró tantermében, vagy egy kétszobás magánházban, vagy éppen a pincében a krumpliszsákok tetején, a káposztás-hordók között, azt várja, hogy egy mondattal, egy kifejezéssel vagy akár egy szóval, egy rövid „Ó!”-val a magyarságát megerősítve lássa, hallja. Itt, ott a pincében fakadnak az eredet erecskéi, ott az irodalomberek. És higgyétek el, nem tehetem múlt időbe. De ez nem fontos. Fontos az, és sokadszorra is gondolom, leírom: *van*.

A fentebb említetteken kívül még van sok cukrászda és sok fényes-édes torta: az IGAZ SZÓ-torta, a KORUNK-szelet, az UTUNK-sütemény. Szemkiszúrás, hogy fogjuk be azt a „bűdös, kultúraszerető pofánkat”, mert van napilap, mert van irodalmi folyóirat és van HARGHITA-KALENDÁRIUM. Ha én kellene, hogy útmutatót adjak egy kíváncsiskodó idegen számára, akkor megkérném, olvasson a sorok közül, abból, ami oda van gondolva. Mondhatnám: a fekete nyomdafesték is szívárványszínű, ... ott. Ez nem optikai csalódás. Érzelmi csapda. És ilyen értelemben ott magasugrók élnek.

Na és mi van odaát?

Többek között ezek:

EGYED EMESE

Körpályák

Végül pedig elfogy a víz, a fény,
elfogy a szó: az ember történelme.
Nem hoz csírákat az utolsó növény!
Nem készülünk halálra, szerelemre.

Száraz kutakba titkok holdja tölt
vízíz semmit: szomja éjjel.
Mint térképpapír, felreped a föld.
Csönd gomolyog szerves pályák felé.

Mámoreink nem úzi-örzi bor...
Hiába írtuk s éltük verseink?

Világgá szórhat, bolygóközi por!
Minden ellobbant szó velünk kering.

(Látó, 1990. I. 4.)

NAGY ATTILA

Pasztell

fék a szekérkeréken a nyelven
a lovak homlokán sötét
így ereszkedünk

döccen a korsónyi víz
alvó leány arcán
a cseppek szétgurulnak

apró szél csillagot jelez
s lám
sorra ki is gyúlnak

(Látó, 1990. I. 4.)

BEKE SÁNDOR

Rózsakereszt

Magyartanárom, Főrész Gyula emlékére

Tanár úr, akkora huzat van ebben a református temetőben! A virágok szirma is lepergett a sírhantokról, a koszorúk művirágain gyöngyözik a harmat, s aranymalinkók himnuszai becézgetik a törekeny és félénk indulatszókat. A katedra mögött csupán egy légüres tér maradt, melyben a szellem óriásai vívódnak vétkes önmagukért, vétkes önmagukért. A HATALMAS MŰ szívébe ködfoszlányok rekedtek mindörökre. És innen mégis olyan egyszerű minden: az az eldobott és megrozsdászott mellvédő a végvárak fölött, a rózsakereszt eszmék lampion fényében, a megvillanó hóhérpallós suhogása, a faggatás egy franciskánus kolostorban, a világirodalmi ősz Koltón, az örök virrasztás egy néma börtön fölött, a legelső séta emléke a Rue de Lévis-n, az eklogák töprengése egy munkatáborban, a kőbe kalapált gyűlöletek, igen, odalenn, most már a kozmosz koponyáiban, csontvázak xilofonzenéjében, istentelen tömegsírokban, a Házsongárdban vagy a Kerepesi temetőben...

Tanár úr, eszembe jut, hogy az egyik órán valaki benyitott, és megkérdezte, vagyunk-e

még? Mire a tanár úr intett, hogy várjanak, még nem szabadult fel az osztály, különben is jelesre állnak és maradhatnak még diákjai. A szünetben pedig egy-egy rózsakeresztet csináltunk magunknak, és asztalunkra tettük. És nézegettük és gyönyörködtünk bennük. A tanár úr pedig minduntalan Kazinczyt idézte: Domine frater, sit forti animo. És így, idézés közben egyszer csak eltűnt... A katedra mögött egy légüres tér maradt, egy idézőjel, egy láthatatlan szellemfolt, ahová időnként mégis csak vissza-visszatérünk: a salétromos falak közé, a gázolajjal felmosott padlóra, hogy beüljünk az agyonviselt és telefirkált padokba, és várjuk, hogy a tanár úr lapozza már azt az elkopott sötétké naplót, hogy fölállhassunk, kezünkben rózsakereszttel, és felelhessünk: Domine frater, sit forti animo! Igen, tanár úr, itt vagyunk még ebben az osztályban. Itt vagyunk még, mint költők bal tenyerében az egymást keresztező sorsvonalak...

* Öcsémuram, legyen bátor lélekkel!

(Látó, 1990. I. 4.)

MAJLA SÁNDOR

Négy haiku

I

Felnőni látott
a pihenő századvég.
Meghalni lát-e?

II

Tovabillentél.
Nektárkönyvesen feléd
hajolt egy virág.

III

Az égre néztél, s
gyönyörében könnyezett
a vén Szürkeség.

IV

Miattad, érted
kegyelem, harag, öröm,
virág voltam én.

(Szavak pírija, 1990.)

Ui.: A szemelvények kiválasztásában nincs: „Miért éppen ők, miért éppen ezek?”
A közeljövőben igyekszem pótolni a próza hiányát, lehetőségeim szerint.

-m.i.-

KOVÁCS KATALIN

Görögtűz

Kóbor, nyugtalan, vágyakozó
Emberi lelkekből hasadtam ki.
A szív hiába adakozó,
Ha a test nem tudja elviselni
A tőle oly idegen anyagot;
Parazsat érez, tűzre gyanakszik,
Ellök magától, s a láz helyére
Tömör, oszthatatlan tömb tolakszik.

Ha egyszer már megégtél, örök heg
Marja magát falánk harapással
Egyre mélyebbre benned, megreped
A páncél s ujjongó zuhanással
Hatolsz a dolgok árca mögé.
Talán elriaszt az erők harca,
Ha gyenge vagy, s te is beleveszel.
De ha sikerül kikeveredned
S magad a csúcsokra verekedned,
Száguldó, építő-dúló
Esztelenül szép görögtűz leszel.

Ezüst szavak

A csönd. A tél. A néma szó.
Az ég. A vég. A jég. A hó.
Az űr. Az Űr. Azúr zene.
Riadt kiáltozás szele.
Süket fülek. Bilincs. Lakat.
Elkoptatott ezüst szavak.

BAKOS ANDRÁS

Emléktábla

Balkézzel írt
és írás közben
akarva-akaratlanul
még egyszer végigsimította
leírt sorait

a jobb kézzel írok erre
képtelenek

Múzsza

Régóta írok verseket. Tudod,
úgy már nem kezdek: „véletlenül
megláttalak az utcán, és nagyon...”,
nem írhatom: „arcod”, „egy mozdulat”,
s „álomban néha borzas, furcsa árnyak...”,
ne haragudj, de nem lehet. Talán
ha mégis újjászületnél, kicsit
szőkébb hajjal, kicsit kékebb szemekkel;
akkor még lehetsz; múzsza. De semmi több.

Ballada az erény, az élet és a szerelem megcsúfolásáról

à François Villon

Dicsérje Nero, vagy bocsássa Cato
szavam; az erény ma semmit sem ér.
Kelendőbb böles ma Catonál Erato,
s az erotikus, dévaj költemény.
Légy böles, ha úgy tetszik, vigyázz magadra,
a lelked attól úgysem üdvözl.
Gondolkozz hát, költs kevesebbet papra,
csússz ki a halál karmai közül!

S ha több és több só kell majd ételedbe,
mert érzed már, hogy egyre savanyúbb,
s kezed a borral telt kupát remegve
tartja, és egyre hosszabb lesz az út
asztalodtól szájadig, s borig az ágytól;
részegedj bortól, végső vételkedül!
(a jó bor búcsúzott csak François-tól)
Csússz ki az élet karmai közül!

ajánlás:

Hercegnőm, ki sólyom nélkül vadászol,
s tört lelkek álma tőled édesül,
s erényed bár megcsaltad rég, belül,
szüzességedre gyémántként vigyázol;
énvelem most már játékból se játszol:
Kicsúsztam éles karmaid közül!

MIHÁLY ISTVÁN

Hullámok

egy kék
 egy zöld
 egy csúcs
 egy völgy
 sok kék
 sok zöld
 egy csúcs
 sok völgy
 csak kék
 csak zöld
 nincs csúcs
 csak völgy
 kék csúcs
 zöld völgy
 kékeszöld
 csúcsvölgy

Pompeji

Tudok egy várost, az Etna alatt,
 ott laknak az angyalok,
 és a lávatetőz házakban nem kell pénz a boldogsághoz
 senkinek.
 Te azt hiszed,
 és Te is azt hiszed,
 és Mind azt hiszitek:
 ott csak csontvázak vannak, szénné égve,
 de én jártam ott,
 amikor az egyik angyalt hazakísértem!

ROBERT BURNS (1759-1796)

Szívem a Felföldön...

Szívem a Felföldön, szívem nincsen itt,
Szívem a Felföldön úzi őzeit;
Úzve vad őzeit s követve gímet –
Szívem a Felföldön, bárhová megyek.

Üdv csak a Felföldnek, üdv csak északnak!
Bátorság – szülőhely –, jószág-országnak,
Akárhol vándorlok, bárhová megyek,
A Felföld hegyei húzzák szívemet.

Búcsú a hegyektől, fedi vastag hó!
Búcsú a völgyektől, ölükből folyó!
Búcsú az erdőktől, halmokon fáktól!
Búcsú a vizektől, völgyek árjától!

Búcsú egy időre; nem feledhetlek,
Apáimnak földjét, szabad röggöket.
Csak az órát várom, min elfogadom
Gyermekkorom útját és szülőhonom.

Szívem a Felföldön, szívem nincsen itt,
Szívem a Felföldön úzi őzeit;
Úzve vad őzeit s követve gímet –
Szívem a Felföldön, bárhová megyek.

fordította: Petri Péter

JIM MORRISON (1943-1971)

Amerikai ima (részlet)

Ébredj

Mindenki együtt?

Mindenki együtt?

Mindenki együtt?

Az ünnep napja íme eljött.

ÉBREDJ!

Ébredj
Rázd ki hajadból az álmokat
Kedves gyermekem, egyetlen szerelmesem.
Válassz napot és válaszd ki napod jelét
A nap istensége
Az első dolog, mit meglátsz.

*Nem emlékszel, hol volt ez.
Az álom miatt torpant meg?*

Szellem dal

Hatalmas, ragyogó tengerpart a hideg, felékszerezett holdon
Meztelen párok csúsznak le csendes oldalán
És mi nevetünk, mint szelíd, örült gyermekek
Önelégülten csecsemőkorunk gyapotgyapjas agyaiban.

A zene és a szavak körülölelnek minket.

Válassz, susogják az Ősök

Újra itt az alkalom.

Most válassz, susogják ők,

A hold alatt

Egy ősi tó mellett.

Lépj be újra az édes erdőbe,

Lépj be a forró álomba,

Gyere velünk.

Minden darabokra tört és táncol.

Vérző Indiánok szerte a hajnal országútján

Szellemek hemzsegnek a kisfű törékeny tojáshej lelkében.

A Hajnal Országútja

„Én – Ah! – és anyám és apám és nagyanyám és nagyapám hajtottunk át a sivatagon hajnalban, és egy teherautó tele Indián munkásokkal, összeütközhetett egy másik autóval, vagy épp csak... – én nem is tudom, mi történt –, de Indiánok hevertek ott elszórtan, végig az országúton, vérbe fagyva.

Az autó fékez és megáll. Ez volt az első alkalom, hogy megízleltem a félelmet. Négy éves lehettem – olyan gyermek, mint egy virág, melynek feje csak sodródik a szélben, fiú.

A hatását csak most fogtam fel, rágonndolva, visszanezve; e halott Indiánok szellemei, lelkei... talán egy vagy kettő közülük... melyek ott keringtek körbe, testükből kiszökve, épp az én lelkembe bújtak. És azóta is itt vannak bent.

Vérző Indiánok szerte a hajnal országútján

Szellemek hemzsegnek a kisfű törékeny tojáshej lelkében.

Újszülött ébredés

Indián, Indián, miért haltál meg, miért?

Az Indián szól: „Semmiért.”

Gyengéd mozdulattal, szépen feltámadnak.

A holtak újszülöttként ébrednek

Szétbomlott tagokkal és nedves lelkekkel,

Gyengéden sóhajtanak az elmélyült temetési menet káprázatában.

Ki szólította táncba ezeket a holtakat?

Talán a fiatalasszony, aki a szellemdalt tanulta kis zongoráján?

Talán a vadon gyermekei?

Talán maga a szellemisten dadogva, felvidulva, fecseggve vakon?

Én idéztelek meg titeket, hogy szenteljétek fel a földet.

Én idéztelek meg titeket, hogy hirdessétek ki az égett bőrként omló szomorúságot.

Én idéztelek meg titeket, hogy érezzétek jól magatokat,

Hogy új szörnyként büszkélkedhessek.

És most imához szólítalak titeket.

fordította: Kelemen Zoltán és Piti Ferenc

Nyelvi játszótér

Nyelvészfüllel

(Rovargyűjteményünk legújabb példányai)

Az érdekeltek sajtótájékoztatót tartottak.

(Híradó, TV2, 1991. II. 28.)

És bizonyára viharos sikert arattak.

*

... hogy a Szovjetunió legyen szuvenír köztársaságok szövetsége.

(Kossuth Rádió, Déli Krónika, 1991. II. 28.)

Ebben a szabad országban azonnal nyitnánk egy boltocskát a következő cégtáblával:

„Ajándéktárgy – szuverén”

*

Gimnáziumi történelemórákról

A spanyolok híres hajóhada, a Nagy Garmada állt szemben az angol flottával.

Biztosan garmadával voltak, de a nevük Armada.

IV. Henrik azért tért át a katolikus hitre, hogy a főváros is megnyissa előtte kapuit.

Mint maga mondotta: – A párizsi megér egy misét!

Azért ez kevés lett volna indoknak egy áttéréshez.

*

Egyetemisták „vétkecskái”

1875-ben jutott hatalomra Magyarországon a Tisza-párt.

Megártott nekünk ez a rengeteg párt, jobban szeretnénk már a természetet...

(Kollégiumi reggel:) – *Te már kikeltél?*

Igen, de csipogni még nem tudok.

*

Tanáraink (félre)beszélései

Voltak, akik ezt a szalmaszálát ugródeszkának, míg mások banánhéjnak használták fel.

Hogy mire nem jó egy szalmaszál?!

A bakrendszert mindenképpen korszerűsíteni kell, hogy hitelképesek tudjunk maradni.

Ami igaz, igaz: a kiadásokat is fedeztetni kell.

...és a mi félrebeszéléseink

A példák sorát azonban még lehetne folytatni...

(Nyelvelő, I. 1. sz. 18. oldal, 31. sor)

Diákhumor

(Blőd-s-égek!)

50 évi tiltás után magyarul is olvasható végre az 'Arcom (Mein Artz) című kötet,
amelyet eddig politikusaink még szamizdat kiadványként sem olvashattak.

*

Programajánlat

Kupa-szerdát tartanak a Pénzügyminisztériumban.

Téma: Mire fordítsuk vigyázó tekintetünket? avagy: Kikupálódunk?

*

Hagymák és kolbászok repültek a magasba,
amikor Torgyán József összevonta szemöldökét a makói határban.

*

Intenzív nyelvtanfolyamot indít a CSEN-CSEL GMK a Szeged Nagyáruház előtt minden nap
márkától dollárig. A tanfolyam árfolyama személyenként változó.

Játék a szavakkal

I. Agyrémszótár

igazda ideges felesége   háziaxon
sta feketebőrű   szerencsen
nyos tapintású főpap   plüspök
igyek illetékese
cedik   cvakodik
t vesztett ember szobá-
épve semmittevővé lesz   betétlenkedik
nó édesség   bombon

vakond   látását vesztett ősmagyar vezérünk
zsurló   buliparipa
szextett   erotikus cselekedet
művész   mesterséges katasztrófa
fecskendő   villásfarkú fejrevaló
gályarab   Angliában élő arab srác
Ajkára fagyott a mosoly.   Veszprém megyei vá-
rosunk elkomorodott

II. Vice, találós

Morbidéria

Két hulla fekszik a ravatalon. Az egyik elkezd rugdosni a másikat. Mire az: – Na, ne bomolj már!

A viharba került repülőgépen a stewardess így próbálja nyugtatni a megrémült utasokat: – Semmi ok pánikra, hamarosan Oslóban lesznek!

Két tál borsó közül melyik a kevésbé friss? (*A falra hányt.*)

Hogy hívták Hitler nagyapját? (*Gest apó.*)

Mi folyik két vízen úszó hulla között? (*Holverseny.*)

Melyik Magyarország legbujább települése? (*Pornóapáti és Csesznek.*)

REJTVÉNY

I.

Vízszintes:

1. a kérdés eleje (folyt. függ. 3.) 6. huligánok bandája 7. javasol 9. hajszol 11. TZ 12. szolmizációs király 13. köldökszinóros járkálás 16. ízesíteni 18. ŐY 20. a kérdés vége

Függőleges:

1. tegnap után 2. becézett női név 3. a kérdés közepe (folyt. vízsz. 20.) 4. Erika nevű nőt becenevén szólít 5. jang párja 6. ezt az ujjat nevetlennek is hívják 8. domboldal 10. nulla 14. készíts vásznat 15. te és társaid 17. ahol még mindenki optimista volt 19. cin

Beküldendő: vízsz. 1., függ. 3., vízsz. 20.

	1	2	3	4	5	
6						
		7				8
9	10		11			
12						
13		14		15		
16						17
		18			19	
20						

II. Feladatunk: Iható folyadék

Meghatározás: vizslát, trehány magánhangzó!

A rejtvény beküldésének határideje: 1991. szeptember 15.

Postaláda

HÍREK

A Nyelvtudományi Társaság Szegedi Csoportjának elnökévé *Békési Imrét* választották meg (1990 decemberében). 1991. március 28-án került sor az eddigi az elnöki tiszteet betöltő *Nyíri Antal* köszöntésére és munkájának méltatására. Következő számunkban szeretnénk interjút közölni a professzor úrral.

Diákköri hírek

Március 28-án eredményes nyelvjárási gyűjtést végeztünk Öregcsertőn. Tapasztalatainkról a későbbiekben beszámolunk.

Ebben az évben egyetemünk adott otthont az Országos Tudományos Diákköri Konferencia Humán Szekciója üléseinek. Az április 4-től 6-ig tartó rendezvénysorozaton az irodalom, a nyelvészet, a történelem, a régészet, a néprajz, a művészet – és a zenetörténet fiatal kutatói mutatták be dolgozataikat.

Intézményünk hallgatói közül magyar irodalomból *Bod Péter* (IV. évf.), *Hártó Gábor* (III. évf.), *Jankovics Dóra* (II. évf.), *Kocsis Éva* (III. évf.), *Pozsár Annamária* (IV. évf.), *Simon Klára* (V. évf.) és *Szincsek György* (IV-V. évf.); angol irodalomból *Rednik Zsuzsanna* (III. évf.), *Szabari Antónia* (III. évf.) és *Tóth Illdikó* (II. évf.); francia irodalomból *Voloscukné Pápai Julianna* (V. évf.); orosz irodalomból *Sarnyai Csaba Máté* (IV. évf.); nyelvészetből *Domokos Johanna* (II-I. évf.), *Noll Katalin* (III. évf.) és *Szathmári Éva* (V. évf.); a klasszika-filológia szekcióban *Benséné Bánki Horváth Klára*; történelemből *Gulyás László* (V. évf.), *Piti Ferenc* (II. évf.), *Soós Gábor* (III. évf.) és *Süveges Zoltán* (IV. évf.); régészetből *Anders Alexandra* (V. évf.) és *Szalontai Csaba* (IV. évf.) vettek részt a versenyen.

Örömmel és büszkeséggel adhatunk hírt arról, hogy egyes pályázóink felkészültségét a szakmai zsűri jutalomra is érdemesnek tartotta; témaválasztásuk tükrözi a tudomány sokszínűségét:

KIEMELT ELSŐ DÍJ:

Anders Alexandra: Tordosi leletek a kiskunfélegyházi múzeumban

Jankovics Dóra: Zrínyi Fortuna-értelmezése a Szigeti veszedelemben

ELSŐ DÍJ:

Szalontai Csaba: Megjegyzések az Alföld IX. századi történetéhez (A későavar karéjos sírjívég)

MÁSODIK DÍJ:

Gulyás László: Benes szerepe Csehszlovákia megszületésében (1914-1920)

Hártó Gábor: „.... téren és időn túl” Gulácsy Lajos fúziós művészete

Noll Katalin: Alkalmi szófajváltás a magyarban

Szathmári Éva: Magyar nyelvű esküszövegek Szeged XVIII. századi tanácsülési jegyzőkönyveiben

HARMADIK DÍJ:

Bod Péter: Márai Sándor: Napnyugati őrzárát

Kocsis Éva: Prometheus a pokolban

Piti Ferenc „Pogány tendenciájú állam – és uralkodóellenes felkelések és összeesküvések I. István korában” című munkájáért díszeteket kapott.

Reméljük, hogy hallgatóink szép eredménye ösztönzi a diákokat arra, hogy részt vegyenek pályaműveikkel a két év múlva megrendezendő OTDK-n, illetve az ezt megelőző házi fordulón. Bárki pályázhat szabadon választott témájával, tanáraink segítséget nyújtanak minden érdeklődő hallgatónak. Az idei konferencián bemutatott dolgozatok a témájuknak megfelelő tanszékek könyvtáraiban találhatóak meg.

Nyerteseinknek gratulálunk!

A következő konferenciáig minden lelkes érdeklődőnek kitartó, sikeres kutatómunkát kívánunk!

-nosza-

Április 25-én a magyar nyelv hete alkalmából megrendezett diákköri ülésünkön *Kiss Jenő* (ELTE) láttuk vendégül: előadásában a nyelvjáráskutatás időszerű kérdéseivel foglalkozott. *Várhidi Gyula* (III. évf.) a nyelvjárásszigetek elvi kérdéseit is vizsgáló dolgozatából mutatott be érdekes részleteket.

Olvasói levél

Miközben olvastam nyelvészeti-irodalmi diákfolyóiratuk I. számát, öröm töltött el: üde, fiatalos szellemesség, újszerű hangvétel, az összefüggések remek meglátása, egyéni gondolatok villantak fel szüntelenül. Összefoglalva: gazdag, változatos, nagyszerű lehetőségeket magában rejtő diákfolyóirat indult 1991-ben Szegeden.

Piti Ferenc ötletes célkitűzései után Németh Miklós kijelenti: „Céljaim nem politikai jellegűek”, de oly szoros az összefüggés témája és a korabeli viszonyok között, hogy – szerencsére – nagyon rokonszenvesen politizál is, miközben remekül elemzi a káder-nyelvezet stílusficamait. Hártó Gábor fejtegetése a kódsi nyelvjárásról nem eléggé meggyőző: törvényszerűséget ilyen töredékes hivatkozási anyag alapján nemigen lehet megállapítani. Kár, hogy Szécsi Gábor nyelvfilozófiai ismertetése túl szűkszavú ahhoz, hogy ezt az izgalmas kérdéskört nyomon tudjuk követni, és nem szemléltette legalább néhány példával, hogy miről is van szó. Figyelmet lekötő, érdekes a Nyelvművelés rovat: színes, változatos, ötletes és tanulságos! A leendő újságíró alakja rajzolódik ki Tamádi Rita riportjaiban. Sok félművelt, irodalomban – és egyebekben – járatlan újságírónk tartalom nélküli frázisait, félretájékoztatásait olvasva felüdülünk és reménykedünk, talán felnő egy olyan új újságíró-generáció, amely a mai országos esüggédést prédikáló hamis próféták helyére léphet, és a lehető leghamarabb felválthatja a kádári múltból örökölt csoportot. Megszívleljük mindannyian azt a figyelmeztetést, amely Büky Lászlóval folytatott beszélgetéséből kiderült: „Az irodalom és a nyelvészet sokszor nem tud megenni a másik nélkül”. Ki kell még emelnünk Nagy Beáta érzékenyen finom, hajlékony nyelvű műfordításait is. Bordás Máttyás versei pedig egy eljövendő igazi költőt sejtetnek...

Dr. Vadász Géza

...

A beküldött kéziratokat megkaptuk, a bizalmat köszönjük. A szerkesztők által legjobbnak ítélt műveket – ígéretünk szerint – következő számainkban közölni fogjuk. A kéziratokat megőrizzük. Írásokat, véleményeket továbbra is várunk.

A szerkesztő

PÁLYÁZAT

☛ A Nyelvelő szerkesztőbizottsága és a Magyar Nyelvészeti Tudományos Diákkör pályázatot hirdet meg olyan dolgozatra, melynek témája valamilyen csoportnyelv vizsgálata.

☛ Bárki pályázhat, azonban elsősorban olyan általános és középiskolás fiatalok munkáit várjuk, akik saját közösségük nyelvhasználatát dolgozzák föl, akár szótárszerűen is. A munkához szempontokat és konkrét segítséget is adunk, ha a pályázó diák vagy tanára megkeresi szerkesztőségünket (a felelős szerkesztőt).

A pályamunka benyújtásának határideje: 1991. szeptember 15.

A bírálatot szakzsűri végzi majd. A győztes pályamunka díja 2.000 Ft.

Kérjük, hogy a kész pályamunkákat a szerkesztőség címére a felelős szerkesztőhöz küldjék.

A lap szerzői és munkatársai

Bakos András

Fiatalköltő; versei a Hétvilágban is megjelentek.

Bicskei Dezsőné dr. Zsulán Julianna

A JATE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszékének adjunktusa.

Bordás Mátyás

A JATE BTK másodéves, magyar–latin szakos hallgatója.

Dávid Kinga

A JATE BTK harmadéves, magyar–rajz szakos hallgatója.

Gáspár Karolina

A JATE BTK harmadéves, magyar–történelem szakos hallgatója; a szerkesztőbizottság tagja.

Gortva Tibor

Ifjú grafikus; jelenleg katona.

Gönczöl Andrea

A JATE BTK másodéves, magyar szakos hallgatója; a szerkesztőbizottság tagja.

H. Tóth Tibor

A JATE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszékének tanársegéde.

Dr. Károly Sándor

A JATE BTK Általános Nyelvészeti Tanszékének nyugalmazott professzora.

Kelemen Zoltán

A JATE BTK másodéves, magyar–filozófia szakos hallgatója.

Kovács Katalin

A JATE BTK elsőéves, francia–német szakos hallgatója.

Dr. Maróti Egonné Dr. Korchmáros Valéria

A JATE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszékének adjunktusa.

Mihály István

A JATE BTK elsőéves, magyar szakos hallgatója; a szerkesztőbizottság tagja.

Dr. Mokány Sándor

Az ELTE BTK Szláv Filológiai Tanszékének
és a JATE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszékének docense.

Németh Miklós

A JATE BTK másodéves, magyar–történelem szakos hallgatója.

Noll Katalin

A JATE BTK harmadéves, magyar–német szakos hallgatója.

Petri Péter

A JATE BTK másodéves, magyar–angol szakos hallgatója.

Piti Ferenc

A JATE BTK történelem–latin speciális képzés szakos hallgatója.

Soós Tibor

A JATE BTK másodéves, magyar–történelem szakos hallgatója.

Szabó Erzsébet

A JATE BTK harmadéves, magyar–német szakos hallgatója.

Dr. Szabó József

A JATE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszékének docense.

Szathmári Éva

A JATE BTK ötödéves, magyar–történelem szakos hallgatója,
a Magyar Nyelvészeti Tanszék demonstrátora.

Szécsi Gábor

A JATE BTK ötödéves, magyar–történelem–filozófia szakos hallgatója,
a Filozófiai Tanszék demonstrátora.

Támadi Rita

A JATE BTK elsőéves, magyar–történelem szakos hallgatója.

Vecsernyés Ildikó

A JATE BTK negyedéves, magyar–történelem–finnugor szakos hallgatója.

Zsigri Gyula

A JATE BTK Magyar Nyelvészeti Tanszékének tanársegéde.